

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

ISBN:978-625-00-9945-2

11 EYLÜL DOSYASI

1. 11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı
2. Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları
3. 11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri
4. 11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları
5. 11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası
6. 11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri
7. 11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları
8. Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi
9. 11 Eylül'ün İran'a Etkisi
10. 11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

EYLÜL 2020

11 EYLÜL DOSYASI

Yayımlanma Tarihi: 11.09.2020

ISBN: 978-625-00-9945-2

Editör

Nurettin Taşar

Yardımcı Editör

Aybala Lale

Yayın Koordinatörü

Hasan Tahsin İrfanoğlu

Yazarlar

Aybala Lale

Ayşe Gülsüm Çalık

Eren İrfanoğlu

Ertuğrul Gökçekuyu

Hasan Aydın

Hatice Varol

Nurettin Taşar

Nur Helvalı

Selma İmamoğlu

Şeyma Kızılay

Editörden

Eskiden insanların iletişim ve bilgiye ulaşması onların hareket yeteneğine bağlı idi. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşına girdiği haberinin, Osmanlı coğrafyasına yayılması aylar sürerken, Merkezde ABD ve Sovyetler Birliği'nin olduğu Soğuk Savaş'ın bitişinin sembollerinden biri olarak Berlin Duvarı'nın yıkılması saniyeler içerisinde dünyaya yayıldı. Kısaca, artık teknolojinin sunduğu iletişim imkânı insanları yakınlaştırıyor, bir yerde yaşanan bir olay dünyayı etkileyebiliyordu. Bu olaylardan biri 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) New York şehrinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi'ndeki ikiz kulelere ve Pentagon'daki Savunma Bakanlığına saldırılardı. Meydana geldiği alan bakımında yerel, etkileri bakımında ise küresel boyutta olan bu saldırının bilgisi saniyeler içerisinde dünyanın her köşesine yayıldı.

Ünlü tarihçi Arnord J Toynbee'ye göre uygarlıklar çevreden gelen çeşitli meydan okumalara karşılık verebildikleri ölçüsünde gelişebileceğini söylemiştir. Fakat tarihte hegemonya iddiasında bir güce 11 Eylül saldırısı boyutunda bir meydan okuma gerçekleşmesi sık rastlanır bir olay değildir. ABD'nin bu meydan okumasına yanıt Muhammed İbkal'in Asya tense, Afganistan ruhtur dediği ülkeye askeri müdahalesi ile başladı. Nasıl 11 Eylül saldırılarının etkisi ABD ile sınırlı kalmadıysa, Afganistan askeri müdahalenin etkisi de Afganistan ile sınırlı kalmadı. Birçok devlet olumlu/olumsuz bu süreçte etkilendi ve bu etkiler hala devam etmektedir. Bu kapsamda DSJOURNAL ekibi olarak 11 Eylül saldırılarının 19. yıl dönümünde bu saldırıların uluslararası sistemde yer alan aktörler ve bölgelere etkilerinin incelendiği "DSJOURNAL 11 Eylül Dosyası" adlı çalışmayı hazırladık. Dosyada Asya'dan Afrika'ya, Afrika'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Orta Doğu'ya bölgelerin 11 Eylül saldırılarından ne şekilde etkilendiği ve bu etkilerin günümüzdeki yansımalarının ortaya konulması amacındayız. Bu dosyada yer alan çalışmaların yazarlarına, ilgili çalışmaların editörlüğünü yapan "DSJOURNAL 11 Eylül Dosyası" editörlerine teşekkür ederim.

Gelecekte medeniyetlere meydan okumanın dünyayı daha yaşanır hale getirmesiyle dilekleriyle.

Nurettin Taşar

İçindekiler

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı	1
Hatice Varol	
Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları	16
Selma Imamoglu	
11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri	39
Aybala Lale	
11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları	53
Eren İrfanoğlu	
11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası	66
Hasan Aydın	
11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri	76
Ertuğrul Gökçekuyu	
11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları	88
Ayşe Gülsüm Çalık	
Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi	100
Nurettin Taşar	
11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi	116
Şeyma Kızılay	
11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi	132
Nur Helvalı	

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı

Hatice Varol*

ABD, İkinci Dünya Savaşı'na kadar benimsediği Monroe Doktrini neticesinde uluslararası politikada çok fazla yer almamayı tercih etmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan Soğuk Savaş döneminde bu tutumundan vazgeçip dünyanın en güçlü devleti haline gelmiştir. Sovyetler ile girilen mücadelelerde dünyanın çeşitli bölgelerinde varlık kurmaya çalışan Amerika Birleşik Devletleri,(ABD) Soğuk Savaş sonrası dönemde terör örgütlerinin hedefi haline gelen bir hegemon güç konumundadır. 11 Eylül ve ardından ABD'nin “*war on terror/terrorism*”¹ yaklaşımına giden süreç işte bu noktadan başlamaktadır. Rapoport'un Modern Terörizmin Dört Dalgası makalesinde bahsettiği üzere Sovyetlerin Afganistan müdahalesi ve İran İslam Devrimi sonrası dünyada radikal dini örgütler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu sebepten ötürü ABD terörizme karşı yürüttüğü mücadelede karşında genellikle radikal dini örgütleri bulmuştur.

*Yüksek Lisans, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm alanında, hvarol28@gmail.com

¹ *War on terror/terrorism* (Terörizmle savaş) kavramı ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası terörizme karşı uluslararası düzeyde başlattığı mücadeleye denilmektedir. Makalede kavram orijinal haliyle kullanılacaktır.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

Fakat ABD'nin *war on terror* kararında dini radikal terör örgütleri tek hedeftir demek yanlış olacaktır. ABD'nin mücadele ettiği örgütler yalnızca dini radikal örgütler değildir. Global Terrorism Database (GTD)² saldırı verilerine bakılacak olursa ABD; radikal sol örgütlerin de hedefindedir. Fakat bu örgütlerin genellikle ABD içerisinde yer aldığı ve eylemlerinin de bölgesel nitelikte olduğu görülmektedir... Bu makale, ABD'nin dini radikal terörizm ile değil genel anlamda terörizme karşı başlattığı mücadeleyi ele almaktadır.

Makalenin temelini Bush Doktrini ve önleyici meşru müdafaa kavramı oluşturmaktadır. Makalenin ilk kısmında Sovyetlerin Afganistan müdahalesi ve el Kaide'nin ABD'ye karşı yaptığı ilk saldırılar, ikinci kısımda 11 Eylül Saldırısı, üçüncü kısımda ise kuvvet kullanma yasağı, Bush Doktrini ve önleyici meşru müdafaa kavramları ele alınacaktır.

Makalede el Kaide örgütüne (örgüt modeli, eylem şekli, ideolojisi, finansal kaynakları) detaylı şekilde değinilmemiş yalnızca örgüt hakkında gerekli görülen kısımlar sunulmuştur.

²<https://www.start.umd.edu/gtd/>

11 Eylül'e Giden Süreç

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru, tarihler 1979 Aralık ayını gösterirken Sovyetler Birliği Afganistan'a girme kararı almıştı. Bu ABD için büyük bir tehdit demektir. Çünkü İran İslam devrimiyle birlikte bölgede ciddi bir müttefikini kaybeden ABD şimdi de Körfez Bölgesi'ne yakın ikinci bir sorunla karşılaşmaktaydı. Bu esnada Sovyetler için de durum sanıldığı kadar kolay ilerlememekteydi. Afganistan'da onları zorlu bir direniş beklemekteydi. Armaoğlu'nun³ deyimiyle, Vietnam bataklığı ABD için ne anlam ifade ediyorsa, Afganistan da Sovyetler için o hale gelecekti.

Bu yaşanan gelişmeler sırasında Afganistan'da dünyanın en önemli örgütlerinden biri Usame Bin Ladin tarafından 1988 yılında kurulmuştur. Afganistan'a 1980'lerde Sovyetlere karşı mücadele için gelen ve Suudlu zengin bir iş insanının oğlu olan Ladin, sonradan bu direnişin en önemli üyeleri olmuştur.⁴

³Fahir Armaoğlu, *20.yüzyıl Siyasi Tarihi*, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2012), ISBN: 978-9944-148-60-3

⁴Stanford CISAC, Al Qaeda, Erişim tarihi 03.09.2020,

https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda#text_block_13293

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

Usame Bin Ladin El Kaide'yi kurduktan ve Sovyetler 1989 yılında Afganistan'dan çekildikten sonra kendisine düşman olarak ABD'yi hedef almıştır. Bu, el Kaide'yi diğer örgütlerden ayıran temel bir noktadır. Örgüt, bölgesel olarak hareket etmesinin yanı sıra uluslararası bir amaç da edinmiştir. Örneğin el Kaide'nin Somali'de eğitim verip silahlandığı bir grup 1993 yılında Mogadişu'da 18 Amerikalıyı öldürmüştü, yine aynı yıl Dünya Ticaret Merkezi'ne bombalı araçla saldırı düzenlenmiştir.⁵ 1998 yılında Ladin'in destekçileri "Allah'ın emri ile ABD'ye ölüm... Mümkün olan her yerde, her zaman, her şekilde." fikrini dile getirmekteydi.⁶

11 Eylül'e giden süreç aslında adım adım gerçekleşmiştir. Önce 1993 El Kaide bağlantılı Mogadişu ve ardından gerçekleşen Dünya Ticaret Merkezi saldırıları, Ağustos 1998'de ABD'nin Tanzanya ve Kenya'da bulunan büyükelçiliklerine bomba yüklü araçlarla yapılan eş zamanlı saldırılar, Ekim 2000 yılında USS Cole'e yapılan patlayıcı

⁵Stanford CISAC, Al Qaeda, Erişim tarihi 03.09.2020, https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda#text_block_13293

⁶Shultz, R.,Vogt,A., "It's war! fighting post-11 september Global terrorism through a doctrine of preemption", Terrorism and Political Violence 15, Nu 1 (2003): 1-30, DOI: 10.1080/09546550312331292947

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

yüklü tekne saldırısı... Bu saldırıların tamamında örgütün tek hedefi ABD olmuştur.

Tablo I- 11 Eylül öncesi El Kaide'nin ABD'yi hedef aldığı saldırılar

1993	1993	1998	2000
Mogadişu Saldırısı	Dünya Ticaret Merkezi Saldırısı	Tanzanya ve Kenya Saldırıları	USS Cole Saldırısı

Tüm bu yaşananların karşısında ABD'nin terörizme karşı tavrı ise “suç” (*crime*) ifadesidir⁷. Bunun temel iki sebebi olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Birinci sebep; Soğuk Savaş döneminde oluşan “düşman” algısının meşru bir devlet olmasıdır. Fakat terörizm saldırıları durumunda ABD'nin karşısında herhangi bir devletten söz etmek mümkün değildir. İkinci sebep ise savaş algısıdır. İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte savaşlar totaliterleşmeye başlamıştır.⁸ Fakat ABD'nin karşı karşıya olduğu saldırılar bilinen savaş yöntemlerinin aksine, asimetriktir.

⁷Shultz, R.,Vogt, a.g.m.

⁸Yusuf Özer, “Savaşın değişen karakteri: teori ve uygulamada hibrit savaş”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, Sayı 1 (2018), 29-56, DOI:10.28956/gbd.422724

“

Terörizmde anarşist dalgadan bu yana amaç hiçbir zaman çok fazla insanı öldürmek olmamıştır.

”

İşte bu iki sebepten ötürü ABD'nin bu olaylara yaklaşımı henüz kendisi için olayı bir güvenlik sorunu haline getirmemesi temelinde yer almaktadır.

11 Eylül Süreci

Terörizmde anarşist dalgadan bu yana amaç hiçbir zaman çok fazla insanı öldürmek olmamıştır. Asıl amaç “terrera” kelimesinin kökeninde yatan korku hissini uyandırmak ve ses getirmektir. Seçilen hedefler genelde spesifik olarak belirlenmektedir. El Kaide'nin 11 Eylül'de gerçekleştirdiği saldırılarda eylem noktaları spesifik olarak belirlenmiş fakat temel amaç mesaj verip korku yaratmaktan ziyade öldürebileceği kadar kişi öldürmek olmuştur.

11 Eylül günü Muhammed Atta ve beraberindeki 18 terörist, 4 uçağı kaçırmıştır. Kaçırılan uçakların ikisi ile Dünya Ticaret Merkezi, biriyle Pentagon ve sonuncu ile de Pensilvanya hedef alınmış, uçakların hedeflere çarpması sonucu ise 3 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. Saldırı yıllarca çok büyük titizlikle planlanmıştır.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

Eylemcilerin birbirleri ile olan bağlantı modeli Cezayir Savaşı (*La Battagliadi Algeri*) filmindeki komutanın tahtaya çizdiği “piramit” modeli şeklindedir. Her eylemci yalnızca iki eylemci hakkında bilgiye sahiptir. Böylelikle içlerinden biri yakalandığında en fazla iki kişi daha kayba uğrayacak ama örgüt zaman kazanacaktır. Ayrıca eylemde yer alan teröristlerin hemen hemen hepsi çok iyi eğitim almış mühendislerden oluşmaktadır.⁹

ABD için 11 Eylül hem içeride hem de dışarıda birçok şeyin değişimine sebep olmuştur. İçerideki değişimin en önemlisi, istihbarat sisteminde yapılan revizyondur. Amerikan yetkililer, adım adım yaklaşmakta olan bu saldırıları önleyemedikleri için yıllarca “nerede hata yaptık?” sorusuna cevap aramıştır. Bu soruya en fazla maruz kalan kurumlar istihbarat teşkilatlarıydı. ABD’de yer alan istihbarat teşkilatları, dünyanın genelinde olduğu gibi birbirinden ayrı kurumlar şeklindeydi. ABD, 11 Eylül sonrası yaptığı araştırmalar sonucunda eylem hakkında istihbari bilgiler olduğunu fakat ortak bir istihbarat ağına sahip olmadıkları için bu bilgilerin kurumlar arası aktarılmasında/işlenmesinde sorunlar meydana geldiği çıkarımında bulunmuştur.

⁹Krebs, V.E., “Mapping networks of terrorist cells, Connections”, 24, Nu 3 (2002): 43-52

Bu nedenle 2004 yılında *The Intelligent Reform and Terrorism Preventing Act*, imzalanmış 2005 yılında *the Office of the Director of National Intelligence (ODNI)* yani ABD'nin ortak istihbarat havuzu diyebileceğimiz kurumu kurulmuştur.¹⁰ Dışarıda yaşanan ve birçok tartışmaya konu olan değişim ise “Bush Doktrini” (BD) denilmiştir.

Bush Doktrini ve Önleyici Meşru Müdafaa Tartışmaları

Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'ne gelene kadar devletler belirli kurallara tabii şekilde hareket etmemektedir. Bunların başında ise kuvvet kullanma durumu gelmektedir. Kuvvet kullanma konusunda devletleri sınırlayan herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Devletler, yaptıkları kuvvet kullanımını bazı kavramlarla meşru kılmaya çalışmaktaydı. Bu kavramlardan bazıları ihkak-i hak, zorunluluk halidir. Bu durum 1928 Briand-Kellog Paketi'ne kadar devam etmiştir. 1928 Paketi'ne gelmeden önce bu yasağın şekillenmesine giden iki önemli adım ise Caroline olayı ve Milletler Cemiyeti(MC) Misakı'dır. MC Misakı kuvvet kullanmayı yasaklamamakta fakat birtakım usullere tabi tutmaktaydı.

¹⁰ODNI Factsheet, Erişim tarihi 03.09.2020,
https://www.dni.gov/files/documents/FACTSHEET_ODNI_History_and_Background_2_24-17.pdf

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı

Hatice Varol

Fakat 1928 Paktı, devletlerin uluslararası politika aracı olarak savaşa başvurmalarını yasaklamış, anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesini önermiştir. Alınan kararın tavsiye niteliğinde olması ve savaşa varan zorlamaların yasaklanmaması, devletlerin kendilerine çatışma alanları yaratmalarının önüne geçememiştir. Fakat 1928 Paktı'nda alınan bu karar sayesinde kuvvet kullanma yasağı bir örf ve âdet hukuku kuralına dönüşmüş ve BM Sözleşmesine giden süreçte eskiz görevi görmüştür. Bununla birlikte meşru müdafaa kavramının da doğması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Tablo II- Kuvvet kullanma yasağının tarihsel gelişimi

1837	1920	1928	1945
Caroline Olayı	Milletler Cemiyeti Misakı	Briand-Kellog Paktı	Birleşmiş Milletler Misakı

BM dönemine gelindiğinde ise öncelikli amaç, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan MC'nin uluslararası barışı korumada yetersiz kalışı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM için ders niteliğinde olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, BM Sözleşmesi madde 2/4'te devletlerin kuvvet kullanmasını yasaklamıştır.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

Fakat işbu sözleşmede istisnai durum olarak 51. madde de yer almaktaydı. Bu istisnai durum (51. Madde) meşru müdafaa hakkıdır. Bu hakkın devletlere verilebilmesi için silahlı saldırının vuku bulması gerekmektedir. Ancak silahlı saldırının tanımı” ise anlaşmada yer almamaktadır. BM Sözleşmesi bu boşluklar 2/4 ve 51. Maddeye yönelik iki tür yorum ortaya çıkarmıştır. Bu yorumların ilki; geleneksel teori, ikincisi neorealist teoridir. Bu makalenin konusunu ise neorealist teori oluşturmaktadır. Neorealist teori BM 2/4 kuvvet kullanım yasağının yürürlükte olmadığını iddia etmektedir. Buna Reagan ve Bush Doktrinleri örnek olarak verilebilir.

11 Eylül sonrası Bush; 14 Eylül 2001’de The National Cathedral’da ve 1 Haziran 2002’de West Point’te yaptığı konuşmalarında terörizme karşı savaş ilan etmiştir (*war on terror*).¹¹ Ardından 2002 tarihinde “Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi” başlıklı yeni bir belge yayınlanmıştır. Bu stratejinin temelini “önleyici meşru müdafaa” oluşturmaktadır.

¹¹Fatma Taşdemir, “Uluslararası anarşiye giden yol: uluslararası hukuk açısından önleyici meşru müdafaa hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika* 2, Sayı 5 (2006): 75-89

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

“

ABD artık uzak coğrafyalara kendi askerini göndererek mücadele etmek yerine bölgesel ortaklıklar kurarak buradaki yerel güçlere eğitim ve silah temini sağlamaktadır.

”

ABD, kendisi için tehdit olarak algıladığı durumlarda kuvvet kullanımına başvuracağını, bu kuvvet kullanımı için herhangi bir fiili saldırı beklemeyeceğini duyurmuştur. Afganistan ve Irak müdahaleleri bu karara bağlanabilir.

ABD Bush doktrinini önceleyerek yıllardır dünyanın çeşitli yerlerine müdahale hakkı olduğunu iddia etmektedir. Bu doktrinin yansımaları günümüzde de görülmektedir. Bush Doktrini'nin kullanılmadığı Suriye konusunda ise “davetle müdahale” kartı kullanılmış ve ABD'nin Suriye'deki varlığı meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

11 Eylül sonrası gelişen ve aslında güvenlik problemi olarak inşa edilen terörizmle mücadele, ABD iç kamuoyunda Irak müdahalesinde büyük destek görmüşken son yıllarda Trump'ın da “ABD vatandaşları neden uzak coğrafyalarda ölüyor?” söylemi ile desteğini kaybetmeye başlamıştır. Bu durumda “ABD'nin terörizmle dışarıda yürüttüğü mücadele bitti” yorumu yanlış olacaktır. ABD'nin güvenlik politikaları değişime uğramamakla birlikte mücadele şekli değişmektedir.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı

Hatice Varol

Bu değişimin başında da “hibrit savaş” kullanımı gelmektedir. ABD artık uzak coğrafyalara kendi askerini göndererek mücadele etmek yerine bölgesel ortaklıklar kurarak buradaki yerel güçlere eğitim ve silah temini sağlamaktadır. Bu ABD için daha düşük maliyetli olmakla birlikte iç siyasetinde de etkili bir yöntemdir. Bu ortaklıkların en büyüğü ise yanı başımızda yer alan ve yıllardır mücadele ettiğimiz PKK terör örgütünün Suriye yapılanması YPG/PYD ile yapılmıştır. ABD kendi güvenliğini sağlamak amacıyla çıktığı bu yolda eli kanlı diğer örgütlerle iş birliği kurmakta ve başka devletlerin ulusal güvenliğine zarar vermektedir. Bunu yaparken de hegemon güç olarak uluslararası hukuku kendine göre yorumlamaktan çekinmemektedir.

Sonuç

Soğuk Savaş sonrası gelişen dünya düzeni klasik mücadele yöntemlerini ve düşman algısını derinden sarsmıştır. Dünyanın her yerinde konvansiyonel mücadelelerden kaçınma başlarken asimetrik mücadeleler ve hibrit savaşlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu mücadelelerin merkezinde de Soğuk Savaş'tan galip çıkan ABD ve terör örgütleri yer almaktadır.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

El Kaide, akabinde DAESH gibi terör örgütleri “Biz-Onlar” söyleminde düşman kategorisine ABD’yi koymuştur. Çoğunlukla radikal dini örgütlerin hedef aldığı ABD ise bu mücadelelerini /müdahalelerini meşrulaştırabilmek adına Bush Doktrini’ni ortaya çıkarmıştır.

Bush Doktrini’nin temel prensibi Vietnam Savaşı sonrasındaki prensiple eş değerdir. ABD “Tekrar Vietnam olmasın.” diye hareket ederken 2001 sonrası “Tekrar 11 Eylül olmasın.” fikrini benimsemiştir. Bunu engelleyebilmek için de kendisine tehdit olarak algıladığı durumlarda saldırı fiilinin gerçekleşmesini beklemeden müdahale etme kararı almıştır. Önleyici meşru müdafaa olarak adlandırılan bu karar, başta ABD kamuoyundan destek görmüş ve bu zamana kadar gelmiş olmakla birlikte artık yeterli desteği görmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun sonucu olarak ABD Bush Doktrini’ni tamamen kenara koymamakla birlikte mücadele modelinde birtakım değişikliklere gitmiştir. Örneğin Suriye’deki varlığı Irak devletinin daveti üzerine DAESH’le mücadele kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca bu mücadelelerde artık bölgesel güçlerden yararlanarak hibrit savaş yürütmektedir.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

ABD benimsediği bu yeni yaklaşımla kendi çıkarlarını ön plana koymakta ve diğer devletlerin terör örgütü ilan ettiği yapılanmalarla iş birliğine gitmektedir. Bu iş birliğinin başında YPG/PYD yapılanması yer almaktadır. ABD'nin NATO müttefiki olan Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilen bu yapı, ABD'nin çıkarları doğrultusunda meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, ABD'nin güvenlik anlayışındaki değişimin aslında güvenikleştirme kapsamındaki değişim olduğu görülmektedir. Önceleri terör bir güvenlik meselesi ve ABD'ye yönelik bir tehdit olarak görülmezken 11 Eylül sonrasında bu algının değiştiği açıktır. Güvenikleştirme teorisi doğrultusunda kamuoyuna bu fikir ve yeni tehdit kavramları empoze edilmiştir. Halk; radikal terör örgütlerinin Amerika'nın geleceğini tehdit ettiği ve hâkim güç olarak bu gidişata bir dur demesi gerektiği fikrine ikna edilmiştir. Politik elitler geliştirdikleri stratejiler ile bu olguyu desteklemiştir. Örneğin Amerika'nın Irak müdahalesi halktan büyük destek görmüştür.

11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı Hatice Varol

Tüm bu süreçler dikkate alındığında, konu kendi çıkarları olduğunda ABD'nin sistemdeki konumunu ve gücünü kullanarak uluslararası hukuku kendi çıkarları doğrultusunda yorumladığı ve uygulamaya çalıştığı çok net bir gerçektir. Ancak saldırılarının bir dayanağı olarak sıklıkla arkasına sığındığı bu hakkı, benzer durumdaki başka ülkeler de kullanmak istediğinde şiddetle karşı çıkmaktadır.

Örneğin Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun bir şekilde yürüttüğü terörle mücadele operasyonlarını kınamakta ve karşı bir tavır takınmaktadır. Müdahalede bulunduğu bölgelere barış ve özgürlük götüreceği vaadiyle yola çıkan Amerika'nın eylemleri ise dünya kamuoyunca bilinen bir gerçektir.

Bu kapsamda söylenilebilir ki; uluslararası hukuk çerçevesinde düzenlenen ve öngörülen kimi kararlar, reel-politikte işlerliğini yitirmekte ve uygulama alanı bulamamaktadır. Hem hukuki boşluklar hem de mevcut gücünden cesaret alan ABD sıklıkla bu avantajı kendi lehine kullanmaktadır.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu*

"Bugünün uluslararası sistemi güç dengesine göre değil, Amerikan hegemonyasına göre kurulmuştur..."¹

11 Eylül 2001 tarihinde terör örgütü El-Kaide bağlantılı olduğu iddia edilen 19 militan aynı saatlerde kalkış yapan dört yolcu uçağının kontrolünü ele geçirdi. Uçaklardan ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine, üçüncüsü Amerikan Savunma Bakanlığı (Pentagona)'na, dördüncüsü ise Pensilvanya eyaletindeki bir tarlaya düşürüldü.² Yaklaşık 3000 kişinin hayatını kaybettiği bu trajik olay Amerikan topraklarında 7 Aralık 1941 tarihindeki Pearl Harbour'dan sonra ilk defa, üstelik ondan daha büyük etki uyandıran bir saldırı olarak tarihe geçti.

*Doktora, Durham Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, selmaimamoglu@hotmail.com

¹ Kagan, Robert, and William Kristol. "The Present Danger." *The National Interest*, no. 59 (2000): 57-69. Accessed September 9, 2020. <https://www.jstor.org/stable/42897261>

²Alan Taylor, '9/11: The Day of the Attacks' .*The Atlantic* (2011). <https://www.theatlantic.com/photo/2011/09/911-the-day-of-the-attacks/100143/>

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Bu saldırılar ile hem tarihinde topraklarında böyle bir tehdit görmeyen Amerikan halkının hem de uluslararası kamuoyunun korku ve kendini güvende hissetmeme durumuna neden olan bir güvensizlik ortamının hakim olduğu yeni bir dönem başladı.

Bu saldırılardan bir yıl sonra, 20 Eylül 2002'de, Amerika Başkanı George W. Bush tarafından yürürlüğe konulan Yeni Amerikan Güvenlik Stratejisi ile Amerika'nın 50 yıllık dış ve güvenlik politikasını yeni bir stratejik konseptte oturtan plan yayınlandı. Bush Doktrini olarak bilinen bu plan, Amerikan güvenlik politikasını ilgilendirdiği kadar uluslararası güvenliği de ilgilendirmekte idi. O güne kadar karşılaşılmamış tehdit ve tehlike ile karşı karşıya olan bir devletin terörle mücadelede kullanacağı araçların da saldırılarla beraber geliştirilip zenginleştirilmesi kaçınılmazdı. Şüphesiz bu araçların küresel düzeyde etkin ve etkili olması gerekirdi. Dolayısı ile ABD küresel barış ve güvenliği tehdit eden bu saldırılara karşı mücadeleyi ulusal değil uluslararası boyuta taşımayı amaç edinmekte idi.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Her ne kadar Bush sonrası -özellikle 2008 yılında başkan seçilen Barack Obama'nın- başkanların Amerikan dış ve güvenlik politikasında kullandıkları araçların değiştiği³ iddia edilse de, Bush Doktrini'nde yer alan 'haydut devletlere'⁴ karşı politikalar hala bugünkü Amerikan dış politikasının temel taşlarından. Obama'nın, Bush'un 'terörizmle savaş' stratejisinin yerine zorlayıcı diplomasi (coercive diplomacy)⁵ retoriğini seçmiş olması kendi başkanlığının 'savaş yöntemi' olarak görülmüştür.⁶ 2016 yılında olaylı bir seçim ile Başkan olan Donald Trump yönetiminin de Doktrin'de temelleri çizilen tek taraflı hareket ederek uluslararası hukuku yok sayan girişimlerde bulunabilme ve yaptırım kararı alabilme yetisini son derece agresif bir tutumla kullanabildiği görülmektedir.

³ James M. McCormick(2011) The Obama Presidency: A Foreign Policy of Change? Iowa States University, Political Science Publication

⁴ İlk defa Başkan Clinton döneminde kullanılmasına rağmen Bush Doktrini'nde küresel barışa karşı tehdit oluşturan devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bu sınıflandırmaya İran, Irak, Kuzey Kore, Suriye, Libya, Sudan ve Küba dahildir. Ancak Irak'a müdahale ve Libya'nın kitle imha silahlarını yok etme kararı aldıktan sonra listede beş haydut devlet kalmıştır. Bknz:Ş.A Totman (2009) The End of the Cold War: Rogue States and Their Characteristics. In: How Hollywood Projects Foreign Policy. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9780230101227_2

⁵ İsteklerin hedef ülke tarafından yerine getirilmediği takdirde ya güç kullanma tehditi ya da sınırlı güç kullanmaya yönelik bir uygulamadır. bknz: Levy, Jack S. "Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George." *Political Psychology* 29, no. 4 (2008): 537-52. Accessed September 9, 2020. <http://www.jstor.org/stable/20447143>

⁶ Brannen, Sam (2013). The Return of Coercive Diplomacy, *Defense One* <https://www.defenseone.com/ideas/2013/09/return-coercive-diplomacy/70284/>

Dolayısı ile 11 Eylül saldırılarının on dokuzuncu yılında Trump yönetimi aynı zamanda Amerika'nın Doktrin ile meşrulaştırılan hegemonyasının devamlılığı konusunda da bilgi vermektedir. Trump'ın, 2015 yılında 'haydut devletler' kapsamında olan İran rejimi ile Obama yönetimi arasında uzun süren müzakereler sonucunda neticelendirilen İran Nükleer Anlaşmasını 2018 yılında tek taraflı olarak iptal ettiğini açıklayarak,⁷ Amerikan hegemonyasının mutlak hale gelmesine engel olduğunu düşündüğü çok taraflı işbirliklerinden çekilme serbestiyesinin devam ettiğini de göstermiş olmaktadır.

Bu anlamda, bu çalışma, başkan değişikliklerine rağmen, Amerikan dış ve güvenlik politikasının evrilerek mutlak hegemon olma yolunda devamlılık halinde olduğunu ve dış politika seçimlerinin konjonktürel olarak mümkün araçlarla zenginleştirildiğini Bush Doktrini üzerinden inceleyecektir.

⁷ Donald J. Trump (2018). President Donald J. Trump is Ending United States Participation in an Unacceptable Iran Deal <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-ending-united-states-participation-unacceptable-iran-deal/>

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Bunu yaparken Amerika'nın modern tarihi boyunca bir hegemon rolü oynadığını ancak bu rolünün uzun ömürlü ve mutlak olabilmesi için hegemon dışındaki aktörlerin ya hareket alanlarının sınırlandırılmasının ya da bir hegemon ihtiyacı zorunlu hale getirilmesinin gerekliliği vurgulanacaktır. Bu çalışmada, bu gerekliliğin, hegemonik gücün davranışlarının iyicil (benign) hegemonyadan mutlak (absolute) hegemonyaya doğru bir kayma olduğu iddia edilecektir. Daha sonra, hegemonun mutlak gücünden bahsedebilmek için gerekli olan 'korku'nun küresel anlamda hissedilebilmesini sağlayan 11 Eylül saldırılarının bir katalizör görevi gördüğü iddiası üzerinde durulacaktır. Bu anlamda, ABD'ye, zamansız ve mekansız olan yeni düşmana karşı tanımlanmayan sınırsız güç kullanımı yetkisinin verildiği Bush Doktrini'nin üç ana unsuru; çok taraflılığa karşılıklık, olası-olasılıklı askeri strateji ve mutlak doğru ve iyinin Amerikan değerleri olduğu belirtilecektir.

İyicil Hegemonyadan Mutlak Hegemonya Arayışına

Uluslararası alanda sistemsel bir kaymanın yaşandığı Soğuk Savaş sonrası on yıllık dönemde insan hakları, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, küreselleşme olgularının ön plana çıktığı yeni dünya düzeninde ABD'ye biçilen rol sistemin asayişini sağlamak olmuştur. Karşılıklı rızaya dayanan bu rol, hegemonun gücünü ve etkisini genişletmek için diğer devletlere ve aktörlere tanıdığı hareket kabiliyeti ve ortak iyiyi gözeterek diplomasi taktiğini tercih etmesi iyicil hegemonya (benign hegemony) olarak adlandırılır.⁸ Ortak iyi mantığı, hegemonun diğer devletlerin ekonomik ve siyasi işbirliği içerisine girebilecek olmasına izin vermesiyle bütün devletlerin kazanç sağlayacaklarını varsayan bir mantıktır. Fakat, devletlere tanınan bu hareket serbestiyesi zaman içerisinde hegemonun üstünlüğünün aşınmasını kaçınılmaz kılar. Çünkü tek kutuplu sistem kendi içinde kendi sonunu getirebilecek yapı taşları içerir.

⁸ Keohane, Robert and Nye, Joseph S.Jr. (1977) *Power and Interdependence*. Boston. S.44.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Örneğin, iyicil hegemon diğer devletlere varlıkların ve teknolojinin dağılmasının yolunu açarak yeni ve büyük güçlerin ya da kutupların oluşmasına olanak sağlayarak görece ekonomik olarak gücün de el değiştirmesine sebep olur.⁹

Dolayısı ile Soğuk Savaş sonrası on yıllık zaman dilimindeki uluslararası sistemi tek kutuplu sistem olarak tanımlamaktan ziyade iyicil hegemon olarak betimlemek daha doğru olacaktır. Çünkü henüz olgunlaşmamış ya da istikrar arayışında olan bir hegemon ile zenginlik ve teknolojinin olanak sağladığı bir sistemde büyüme potansiyeline sahip güçler arasındaki boşluğun daralma ihtimali mümkün olduğundan; tek kutuplu sistemden bahsetmek ya da uzun süreli olabileceğini iddia etmek doğru olmayacaktır.¹⁰

⁹Ağır, Bülent Sarper, "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12 (Kış 2006- 2007), s. 71-100.

¹⁰ Gilpin, Robert (1987) *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press, 86.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Bu çalışma, hem literatürün ağırlıklı olarak kabul ettiği şekilde hem de anlam karmaşasına sebep olmamak için tek kutuplu yapının, dönemin güç dağılımını en iyi karakterize eden kavram olduğunu kabul eder. Fakat, bu çalışmanın seyri boyunca hegemonya kavramı ile Amerika'nın dış politika tercihlerini, bu tercihlerde kullandığı araçlar ile devamlılık ya da değişim konseptini en iyi anlatabilecek kavram olduğu vurgulanacaktır. Çünkü, daha açık ifade etmek gerekirse, tek kutuplu bir sistemde hegemon devlet arayışına ihtiyaç olmazken, bir hegemonun ortaya çıkması için tek kutuplu sistem gereklidir.¹¹ Soğuk Savaş döneminden sonra ABD'nin tek kutup olarak vücut bulması, kendisine karşı oluşabilecek herhangi bir tehditin olmaması ya da olabilecek tehditi dengeleyecek yeterli kapasiteye sahip olmasıdır. Ekonomik anlamda Almanya ve Japonya'nın, askeri anlamda Rusya'nın varlığı yadsınamazken; Bush Doktrini ile bu ülkeler arasında sadece ABD'nin bahsedilen alanlarda kuvvet kullanma yetkisinin varlığı dahi bir hegemondan söz edilebilirliğini göstermektedir.¹²

¹¹ Krahmman, Elke (2005) "American Hegemony or Global Governance? Competing Visions of International Security", *International Studies Review*, Cilt 7, No 4, 2005, s. 533

¹² Layne, Christopher (1995), "The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise", Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones and Steven E. Miller (ed), *The Perils of Anarchy: COItemporanj Realism and International Security*, Massachusetts, MIT Press, s. 130.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Açıkçası, tek kutupluluğun yaşam süresinin kısıtlı ve riskli olduğu bir sistemde, ABD uluslararası sistemdeki yerini her anlamda kuvvetlendirip rolünün sürekli hale getirilebilecek yeni yaklaşımlara gereksinim duymuştur. Amerika'nın saldırılar öncesi dönemde, 2000 yılındaki büyüme hızı %3,8 iken, bu oran İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa hızlı bir düşüşle 2001 yılında %0,3'e gerilemiş ve bu gerileme devam etmiştir. Bu bağlamda, dünya ekonomisinin yaklaşık %40'ını sağlayan ABD'nin 11 Eylül öncesi resesyona girmesi hegemonun ekonomi ayağını zedelemiştir.¹³ Bu açmazı gidermek için 1997 yılından itibaren ABD'de önleyici müdahalelerden, askeri doktrinde yapılması gereken değişikliklerden, NATO'nun görev tanımının genişletilmesinden, Irak'a karşı sert tavır kullanılması gerektiğinden bahsedilmeye başlanmıştır. İran, Irak ve Kuzey Kore'den kaynaklanan olası kıtalararası füze tehdidinin varlığından söz edilerek "füze kalkanı projesi"nin temeli oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁴

¹³ Yıldızoğlu, Ergin, (2007) "Kağıttan Kuleler Sallanırken", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 2007

¹⁴ Oyan, Ekin (2007). Kapitalizm ve ABD "Politikaları" Bağlamında "Terörizme Karşı Savaş" Stratejisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.s.234-243

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Yine bu amaç doğrultusunda, 2001'de yönetime gelecek olan yeni-muhafazakar (neocon)¹⁵ ekip, 1997 yılında ilan ettikleri “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi”yle¹⁶ dönemin Başkanı Clinton eleştirilerek Amerika'nın küresel liderliği elde etmesinin şart olduğunu iddia etmişlerdir. Irak ve Afganistan'a müdahale edilmesi gerektiği, bölgede istikrarı zedeleyen İran ve Suriye'nin etkisizleştirilmesi gerektiği, aynı zamanda müttefik İsrail'in desteklenmesi gerektiği ve askeri harcamaların artırılması gibi daha somut politikaların yürütülmesi konusunu içeren bir uluslararası düzenin kurulması planlanmaktadır. Bu anlamda, Clinton'un da yeni-muhafazakarlarla ortak müşterekte bulunduğu görülmektedir: ABD'nin hegemon rolünü sabitlemek ve yeni bir hegemon adayının önüne geçmek için gerekirse rejim değişikliği, gerektiği yerde de kuvvet kullanımı ile bütün kontrolü kendi denetimi altına almak.

¹⁵Neo-con ideolojinin temelinde insanlığın devamı Amerika'nın mutlak üstünlüğünden geçtiği yatar. Bknz Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century, A report of the project for the new American century, September 2000, (<http://www.newamericancentury.org>)

¹⁶ Başkan Bush yönetiminin dahil olduğu aralarında Dick Cheney, Paul Wolfowitz ve Donald Rumsfeld'in de bulunduğu neocon bir grup Clinton'ı Amerika'nın dış politikası için zorlayıcı bir vizyonu olmadığı yönünde eleştirdikleri ve böyle bir vizyona sahip olmak için gereken yol haritasını içerir. bknz: Project for the New American Century, “Statement of Principles,” June 3, 1997 <http://web.archive.org/web/20070810113753/www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm>

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Bu mutlak rol, böylece, ABD'ye kendisinin merkezinde olduğu uluslararası ekonomik ve siyasi sistem ve bu sistemin vermiş olduğu ayrıcalık ile diğer ülkelerin askeri, siyasi ve ekonomik kararları üzerinde baskın rol oynayarak veto hakkının olmasını sağlayacaktı.¹⁷

Yeni muhafazakarlar 21.yüzyılı 'Amerikan Yüzyılı' olarak tanımlayarak, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politika retoriğinin de nasıl olacağı konusunda ipuçları vermişlerdir. 11 Eylül öncesi ABD'nin içinde bulunduğu hem yapısal hem de ekonomik sıkışmışlığının Bush Doktrini ile nasıl hareket alanı açılmış olduğunu doktrinin içinde geçen kavramlardan yola çıkarak incelenecektir. Aşağıda incelenecek olan bu stratejilerin hegemonun gücünün zenginleştirildiği ve mutlak bir hegemon arayışına doğru ilerlediği sonucuna varılmaya çalışılacaktır.

¹⁷ Oyan, Ekin (2007). 'Kapitalizm ve ABD "Politikaları" Bağlamında...' s.234-244

Yeni Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi : Bush Doktrini

11 Eylül saldırılarından bir yıl sonra yayınlanan 35 sayfadan oluşan Yeni Amerikan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinin sunuş yazısında, 20. yüzyılda totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan mücadeleyi özgürlüğün kazandığı belirtilerek, 21. yüzyıldaki mücadelenin de özgürlükler mücadelesi olacağı ifade edilmektedir.¹⁸ ABD'nin önemli bir güce sahip olduğu ve bu gücünü özgürlüğüne tehdit olarak algıladığı anti-demokratik güçlere karşı kullanmaktan çekinmeyeceği belirtilmiştir. Bu hareketlerini temellendirdiği Doktrin aşağıda sıralandığı gibi dikkat çeken üç önemli özelliği bulunmaktadır:

a) ABD'nin çok taraflılığa karşı pozisyon alabilirliği. 11 Eylül öncesi Amerikan yönetimi birçok çok taraflı anlaşmalardan çekilmiştir. Örneğin, Kyoto Protokolü'nün reddedilmesi, Anti-Balistik Füze Anlaşması(ABM)'nin feshi ve Uluslararası Ceza Mahkemesinden ayrılma bunlardan birkaçıdır.

¹⁸ President George W. Bush, *The National Security Strategy of the United States of America*, 20 September 2002. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi(BMGK)'nin onayı beklenmeden yapılan 'Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu' da ABD'nin tek taraflı hareket edebilirliğinin göstergesidir.

b) Geleneksel tehdit-merkezli askeri savunma stratejisinden olanak-olasılık merkezli bir savunma anlayışına geçiş görülmektedir. Doktrinin getirdiği bu strateji ile teröre karşı, henüz bir tehdidin olmadan olası bir saldırı ihtimaline karşı askeri müdahalenin varlığı kabul edilmektedir. Böylece askeri müdahalelere zamansızlık ve mekansızlık özelliği de eklenmiş olmaktadır.

c) ABD'nin mutlak doğru ve iyinin kendisi olduğu anlayışıdır. Dini bazı değerlere atıf yapılarak, ABD'nin kendi doğrularını evrensel doğrular olarak dayatmanın önü açılıyordu. Batılı kurumların insanlık için en mükemmel yapıda kurumlar olduğu ifade edilmektedir. Bu kurumların, geri kaldığına inanılan toplumlara ihracı da Tanrı tarafından ABD'ye verilmiş bir görev olarak görülmektedir.¹⁹

¹⁹Hüseyin,Asaf (2001) *Ortadoğu'da Devlet ve Terör*, Pınar Yayınları, İstanbul, s.16-17.

Bush Doktrini, yeni düşman olarak tanımlanan terörizme ve anti-demokratik güçlere karşı savunma ve barış ihraç etme hedeflerine ulaşmak için demokrasiyi teşvik ve terörle savaş stratejisi olarak da önalıcı savaş stratejisine dayandırılmıştır. Bunun için yukarıda da ifade edildiği gibi ABD'nin bu mücadelede gerekirse tek taraflı hareket edebileceği ifade edilmiştir.

Demokrasiyi Teşvik (Democracy Promotion) Stratejisi

Bush Doktrini'nin en önemli unsurlarından ilki demokrasiyi teşvik stratejisidir. Demokrasiyi teşvik stratejisi Amerikan kurucu anlaşmasında ve dış politika yapım sürecinde gömülü olan bir söylemdir. John Mearsheimer, yeni muhafazakar Bush Doktrini'ni 'dışli Wilsonculuk' olarak tanımlar. Mearsheimer bu teoriyi 'idealizm ve güç' olarak iki kollu sacayağına benzetir. Wilsonculuk sacayağının idealizm kolu iken, askeri güce yapılan vurgu da bu sacayağının dışleri olarak tanımlanır.²⁰

²⁰ Mearsheimer, J. (2005) "Hans Morgenthau and the Iraq war: realism versus neo-conservatism."

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Birçok Amerikan dış politika araştırmacısının da belirttiği gibi Amerika politika yapıcıları arasında ABD'nin ekonomik ve güvenlik çıkarlarının liberal değerler ve demokratik kurumlarını denizaşırı ülkelere yayılması gerektiğine inanılır.²¹ Yeni muhafazakarlar bu inancı tam olarak somutlaştırarak Amerikan dış politikasının aktif bir şekilde demokrasi yaymak için çalışmak gerektiğini düşünür ve bu aktif politika Clinton tarafından izlenmediği için neoconların eleştirilerine maruz kalmıştır. Çünkü Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ideolojik bir boşluğun henüz doldurulamamış olmasına bağlı olarak Amerikan dış politikasının demokrasi yayma fikri yeni bir ideolojik yaklaşım olarak araçlarından biri olabilirdi²². Yeni muhafazakar ideoloji, demokrasiyi en iyi hükümet biçimi olarak tanımak ve kendilerini bu hükümet biçimini dünyaya yaymaya aday Wilsoncu liberalizmin mirasçısıdır.

²¹ Cox, Michael; Ikenberry, G. John and Inoguchi, Takashi (eds.) (2000), *American Democracy Promotion: Impulses, Strategies, and Impacts*. Oxford: Oxford University Press; Monten, Jonathan (2005) "The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy," *International Security* 29, no. 4 (Spring 2005).

²² Krauthammer, Charles (1990) "Universal Dominion: Toward a Unipolar World," *National Interest* (Winter 1989/90), 47.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Francis Fukuyama gibi bazı düşünürler demokrasiye doğru istikrarlı ve geri dönülmez bir yol olduğunu iddia ederken bazı yeni muhafazakarların çok daha proaktif bir sorumluluk alması gerektiği düşüncesinin ağırlığı görülmektedir.²³

Bu anlamda Irak'a yapılan müdahale tüm Ortadoğu bölgesinin demokratikleştirilme çabaları için atılan ilk adım olduğu söylenebilir. Dönemi boyunca bölgedeki bütün otoriter ve monarşik yönetimlerle iyi ilişkiler içinde olan Bush yönetimi, bu rejimlerin demokratik olmadığı iddiasıyla demokrasinin bütün hastalıklara iyi geleceğini iddia ederek bölgedeki artan terör tehditine karşı en iyi çözümün demokratik rejimler olduğunu iddia etmektedir. Dolayısı ile Irak'a müdahalenin zahiri gerekçelerinden biri de Saddam Hüseyin'in devrilmesi ile Irak'ta demokrasinin yeşereceği ve sonrasında da bölge ülkelerinde devam edeceği inancı idi.

²³ Fukuyama, F. (2005). *Devlet İnşası: 21. yüzyılda dünya düzeni ve yönetim*. Remzi Kitabevi

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Aslında, Amerika'nın Saddam rejiminin devrilmesinden sonraki kurduğu bir başka hayal ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa ülkelerinde bir diktatörden sonra kurulmuş demokrasiler de gösterilerek Irak'ın da sonunun böyle olabileceği tahmin edilmekteydi. Hatta yeni muhafazakarlara göre Irak'ta ki muhtemel demokrasi teşviki ile tüm Orta Doğu bölgesine dönüştürücü bir etkiye sahip olacaktı.²⁴ 2003 yılında National Endowment için yaptığı konuşmasında Bush, Irak demokrasisi başarılı olacak ve bu başarı Şam'dan Tahran'a özgürlüğün her ulusun geleceği olabilir haberini gönderecekti.²⁵ Ortadoğu'da demokrasi ve özgürlüğün inşası için gerekirse kuvvet kullanılacak olması terörle ve radikal gruplarla mücadele edilmesi için önemli bir unsur olarak görülüyordu.

²⁴Schmidt, Brian C. and C. Williams, Michael C.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09636410802098990>

²⁵ President George W. Bush, celebration of the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy United States Chamber of Commerce, Washington, DC, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html>

Önalıcı Savaş (Preemptive War) Stratejisi

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin tehdit olarak algıladığı Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı 'çevreleme' (containment) ve 'caydırma' (deterrence) politikaları, o dönemin şartlarına göre bakıldığında başarılı politikalar olarak nitelendirilebilecek düzeydedirler. Ancak 11 Eylül sonrası değişen tehlike ve güvenlik anlayışına göre Soğuk Savaş döneminde uygulanan bu stratejiler artık yeni dünya düzenine uymamaktadır. Nitekim gelinen aşamadaki tehditlerin asimetrik ve kaynağının bir devlet olmaması klasik yöntemlerle bu tehdidin bertaraf edilmesi yeterli olmamaktaydı. Tehdidin nereden ve ne zaman geleceği belli olmadığı gibi belirsizlik durumunda şok etkisi yaratacak tehditlerin oluşabilme ihtimali de çok yüksektir. Bu yaklaşıma göre, olası tehditin bir eyleme dönüşmesini beklemek doğru olmayacaktır. Nitekim, tehdit eyleme dönüştüğünde, karşılık verilecek zaman olmayabilir ya da bir karşılık verilebilecek kesin bir hedefin olmama ihtimali de vardır. Dolayısı ile ABD, kendisine karşı bir tehdidin varlığını tespit ettiğinde bunu derhal bertaraf etmesi gerekmektedir.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Bu yaklaşıma terörizme örtülü ya da açıkça destek veren, terör örgütlerine maddi destek sağlayan, teröristleri sınırları içerisinde barındıran ve faaliyetlerine göz yuman devletler de dâhildir.

Doktrine göre, bu ülkelerin sahip oldukları egemenlik hakları topraklarına müdahale edilmesine engel değildir. Zira bu müdahale son derecede meşru bir hak olarak görülmektedir.

ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger, Westfelyan dönemin koşullarının sona erdiğini ve dolayısıyla geleneksel ulus devlet kavramları ve egemenlik anlayışının artık değiştiğini iddia ederek devlet içi terörist örgütlenmelere ve devletin destek verdiği terörist gruplara dikkat çekmiştir. Teröristler ellerinde bulundurdukları modern teknoloji nimetlerinden yararlanarak hiçbir işaret ya da iz bırakmadan eylemlerini gerçekleştirme kapasitesindedirler. Dolayısı ile bu faaliyetlerde bulunan kişi ya da grupları sınırları içerisinde barındıran devletlerin egemenlik duvarının arkasına saklanmaları bu terörle savaş stratejisi ile imkansız hale gelecektir.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Ancak, bir ulus devletin sınırları içerisinde hayat bulan bir terör tehdidi varsa, bu egemen devlete karşı askeri müdahale de masada olmak üzere önalıcı müdahalelerde bulunmak mevcut olan bir haktır.²⁶

Doktrinde kullanılan önalıcı (preemptive) ve önleyici (preventive) müdahale kavramlarının, kimi zaman birbirlerinin yerine de kullanıldıkları için karışıklığa neden oldukları görülmektedir. Önalıcı saldırı, hısım tarafından yapılmakta olan saldırı hazırlığı inancına dayanarak o saldırının dengesini bozmak ya da saldırıyı daha avantajlı duruma getirebilmek için düşmanın dengesini bozarak inisiyatifi ele geçirecek olan saldırılardır. Önleyici saldırıda ise, herhangi bir tehditin varlığı söz konusu değildir. Fakat, önalıcı saldırıdaki gibi tehdit çok yakın ve belirgin değildir. Bu yüzden, ilk vurma düşüncesi olmasa da, uzun vadede rakibinden önce hamle yapma amacı taşımaktadır.²⁷

²⁶ Kissinger, H. (2002). Preemption and the End of Westphalia. *New Perspectives Quarterly*, 19(4), s.31-36.

²⁷Dönmez, Suat (2017)'Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları' *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Kendi içinde de karmaşık ve tartışmalı bir kavram olan önalıcı savaş stratejisi uluslararası toplum nezdinde de uzun süreli tartışmaların odağı olmuştur. Bu tartışmalar mutlak hegemonun bu politikaya tek taraflı olarak kullanmaya devam ettiği sürece de devam edecektir.

Nitekim, ABD'nin, bu kavramların temelini oluşturduğu Bush Doktrini doğrultusunda 2003 yılında Irak'a müdahalesi uluslararası hukuka uygunluk bakımından uluslararası toplumda büyük tartışma yaratmıştır. ABD'nin Irak'a müdahalesini savunmasındaki gerekçe ise Irak'ın 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristler ile organik bağının olduğu ve kendisine karşı bir saldırı hazırlığı olduğu inancı içinde olmasıdır. Hatta, ABD, Irak tarafından gelen tehdidin çok yakın olduğunu iddia etmiştir. Dolayısı ile, müdahalesinin meşruiyetini önalıcı strateji olarak temellendirmiştir.²⁸

²⁸ Clark, W. K. (2003) 'Bush Preemptive Strike Does Not Meet Test of Imminent Danger' *New Perspectives Quarterly*, 20(2), s.40-41.

Ancak, bu strateji, BM'nin devletlere meşru müdafaa kapsamında kuvvet kulanma yetkisi veren 51. maddesi gibi yasal bir hak olup olmadığı tartışmaları devam ederken devletlerin yakın saldırı niyeti hissettikleri anda kuvvete başvurabileceği kapıyı da aralamış olmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, 11 Eylül 2001'de tarihin en büyük yıkımlı terör saldırılarının üzerinden geçen on dokuzuncu yılında saldırılar sonrası gerek uluslararası ilişkiler çalışmalarında gerekse güvenlik çalışmalarında yeni sayılabilecek birçok kavramın hâlâ araştırılması gereken ve tazeliğini koruyan bir konu olduğu hegemonya kavramı üzerinden analiz edilmiştir. Saldırıları sonrası Amerika'nın yol haritasını belirleyen ve uluslararası sistemde hegemon olan gücünü pekiştiren Bush Doktrini'ni genel hatlarıyla inceleyen bu çalışma Doktrin mutlak hegemonya arayışında olan bir güç için aslında izlemesi gereken stratejileri meşru müdafaa ve demokrasi ihracı ideası haline getirilerek meşrulaştırılmaya çalışıldığını iddia etmiştir.

Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları

Selma Imamoglu

Çalışma, Soguk Savaş'tan görece galip çıkan ABD'nin sonraki ilk on yıllık dönemde uluslararası sistemde üstlendiği sistemin polisi rolünün kalıcı olmadığı bilincinde olduğu iddiasıyla bu rolünün gerek sistemin ekonomik sıkışmışlığından gerekse jeopolitik nedenlerden dolayı zayıflamaya açık olduğunu belirtmiştir.

Dolayısı ile 11 Eylül'ün bu sıkışıklığı gideren bir katalizör görevi gördüğü savunulan bu çalışma hegemonun saldırılar ile yeni sınırı/sınırsızlığını incelemiştir. Aslında kendinden önceki Amerikan başkanlarından çok da farklı bir politika yürütmeyen başkan Bush'un saldırılar hasebiyle yayınlanan doktrininde geçen müdahale şekilleri ve bu politikaları uygulayabilmek adına izlenecek yol haritasını kendisi ve haleflerinin de ajendalarında yer almasına neden olduğu belirtilmiştir.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale*

11 Eylül 2001 tarihinde Amerikan ikiz kulelerine ve Pentagon'a gerçekleştirilen saldırılar yalnızca Amerika Birleşik Devletleri (ABD) etkilemekle kalmamış, tüm dünyayı yeni söylemler ve politikalarla etkisi altına almıştır. ABD "teröre karşı savaş" ilan etmiş ve Başkan Bush'un "Ya bizimlesiniz ya teröristlerle!" gibi söylemleri uluslararası politikada terörizm ekseninde bir kutuplaşmayı tetiklemiştir. 11 Eylül saldırıları sonuçları itibarıyla yalnızca ABD için değil uluslararası toplum açısından da sarsıcı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası inşa edilen yeni uluslararası sistemin değişmez parametrelerinden biri olarak "terörizm" tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

11 Eylül, 1990'lı yılların iyimser görünümünün aksine öngörülemeyen bir uluslararası sistemin varlığını gözler önüne sermiştir. Uluslararası sistemdeki bu değişim kimilerince bir "paradigma kayması"¹ olarak değerlendirilmiştir.

* Araştırma Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, lalea933@gmail.com

¹ Michael Cox, Paradigm Shifts and 9/11: International Relations After the Twin Towers, *Security Dialogue* 33, Nu 2 (2002).

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

“

11 Eylül saldırıları tehdit algılarını değiştiren ve dönüştüren bir dönüm noktasıdır. Söz konusu bu “yeni paradigma” terörizme karşı duruşa öncelik vermektedir.

”

Bir başka deyişle, 11 Eylül saldırıları tehdit algılarını değiştiren ve dönüştüren bir dönüm noktasıdır. Söz konusu bu “yeni paradigma” terörizme karşı duruşa öncelik vermektedir. Ayrıca öngörülemeyen asimetrik tehditlere ilişkin ortak bir algı inşa etme çabasıydı. Ancak zamanla pek çok ülke nezdinde ABD'nin ‘şer eksenleri’² ile olan mücadelesi bir “tek taraflı hakimiyet” niteliğine bürünmüştür. Nitekim; Bush Doktrini ile ‘önleyici meşru müdafaa’³ formülasyonu çerçevesinde acil ve tanımlanabilir bir tehdit olmamasına rağmen ABD kendisine düşmandan önce saldırma hakkı tahsis etmiştir.

Doğu Asya bölgesi, saldırılardan doğrudan etkilenmemesine rağmen bizzat ABD'nin ilgisini daha fazla cezbeder hale gelmiş ve sert ulusal güvenlik anlayışı kapsamında ABD bölgede daha aktif yer almaya başlamıştır.

² Dönemin Amerikan Başkanı George Bush'un İran, Irak ve Kuzey Kore'yi tanımlamak için kullandığı tabirdir. Kitle imha silahları üreten ve terörizmi destekleyen ülkeleri ifade etmek için kullanılmıştır. İlk kez 2002 yılında ‘Birliğin Durumu’ konuşmasında ilan edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için; <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html>

³ Uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkı, uluslararası örf ve adet hukuku ile Birleşmiş Milletler Antlaşması madde 51'e dayanmaktadır. Bu kapsamda BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya maruz kalması durumunda Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alıncaya dek meşru müdafaa hakkı mevcuttur. Önleyici meşru müdafaa ise vukuu muhtemel yani varsayılan potansiyel tehditlere ve risklere karşı kuvvet kullanmayı ifade etmektedir. Bir nevi niyet okumadır. Fatma Taşdemir, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Sayı 2 (2006): 75-89.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

11 Eylül'ün ardından ABD'nin bölge ülkeleri ile güvenlik ilişkileri önemli ölçüde değişmiştir. Japonya, Güney Kore ve Tayvan'la askeri iş birliğinin artırılması, Kuzey Kore nükleer krizine çözüm arayışları vb. gelişmeler 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgedeki etkinliğini ivme kazanarak artırmasının göstergelerinden olmuştur. ABD'nin bölgedeki ekonomik ve askeri varlığının güçlenmesi ABD-Çin rekabetinin kızışmasına da zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Doğu Asya'da güç mücadelesi yeniden şekillenmiştir. Bu çalışmada 11 Eylül saldırılarının Doğu Asya üzerindeki etkileri Çin, Japonya ve Kore Yarımadası özelinde değerlendirilecektir.

Çin'in 11 Eylül sonrası güvenlik ortamında rolü büyük ölçüde olumlu ve ileriye dönük, ancak sınırlar dahilinde olmuştur. 11 Eylül'ün akabinde ilk tepkiler ABD-Çin ilişkilerini, kırılganlığını ve belirsizliğini sürdürse de daha sıcak hale getirmiştir. Dönemin Çin Başkanı Jiang Zemin, "terörizme karşı tüm şiddet eylemlerini" ivedi bir biçimde kınamış, şaşkınlığını ifade etmiş ve ABD'ye desteğini bildirmiştir.⁴

⁴ Press Release of the Chinese Mission (13/09/01). Chinese President Jiang Zemin Expressed Condolences by Telegraph over Terrorist Attacks on America and Talked with President Bush on Telephone to Show China's Position against Terrorism, Erişim Tarihi: 02.09.2020, <http://chnun.chinamission.org.cn/eng/chinaandun/securitycouncil/thematicissues/counterterrorism/t26903.htm>

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

Çin, ABD'nin terörizme karşı savaş kapsamında güç kullanmasına ilişkin BM Güvenlik Konseyi kararlarını desteklemiş, ABD'ye terörle mücadele ve istihbarat uzman heyeti göndermiş, Afganistan sınırındaki güvenliğini güçlendirmiştir.⁵

Çin-ABD ilişkilerinin istikrarlı olması, Doğu Asya'da daha geniş bir istikrar için kritik bir temel oluşturmaktadır. Her iki ülke de 11 Eylül sonrası ilişkilerinin atmosferini iyileştirmek istemiştir. Gerçekten de 11 Eylül olayları yeni bir Çin-ABD anlayışının oluşturulması için fırsat sağlamış, sınırlı da olsa işbirliğinin temelini oluşturmuştur. Zira 11 Eylül öncesi iki ülkeler arasındaki ilişkiler oldukça gergindir. George W. Bush, Clinton yönetimini Çin'e karşı fazla yumuşak olmakla suçlamış, Çin'in "stratejik ortak" olmaktan çok "stratejik rakip" olduğunun altını çizmiştir.⁶

⁵ UN Security Council Resolutions 1368, 1373, 1378, 1386 (2001), 1390, ve 1441 (2002).

⁶ FPRI, "9/11 and U.S.-China Relations", Erişim Tarihi: 01.09.2020

https://www.files.ethz.ch/isn/150643/2011_09_911Cioma.pdf

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

“

11 Eylül sonrası ABD'nin terörizmle mücadele meşguliyeti ve Pekin'in bu hususta işbirliği teklifi, yükselen Çin tehdidinin bir süre görmezden gelinmesine neden olmuştur.

”

11 Eylül'ün ardından Çin, Afganistan'da Taliban'a karşı savaşta ABD'ye önemli bir destek sağlamış, Afganistan'ın yeniden yapılanması için 150 milyon dolar yardım sözü vermiştir.⁷

Çin'in görece işbirlikçi yanıtı, ikili ilişkilerin iyileşmesinin yanı sıra ABD için teröre karşı savaş kapsamında BM Güvenlik Konseyi'nde daha evvel kendisine karşı veto kullanabilen bir üyenin desteğini elde etmesini sağlamıştır.⁸ Ancak zamanla ABD'nin uluslararası hukuka aykırı tek taraflı eylemleri pek çok ülke gibi Çin'in de tepkisini çekmiş ve Çin, ABD'ye 'çok taraflı yaklaşım' çağrılarında bulunmuştur.

11 Eylül sonrası ABD'nin terörizmle mücadele meşguliyeti ve Pekin'in bu hususta işbirliği teklifi, yükselen Çin tehdidinin bir süre görmezden gelinmesine neden olmuştur.

⁷Chin Kin Wah, "Major-Power Relations in Post 9-11 Asia Pacific," Coping With 9-11: Asian Perspectives on Global and Regional Order, Ed. Han Sung-Joo, (Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2003), 6-25.

⁸ FPRI, a.g.e.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

Ayrıca 'İslami köktencilik' ve 'İslami terör' olgularının oluşturulması Çin'in uluslararası tepkilere yol açan ülke içi istikrarsızlıklarını "küresel terörün bir parçası" olarak sunmasına yardımcı olmuştur. Bu zamana dek, dış politikada Tibet ve bilhassa Doğu Türkistan için 'iç işlerine müdahale etmeme' ilkesinin altını çizen Çin, 11 Eylül ile birlikte bu bölgeleri 'terörizmin kaynağı' olarak değerlendirmiştir. ABD'nin 11 Eylül meşguliyeti Çin'i istenmeyen incelemelerden ve ABD müdahalesinden bir süre uzak tutmuştur. Terörizmle savaş politikasını bir fırsat olarak gören Çin, bu gerekçeyle terör bahanesiyle ABD ile arasına bir tampon bölge oluşturmak istemektedir. Bu durum Çin kalkınmasının öncüsü eski Devlet Başkanı Deng Xiaoping'in geliştirdiği "24 Karakter Stratejisi"nin "*sakince gözlemler, kapasiteni gizle ve zamanını bekle, düşük profili korumakta iyi ol, asla liderlik iddiasında bulunma.*"⁹ şeklindeki önerilerini Çin toplumu nezdinde geçersiz kılmaya başlamıştır. 11 Eylül sebebiyle gerçekleşen bu fikri dönüşüm Çin'in yükselişinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

⁹ Global Security, Deng Xiaoping's "24-Character Strategy", Erişim Tarihi: 03.09.2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/china/24-character.htm>

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

11 Eylül sonrası ABD dış politikası Amerikan yumuşak gücünün aşınmasına neden olmuştur. Bu aşınma tam da Çin'in yumuşak gücünün cilalandığı bir zamana tekabül eder. ABD'nin terörizme ve uluslararası güvenlik meselelerine odaklanması, Çin'in ekonomik konulara yaptığı vurgu ile tezat oluşturmaktaydı. Çin bu dönemde komşularına ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ülkelerine Çin'in hızlı yükselişinin ekonomik ve siyasi bir tehdit olmaktan ziyade ekonomik bir fırsat olduğuna dair güvence vermekle meşguldü.¹⁰ Bu durum Çin için kazanç gibi görünmektedir. Ancak uzun vade de Çin'in büyük bir güç olarak yükselmesinin ardındaki hakikat farklıdır. Bu durum Çin'in bölgesel ihtilaflarda ya da uluslararası sorunlarda daha iddialı politikalar benimseme, nüfuz sahibi olma ve uluslararası kuralları ve kurumları şekillendirme isteğine neden olmuştur. Bu da Çin modelinden ziyade Çin tehdidi düşüncesini öne çıkarmıştır.

¹⁰ FPRI, a.g.e.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

11 Eylül kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer mesele Tayvan sorunudur. ABD-Çin ilişkileri kısa dönemde iyileşmesine rağmen Çin, Tayvan'a yönelik politikasını değiştirmemiştir. Saldırıların ardından kısa vadede statüko korunmuş, uzun vadede ise bugün de şahit olunduğu gibi Çin-ABD rekabeti dolayısıyla çatışma ihtimali artmıştır. Çin'in "tek Çin" politikası için 11 Eylül önemli bir fırsattır. Nitekim, 11 Eylül sonrası gerçekleştirilen görüşmelerde ABD, tek Çin politikasına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ancak ABD'nin Tayvan'a silah satmaya devam etmesi, Tayvan'ın egemenliği ve Çin'i çevreleme politikasından vazgeçmeyeceğini ispat etmiştir. Bu durum Şangay İşbirliği Örgütü aracılığıyla Çin ve Rusya ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.¹¹Bugün de ABD bölgedeki hakimiyetini muhafaza etmekte ve bölgede askeri varlığını artırmaktadır.

¹¹ İshak Turan, "ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, Sayı 1 (2016): 80-105.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

11 Eylül saldırılarının ardından Japonya, ABD'nin yardım çağrılarına hızla yanıt veren ülkelerden olmuştur. Başkan Bush'un "Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle!" söylemini dikkate alan Japonya, Afganistan işgali için ABD liderliğindeki koalisyonu katılmayı kabul etmiştir. Ekim 2001'de 'Terörizme Karşı Koymada Özel Uygulamalar Kanunu'nu çıkararak Savunma Kuvvetlerine meşru müdafaa durumunda silah kullanma yetkisi vermiştir. Ayrıca BM Barışı Koruma misyonlarına daha çok katkı sağlamıştır.¹² 11 Eylül tüm dünyada olduğu gibi Japonya'da da terörizm algısının değişmesine sebep olmuştur. 11 Eylül'ün ardından Japonya dış baskı ihtimaline karşı çeşitli manevralar sergilemiştir. Uluslararası antlaşmalar imzalamış, bölge ülkeleriyle ortak konferans ve etkinlikler gerçekleştirmiş, Ortadoğu ülkelerine mali ve teknik yardımlar sağlamıştır. Çeşitli terör eylemlerinden muzdarip bir ülke olarak Japonya'nın bu reflekslere sahip olması olağandır.

¹² Tomohito Shinoda, "Koizumi's Top-Down Leadership in the Anti-Terrorism Legislation: The Impact of Political Institutional Changes", *SAIS Review* 23, Sayı 1 (2003): 19–34.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

Japonya için 11 Eylül saldırıları, deniz aşırı güvenliğin önemini artırırken ABD ile olan ilişkilere yeni bir anlam katmıştır. Doğu Asya güç hiyerarşisinde ABD baskın konumunu sürdürmeye devam ederken 11 Eylül sonrası Güney Kore ve Japonya ile ilişkileri artırmıştır. Ancak uzun vadede ABD'nin Çin'in yükselen gücünün ve Doğu Asya'daki en büyük müttefiki Japonya'nın azalan gücünün farkına varma ihtimali Japonya'yı endişelendirmiştir. Bu nedenle Japonya artan askeri yeteneğinden ve milliyetçiliğin dirilmesinden dolayı 11 Eylül sonrası durumu cazip bulmuştur.¹³

11 Eylül'ün etkilerinin görüldüğü bir diğer coğrafya Kore Yarımadasıdır. Kuzey Kore için 11 Eylül saldırıları hem bir fırsat hem tehlike teşkil etmekteydi. Terörizmle bağlantılı olduğu şüphesini yok etmek için Kuzey Kore'nin ABD'ye olan desteği önemli olacaktı. Ancak, ülkenin geçmiş sicili olumlu bir imaj oluşturmasının önünde en önemli engel olmuştur.

¹³ Sung Joo Han, "Asia Pacific and Global Order In The Post 9-11 World", *Journal of East Asian Studies* 2, Nu 1 (2002): 165-184.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

Zira 2002 yılında Bush tarafından 'şer eksenli' olarak ilan edilen Kuzey Kore, artan baskılar neticesinde kitle imha silahları ve balistik füzelerin geliştirilmesine odaklanmış ve rejiminin meşruiyetini sert güç yoluyla muhafaza etmeyi tercih etmiştir. Nükleer silahlardan arındırılmış bir Kore yarımadası hedefiyle Kuzey Kore ile siyasi ilişkilerin normalleşmesi ve yarımadada istikrarın sağlanması hedeflenmiştir. Koreler arası görüşmeler ve ABD-Kuzey Kore zirveleri barışı sağlamak için yeterli zemini oluşturamamıştır ve halen yarımadada istikrarsızlık devam etmektedir. ABD, Kuzey Kore konusunda diplomatik yaklaşımların başarısına odaklanmaktan ziyade askeri yaklaşımları tercih etmiştir. Zira bir yandan da güneyde ABD müttefiki Güney Kore'yi tehdit olarak algılayan Kuzey Kore'ye nükleer silahlanma yolundaki en büyük desteği, ABD'nin 11 Eylül sonrası politikaları sağlamıştır.

ABD ile Güney Kore arasında 1950-1953 Kore Savaşı'ndan beri bir güvenlik ittifakı söz konusudur. Ancak 11 Eylül, bu güvenlik ittifakını kısmen baskı altına almıştır.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

ABD kendisinin 11 Eylül sonrası güvenlik önceliklerinin, Güney Kore tarafından paylaşılmadığını iddia etmektedir. Nitekim, Güney Kore’de yükselen milliyetçilik Güney Kore toplumu nezdinde dış ilişkilerde daha eşit talepler oluşturmaktadır. Ancak iki ülkenin ittifakı 11 Eylül sürecinde de fayda sağlamaya devam etmiş, ABD Güney Kore’deki üsleri vasıtasıyla Doğu Asya’da daha kolay nüfuz elde etmiştir.¹⁴

Sonuç

11 Eylül terör saldırılarının üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen uluslararası sistemde yeni bir dönemin kapılarını aralayan 11 Eylül’ün etkisini muhafaza ettiği açıktır. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD, Soğuk Savaş sonrası terk ettiği ‘dünya polisi’ rolünü yeniden üstlenmiş ve ‘yeni dünya düzeninde’ etkin bir güç olarak yer almak istemiştir. Yalnızca rakip güçleri elimine etme hedefi değil aynı zamanda tüm uluslararası sistemde hâkim olma ideali, ABD’nin saldırgan ve tek yanlı eylemler benimsemesine neden olmuştur.

¹⁴ Norman D. Levin, “Do the Ties Still Bind? The U.S.-ROK Security Relationship After 9/11”. MG-115-AF/KF, 96.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

Bu doğrultuda 11 Eylül saldırıları, yükselen güçlerin coğrafyası Doğu Asya'yı da etkisi altına almış, Doğu Asya'nın bölgesel güvenliğini karakterize etmiştir. Bölgede terörizm tehditleri ve kitle imha silahlarıyla etkin bir şekilde mücadele etmeyi amaçlayan ABD, özellikle güvenlik alanında Doğu Asya ülkeleri ile kapsamlı ve yoğun ilişkiler geliştirmiştir. Devlet dışı küresel terör örgütleri tehdidi tüm dünyada mevcut olmasına rağmen ABD'nin 'dünya polisi' olarak hareket etme kapasitesi sınırlıdır. Böyle bir rolün yürütülme çabası diğer ülkelerle işbirliğini gerekli kılmaktadır. Jeopolitik rekabetin hız kazandığı bir uluslararası sistemde Doğu Asya ülkeleri de bu işbirliğinin iki taraflı veya çok taraflı parçası olma hususunda istekli olmuşlardır.

Terörizmle mücadele düsturu, ABD'nin bölgedeki askeri gücünü ve kapasitesini artırırken, Güney Kore ve Japonya ile bu kapsamda sıkı işbirliği tesis edilmiştir. Diğer yandan 11 Eylül'den faydalanarak geliştirilen Kuzey Kore nükleer tehdidi ve Çin'in terörizm kapsamında meşrulaştırmaya çalıştığı eylemleri tehdit oluşturmuştur.

11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri

Aybala Lale

Nitekim, Kuzey Kore ve Çin hem bölge güvenliği hem de uluslararası güvenlik açısından tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Bugünkü ABD-Çin uzlaşmazlığının temelinde de 11 Eylül'ün etkisiyle ABD'nin güvenlik öncelikli politikasından kaynaklanan boşluğu, artan ekonomik gücüyle Çin'in doldurmuş olması yatmaktadır. Bu nedenle, bölgede istikrarın sağlanması için 11 Eylül sonrası reflekslerin iyi okunması gerekmektedir.

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları

Eren İrfanoğlu*

“

Ancak Soğuk Savaş'ın bitiminden henüz yaklaşık 10 yıl sonra ABD'nin hegemonyası hiç beklenmedik bir aktör tarafından sarsıldı; “küresel terörizm.”

”

Uluslararası ilişkiler tarihinin kırılma noktalarından biri olan Soğuk Savaş'ın sonlanması ile birlikte bir süredir dünya güvenlik denkleminin belirleyicisi olan çift kutuplu dünya düzeni yerini tek bir süper gücün tartışılmaz üstünlüğüne, dolayısıyla hegemonyasına bırakmıştı. Yeni düzende Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) hegemonyasını özellikle askeri yönden sarsabilecek herhangi bir güç bulunmuyordu. Bu durum da ABD'ye birçok küresel ve bölgesel hususta doğal bir yaptırımcılık gücü sağlıyordu. Bu hegemonyanın dizginlenmesi için yeni düzen içerisinde birkaç farklı gücün yükselerek ABD'yi dengelemesi bekleniyordu. Rusya, Çin, Japonya, Avrupa Birliği (AB) ve Hindistan gibi aktörler bu dengeyi sağlayacak doğal adaylardandı.¹ Ancak Soğuk Savaş'ın bitiminden henüz yaklaşık 10 yıl sonra ABD'nin hegemonyası hiç beklenmedik bir aktör tarafından sarsıldı; “küresel terörizm.”

* Öğretim Görevlisi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Uygulama ve Araştırma Merkezi; Doktora, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları eren.irfanoglu@alanya.edu.tr

¹ Muhammad Adnan, “BRICS: A Challenge to the US Hegemony”, JPRSS, Vol. 1, No. 1, July 2014, pp. 31-46

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

El-Kaide gibi ABD ile herhangi bir kıstasa göre mukayese edilemeyecek bir terör örgütünün dünya siyasetinde bir aktör olarak belirmesiyle o güne kadar bilinenler de alt üst edilmiş oldu. Bir ülkeyi dahi temsil etmeyen ve gücü çok kısıtlı olan bu örgüt, ABD'ye herhangi bir muhtemel rakibinin veremeyeceği kadar çok zarar verdi. Bu durum daha sonra literatürde “asimetrik savaş” ile açıklanmıştır. Asimetrik savaş o güne kadar benimsenen “caydırıcılık” faktörünü tamamen ortadan kaldırarak, süper güç ABD'nin dahi oldukça savunmasız olabileceğini öne sürüyordu.² Bunun nedeni aranan düşmanın bir sınıra, toprağa ya da temsil edeceği bir halka sahip olmamasından kaynaklanan “görünmezliği”di. Diğer bir deyişle, düşman uluslararası sistemin yatay ağlarında değil dikey kademelerinde konumlanmıştı. Bu açıdan El-Kaide'nin terör saldırısı sadece ABD'yi değil Vestfalya'dan bu yana ilmek ilmek dokunan Uluslararası İlişkiler disiplinini de hazırlıksız yakalamıştı.

² Major A. R. Knott British Army, (2004) Does 9/11 mark the end of deterrence and the birth of 'detercion'?, Defence Studies, 4:1, 40-63, DOI: 10.1080/1470243042000255263; Bkz: David L. Buffaloe, Defining Asymmetric Warfare, The Land Warfare Papers, No: 58, September, 2006

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

Peki, böyle bir düşmana karşı nasıl savaşılmalıydı? Zamanın süper gücü ABD'nin bu soruya cevabı küresel çapta bir cadı avı (*witch hunt*)³ başlatmak şeklinde oldu. Meşhur Bush Doktrini⁴ özetle “ya bizimlesiniz ya onlarla” mesajını verdiği an hemen herkes kendi ülke ve bölgeleri içerisinde “onları” aramaya başladı. “Onlar”ın aranması süreci ise o güne kadar mevcut olan ve ekseri Soğuk Savaş döneminden kalma güvenlik denklemlerinin üzerine bir başka boyut daha eklenmesine neden oldu. Bu değişimin en bariz örneklerinden biri ise Güneydoğu Asya'da (GDA) yaşandı.

11 Eylül'ün GDA güvenliği üzerinde minör birçok etkisi olmasına karşın ana hatlarıyla 2 temel değişimden bahsedilebilir. Bunlar 1-Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte bölgede oluşmaya başlayan lokal güvenlik denklemi içerisinde ABD'nin angaje olması, 2- GDA ülkelerinin var olan güvenlik anlayışlarının üzerine “terörizmle mücadele” boyutunun eklenmesi ve bu doğrultuda bölgesel işbirliklerine gidilmesi olarak sıralanabilir.

³ Cadı Avı için bkz: <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/witch-hunt>

⁴ Bush Doktrini için bkz: Robert Jervis, Understanding the Bush Doctrine, Political Science Quarterly, Vol. 118, No. 3 (Fall, 2003), pp. 365-388

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

Söz konusu bu değişimlerden bahsetmeden önce 11 Eylül öncesi GDA güvenlik denkleminde değinmekte fayda vardır.

GDA'nın güvenlik denklemi temelde ülke içi, uluslararası ve bölgesel olmak üzere 3 ana düzlem üzerinden incelenebilir. En temel anlamıyla, ülke içi düzlemde ayrılıkçı unsurlar/terörist gruplar, uluslararası düzlemde ülkelerin birbirlerine karşı olan tehdit algıları ve bölgesel düzlemde ise GDA ülkelerinin Çin ile olan Güney Çin Denizi anlaşmazlıkları GDA güvenlik denklemini oluşturmaktadır.

Ülke içi düzlemde ülkelerin kendi iç istikararsızlıklarından kaynaklanan güvenlik problemleri mevcuttur. Bunlar genellikle ayrılıkçı hareketler şeklinde kendini gösterir. Filipinler'in Mindanao bölgesinde yaşanan Moro problemi⁵, Endonezya'da Aceh ve Papua sorunları bu ayrılıkçı hareketlere örnek gösterilebilir.⁶ Myanmar, Rakhine eyaletinde yaşanan Rohingya⁷ problemi ise bir ayrılıkçı hareket olmasa da etnik

⁵ Bkz: Eric Gutierrez, Saturnino Borrás, Jr, The Moro Conflict: Landlessness and Misdirected State Policies, East-West Center Policy Studies 8, Washington: 2004

⁶ Bkz: Angel Rabasa, John Haseman, Separatist Movements in Aceh and Papua, içinde: The Military and Democracy in Indonesia, RAND Corporation, 2002

⁷ Bkz: Kipgen N. Addressing the Rohingya Problem. Journal of Asian and African Studies. 2014;49(2):234-247. doi:10.1177/0021909613505269

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

kökene bağlı bir iç çatışma unsuru olduğundan bu kategori içerisinde değerlendirilebilir.

Bölgede uluslararası düzlemde güvenlik genellikle ülkelerin birbirleri arasındaki sınır ihtilafları üzerinden okunabilir. Kolonicilik sonrası kurulan bölge ülkelerinin hak iddia ettiği toprakların sınırları birbiriyle çakışma eğilimi göstermektedir. Bu doğrultuda birbirlerine sınırı olan Myanmar, Tayland, Kamboçya ve Vietnam yani GDA'nın anakara ülkeleri arasında dönem dönem sürtüşmeler yaşanmıştır. Tayland ve Kamboçya arasında 1958'den bu yana çözüm bulamamış Preah Vihear Tapınağı hususu, 1978-1992 Kamboçya-Vietnam egemenlik ihlali temelli çatışmalar ve Endonezya-Malezya arasında nihayete ermiş gibi gözükken 1969-2002 arasında yaşanan Sipadan-Ligitan ada problemleri bunlara örnek gösterilebilir.⁸

Son olarak bölgeyi topkeyün ilgilendiren Güney Çin Denizi anlaşmazlıkları mevcuttur. 1990'lardan bu yana, Çin, Tayvan, Filipinler, Malezya, Vietnam ve Brunei'yi içeren

⁸ Barry Wain, *Boundary Disputes and Border Issues in Southeast Asia*, Southeast Asian Affairs , 2012, (2012), pp. 38-60; David A. Colson, *Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan (Indonesia/Malaysia)*, The American Journal of International Law , Apr., 2003, Vol. 97, No. 2 (Apr., 2003), pp. 398-406

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

Spratly ve Paracel Adaları anlaşmazlıkları, GDA'da güvenlik temelli istikrarsızlığa neden olan en büyük etken olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar 1990'larda başlatılan Güney Çin Denizi Çalıştayları neticesinde 2002'de ASEAN ve Çin arasında "Güney Çin Denizi'ndeki Tarafların Davranışlarına İlişkin Deklarasyon" imzalanırsa da sonrasında "Güney Çin Denizi Davranış İlkeleri Rehberi" oluşturma sürecinde yaşanan zorluklara paralel olarak sorunların tam olarak çözüldüğünü söylemek mümkün değildir.⁹

“

GDA El-Kaide'nin Afganistan'daki yapılanmasının sonlandırmasını müteatip küresel terörizmle mücadele de ikinci cephe olarak görülmüştür.

”

ABD'nin Bölgeye Angajesi

11 Eylül sonrasında GDA'da var olan güvenlik denkleminde küresel terörizmle mücadele faktörü de eklenmiştir. Küresel terörizmle mücadelede GDA diğer dünya bölgelerine kıyasla daha büyük öneme sahip olmuştur. GDA El-Kaide'nin Afganistan'daki yapılanmasının sonlandırmasını müteatip küresel terörizmle mücadele de ikinci cephe olarak görülmüştür.

⁹ Ian Townsend-Gault, "Preventive Diplomacy and Pro-Activity in the South China Sea." Contemporary Southeast Asia, Vol. 20, No 2, 1998, p. 171–90; Hasjim Djalal, "Indonesia's Archipelagic Sea Lanes." Pp. 59–69 in Indonesia beyond the Water's Edge: Managing an Archipelagic State, edited by R. Cribb and M. Ford. ISEAS–Yusof Ishak Institute. 2009; Carlyle A. Thayer, 2018. "A Closer Look at the ASEAN-China Single Draft South China Sea Code of Conduct." Diplomat. Retrieved January 20, 2020 (<https://thediplomat.com/2018/08/a-closer-look-at-the-asean-china-single-draft-south-china-sea-code-of-conduct/>).

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları

Eren İrfanoğlu

Bunun nedeni GDA'nın teröristlerin gizlenebileceği ve zaman zaman periyodik saldırılar düzenleyebileceği bir ortama sahip olmasıdır. Bölgenin coğrafi/etnik çeşitliliği ve radikal İslamcı grupların varlığı bu ortamın hazırlanmasında etkilidir. Bu açıdan GDA'yı küresel terörizmin cephelerinden biri olarak gören ABD bölge ülkeleriyle terörizmle savaşta işbirliğine gitme eğilimi göstermiştir. Bu durum da ABD'nin Soğuk Savaş sonrası ilk defa bölgeye özellikle askeri anlamda angaje olması sonunucu doğurmuştur.¹⁰

ABD'nin bölge ülkeleriyle askeri işbirliklerine gitmesi bu ülkelerin sadece bölgesel terörizm konusunda değil daha önce bahsedilen 3 güvenlik düzleminde de ABD'nin yardımını alacakları şeklinde yorumlandığında büyük avantaja neden olmaktadır. Ancak özellikle Filipinler, Malezya ve Endonezya gibi içlerinde Müslüman nüfus barındıran ülkeler için ABD ile kurulan bir yakınlık iç siyasette iktidarın güç kaybetmesine de neden olmuştur. 11 Eylül olaylarının yaşandığı dönemde ABD'nin Filistin-İsrail olaylarında İsrail'e verdiği açık destek birçok ülkede Müslümanların tepkisini çekmiştir.

¹⁰ Catharin E. Dalpino (2002) Second Front, Second Time: Counter-Terrorism and US Policy toward Southeast Asia, Cambridge Review of International Affairs, 15:2, 345-354, DOI: 10.1080/09557570220151371

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

Böyle bir ortamda kendi ülkelerinin ABD'nin yanında yer alması birçok Müslümanı da rahatsız etmiştir.¹¹

Filipinler için ABD'nin bölgedeki varlığı bir taraftan ülkenin güneyindeki ayrılıkçı harekete karşı ülkenin elini kuvvetlendirirken öte yandan Güney Çin Denizi'nde Çin ile yaşadığı problemlerde de Çin'e karşı duruşunu güçlendirmiştir. Filipinler'in 11 Eylül sonrasında ABD ile yaptığı askeri anlaşmalar ve Filipinler'in edindiği Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization) (NATO) dışı ABD müttefiği statüsü gelecekte Çin ile yaşanacak bir sürtüşmede de ABD'nin Filipinler'in yanında olacağı ihtimali üzerinden değerlendirilmiştir. Bu da Filipinler için oldukça önemli bir stratejik kazanım olmuştur.¹²

11 Eylül sonrası ABD'nin tüm dünya ülkelerine verdiği açık çek Malezya'nın da ABD ile olan ilişkilerini düzeltmesine vesile olmuştur. Malezya'nın ABD'nin terörle mücadelesini destekleyici taahütte bulunması Malezya'nın Batı'nın

¹¹ Fred R. von der Mehden, *Radical Islam in Southeast Asia and its Challenge to U.S. Policy*, The James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, 2005

¹² Noel M. Morada, *Philippine-American Security Relations After 11 September: Exploring the Mutuality of Interests in the Fight Against International Terrorism*, *Southeast Asian Affairs*, 2003, (2003), pp. 228-238

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

gözünde “ılımlı Müslüman ülke” imajının pekişmesine neden olmuştur. Geliştirilen iyi ilişkiler neticesinde Malezya ABD ile ticari ve askeri konularda da iş birliğine içerisine girmiştir. Böylelikle Mahathir Muhammed döneminde bozulan Malezya-ABD ilişkileri tarihinde görülmemiş düzeyde iyileştirilmiştir. Malezya'nın ABD ile yakınlaşması özellikle Malezya iç siyasetinde muhalefetin elini kuvvetlendirici bir etken olmuştur. ABD'nin daha önce İsrail-Filistin hususunda İsrail yanlısı tavır takınması ilgili dönemde Müslüman ülkelerin halkları arasında bir ABD düşmanlığının doğmasına neden olmuştur. Bunun en belirgin örneklerinden biri de Malezya'da yaşanmıştır. Ancak bu dönemde Kuala Lumpur yönetimi ABD ile olan yakınlığını korumuş ve diğer Müslüman ülkeleri kötü yönetim ve istikrar ortamını yakalayamamakla suçlamıştır. Bu durumun ise radikal İslam'ın önünü açtığını ve zaafiyete neden olduğunu belirtmiştir.¹³

Endonezya ise terörle mücadelede ABD'ye desteğini açıklarken Filipinler ya da Malezya gibi doğrudan bir işbirliğine girmek niyetinde olmamıştır. Filipinler ve Malezya'nın aksine 11 Eylül saldırılarından sonra Bali ve Cakarta'da da bombalı

¹³ <https://apcss.org/Publications/SAS/APandtheUS/StoreyMalaysia2.pdf>

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları Eren İrfanoğlu

saldırıları yaşanmıştır. Bunun nedeni Endonezya'nın içerisindeki *Jemaah Islamiyah* gibi grupların El-Kaide ile olan bağlantılarıdır.¹⁴

Endonezya bu gruplarla mücadelede ABD desteğini memnuniyetle kabul ederken, yaklaşık %87'si Müslüman olan halkına yanlış bir mesaj vermekten kaçınmıştır. Endonezya'nın ABD ile olan ilişkileri bu minvalde terörizm temelinde geliştirilmiş ve daha ötesine gidilmesi kasıtlı bir şekilde engellenmiştir. Endonezya'nın benimsediği bu orta yol politikasının bir diğer nedeni de Endonezya'nın kuruluşundan bu yana sahiplendiği tarafsızlık politikasıdır. Endonezya her ne olursa olsun herhangi bir başka ülke ya da güçle özellikle askeri olarak doğrudan bir ittifak içerisinde girmeyeceği taahhütündedir.¹⁵

¹⁴ Brian A. Jackson vd., "Jemaah Islamiyah" içinde *Aptitude for Destruction*, RAND Corporation, 2005

¹⁵ Dewi Fortuna Anwar, *Indonesia's Foreign Policy After the Cold War*, Southeast Asian Affairs, 1994, (1994), pp. 146-163

Bölgesel İşbirliği

11 Eylül sonrasında GDA ülkeleri ASEAN çerçevesinde ve bölgesel terörle mücadele temelinde işbirliği içerisine girmişlerdir. 5 Kasım 2001'de ASEAN üye ülkeleri dışişleri bakanları tarafından "Terörizmle Mücadele Ortak Eylem Bildirgesi" duyurulmuştur. Bu bildirme tüm üye ülkelerin gerek bölgesel gerekse de küresel boyutta terörizmi kınadıklarının altını çizirken uygulamada ne gibi yaptırımlıkların olacağı belirsizliğini korumuştur.¹⁶ Bu açıdan da aslında bu işbirliğinin bir katma değeri olmadığı savunulabilir. Ancak ASEAN tipi bölgeselciliğin temelinde bu gibi konuların uzun soluklu istişareler sonucunda pratiğe döküldüğü düşünülduğünde, bu işbirliği ortamının olumlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ASEAN üye ülkelerinin egemenliklerine karşı duydukları hassasiyet ve ASEAN'ın diğer üye ülkelerin iç işlerine müdahaleyi kat'i surette hoş görmemesi prensipleri düşünülduğünde ülke içi istikrarsızlığın kaynaklarından biri olan terörizm konusunda bu ülkelerin iş birliğine girmeleri bile oldukça olumlu bir adımdır.

¹⁶ ASEAN, ASEAN Declaration on Joint Action to Counter Terrorism, 2001, <https://asean.org/storage/2012/05/2001-ASEAN-Declaration-on-Joint-Action-to-Counter-Terrorism.pdf>, Erişim: 06.08.2020

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları

Eren İrfanoğlu

Pek tabii terörle mücadele odaklı işbirliğinin daha çok Malezya, Singapur, Endonezya ve Filipinler gibi terörizmden muzdarip ve Müslüman nüfus barındıran ülkelerin birbirleriyle daha çok etkileşime girmelerine neden olduğu söylenebilir. Bu açıdan bu ülkelerin tarihte ilk defa istihbarat şefleri nezdinde gerçekleştirdikleri toplantı manidardır. Bu grubun içerisinde Malezya, Endonezya ve Filipinler terörle mücadele konusunda ASEAN'dan ziyade bir anlaşma daha imzalamışlardır. Bu anlaşmanın gereği olarak bu üç ülke terörle mücadelede ortak tatbikatlar gerçekleştirmiş, ülkeler arası lojistik hatlarını kuvvetlendirici hamleler yapmış ve bilgi paylaşımını sağlamışlardır.¹⁷

Sonuç

11 Eylül öncesinde GDA güvenliği Soğuk Savaş döneminden miras kalan dünya güvenlik anlayışının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan da GDA görece daha fazla güvenlik temelli istikrarsızlığa sahip Orta Doğu gibi bölgelerin görünürlük açısından gerisinde kalmıştır.

¹⁷ Rohan Gunaratna, ASEAN's Greatest Counter-Terrorism Challenge: The Shift from "Need to Know" to Smart to Share, https://www.kas.de/documents/288143/288192/Terrorism_Gunaratna.pdf/20fb5191-5289-d16e-a6c1-879a0442f4e4, ss. 117-118, Erişim: 11.08.2020

11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları

Eren İrfanoğlu

Ancak 11 Eylül sonrasında GDA bölge olarak dünya siyasetinde daha görünür bir hal almıştır. 11 Eylül'ün GDA'daki bir diğer sonucu ise GDA güvenliğinin artık sadece Çin'in yükselişinin bir tehdit olarak algılanmasının ötesine geçilmesi gerektiğinin anlaşılmasıdır. Deneyimler göstermiştir ki GDA içerisindeki ülkelerin iç istikrarsızlıkları terörist grupların bölgede konuşlanması için çok uygun bir ortam hazırlamaktadır. Diğer bir deyişle GDA içerisindeki güvenlik boşlukları yeni El-Kaide'lerin doğmasına ve sadece GDA değil tüm dünya için bir tehdit oluşumuna fırsat verebilecek potansiyeldedir. Ancak GDA ülkeleri bu sıkıntıları tek başlarına aşabilecek durumda değildirler. Bu açıdan bu ülkelerin gerek ekonomik gerekse de askeri olarak desteklenmesi ve GDA temelli güvenlik istikrarının sağlanması gereklidir.

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın*

11 Eylül 2001 günü el-Kaide terör örgütüne mensup bazı kişilerce kaçırılan dört uçaktan ikisinin ikiz kuleler olarak bilinen Dünya Ticaret Merkezinin kuzey ve güney kulelerine çarpması ve üçüncüsünün ABD Savunma karargâhı olan Pentagon'a saldırması ülkenin vatandaşları ile politika yapımcıları üzerinde derin bir travma yarattı. 19'u hava korsanı olmak üzere 3000'e yakın kişinin hayatını kaybettiği bu saldırı¹, ABD'nin kendi topraklarında doğrudan doğruya maruz kaldığı en büyük saldırıydı.² İktidarı boyunca 11 Eylül'ün gölgesini üzerinde hisseden Bush yönetimi saldırılara tepki olarak önce Afganistan'a ve ardından Irak'a savaş açarken, başkanının saldırılardan 10 gün sonra kongrede yaptığı bir konuşma Washington yönetiminin terörle savaşı (war on terror) küresel ölçekte ele aldığını göstermekteydi:

* Doktora, Şangay Üniversitesi Küresel Çalışmalar & İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, hsn-aydin@hotmail.com

¹ Amy L. Ai vd., "Hope, Meaning, and Growth Following the September 11, 2001, Terrorist Attacks", *Journal of Interpersonal Violence* 20, No 5 (2001): 523.

² Şeyda Güdek, "ABD'nin Zora Dayalı Dış Politikasında Söylemsel Bir Değişim: 11 Eylül Terörü", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10, Sayı 4 (2017): 145.

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

“Bizim terörle savaşımız El-Kaide ile başladı, fakat onlarla sona ermeyecek. Dünya üzerindeki her terörist bulunup, durdurulana ve mağlup edilene kadar bizim terörle mücadelemiz sona ermeyecek.”³

Hiç şüphesiz, terör örgütlerinin Afrika'da hızla etki ve alan kazanması, kıtada birçok ülkede görülen gevşek güvenlik anlayışı, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, yönetilemeyen alanların mevcudiyeti, kıtanın Ortadoğu'ya olan yakınlığı, sahip olduğu enerji kaynakları, enerji geçiş yollarının üzerinde bulunması gibi nedenler Afrika'nın küresel terörle mücadelede dikkat çeken noktalardan biri olmasıyla sonuçlanacaktı. Ne var ki, ABD yönetimleri Afrika'da terörle ve aşırılıkla mücadeleye 11 Eylül saldırılarından çok önce, 1990'lı yıllarda, başlamıştı. Bu dönemde, Kenya ve Tanzanya'da bulunan ABD elçiliklerinin bombalanması dikkatleri el-Kaide terör örgütünün Afrika'daki varlığına çekerken, dönemin Washington yönetimi saldırılara cevaben daha önce kıtada kurduğu bazı güvenliğe ilişkin kurumlara ek olarak terör örgütüne kimyasal silah yapımı için mühimmat sağladığı gerekçesiyle Sudan'da

³BBC. Text: “Bush Address to Congress”, Erişim Tarihi: 06.09.2001, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1555641.stm>

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

faaliyet gösteren bir kimya fabrikasını bombalayacaktı.⁴ Öte yandan, 11 Eylül'ün ardından Washington yönetiminin Afrika'daki terörle mücadelesi terör örgütlerinin daha rahat alan bulabildiği Batı Afrika ve Kuzey Afrika bölgeleri ile Ortadoğu coğrafyasına oldukça yakın bir konumda bulunan Afrika Boynuzu -ve Doğu Afrika- bölgelerine odaklanacaktı.⁵

ABD yönetimi kıtada terörle olan mücadelesini yalnızca askeri yönetmelerle değil, üç ana koldan yürütmekteydi. İlk olarak, Beyaz Saray'ın 2002 ve 2006 yıllarında yayınladığı ulusal güvenlik stratejilerinde açıkça dile getirildiği üzere, aşırılığın ve terörist faaliyetlerin panzehiri olarak görülen demokrasinin tüm kıtada yayılması için olağanüstü bir çaba gösterildi.⁶ Ancak bu noktada Washington yönetimlerinin karşısına iki temel problem çıkacaktı: dünyada olduğu gibi Afrika'da da demokrasinin teşvikine yönelik girişimlerin - Afganistan ve Irak savaşlarının da etkisiyle- ABD'nin yayılmacı

⁴ Jules Lobel, "The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: The Bombing of Sudan and Afghanistan", *Yale Journal of International Law* 24, Sayı 2 (1999): 537.

⁵ Karl Wycoff, "Fighting Terrorism in Africa: Subcommittee on Africa, Fighting Terrorism in Africa: Hearing before the Subcommittee on Africa of the House International Relations Committee", *US Department of State Archive*, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/rm/2004/31077.htm>.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: "The National Security Strategy of the United States of America", <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, Eylül 2002, Erişim Tarihi: 06.09.2020; "The National Security Strategy of the United States of America", Mart 2006, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>, Erişim Tarihi: 06.09.2020.

“

Bush döneminde demokrasinin teşviki ifadesinin kazandığı kötü şöhretin bir yansıması olarak, Obama yönetimi iktidarı boyunca söz konusu ifadeyi selefine oranla mümkün mertebe daha az kullanmayı tercih edecekti.

”

politikalarının bir sonucu olarak addedilmesi ve bilhassa Bush yönetiminin demokrasiyi yayma noktasında kıta ülkeleri arasında çifte standart uygulamaya başvurması. Artık herkesin malumu olan Amerikan yayılmasına demokrasi kılıfı geçirildiğine yönelik tezler bir kenara bırakılacak olursa, söz konusu çifte standart durumu Zimbabwe örneğinde açıkça görülmekteydi. Öyle ki, iktidarı süresince demokrasi kelimesini sıklıkla telaffuz eden Bush yönetimi, otoriter eğilimlerin alenen sergilendiği Mısır, Uganda, Kenya, Etiyopya ve Ruanda gibi müttefik olarak kabul edilebilecek ülkelere karşı sessiz kalırken, Çin ile daha yakın olan ve Washington yönetimi ile ilişkileri nispeten problemlili Zimbabwe'deki otoriter Robert Mugabe iktidarına her fırsatta bayrak açmaktaydı.⁷ Sonuç olarak, Bush döneminde demokrasinin teşviki ifadesinin kazandığı kötü şöhretin bir yansıması olarak, Obama yönetimi iktidarı boyunca söz konusu ifadeyi selefine oranla mümkün mertebe daha az kullanmayı tercih edecekti.

⁷ David Stout, “Bush Orders Sanctions Imposed Against Leaders of Zimbabwe”, New York Times, <https://www.nytimes.com/2003/03/08/world/bush-orders-sanctions-imposed-against-leaders-of-zimbabwe.html>, Erişim Tarihi: 06.09.2020.; Jose Manuel Ribeiro, “Bush: Zimbabwe’s Mugabe is discredited dictator”, Reuters, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://www.reuters.com/article/us-bush-zimbabwe/bush-zimbabwes-mugabe-is-discredited-dictator-idUSN1445815420080214>

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

ABD'nin Afrika'da terörle etkili bir şekilde mücadele edebilme noktasında izlediği ikinci yol kıta ülkelerine yönelik dış yardımların arttırılmasıydı. Zira Washington yönetimi zayıf ve istikrarsız ülkelerin terörle mücadelede zayıf halka olarak kaldığı, terör örgütlerinin bu ülkelerde daha çabuk alan kazanabildiği görüşündeydi. Bu kapsamda, 2001 yılında başkanlık koltuğuna oturan George W. Bush, dış yardımlar konusunda ABD tarihinin en cömert başkanlarından biri olarak göze çarpmaktaydı.⁸ Ülke ekonomilerinin geliştirilmesi ve yatırım, istihdam, altyapı gibi unsurlara harcanması için hükümetlere sağlanan ekonomik yardımların yanı sıra, AIDS başta olmak üzere çeşitli salgın hastalıklarla mücadele noktasında da çeşitli girişimlerde bulunuldu (AIDS'le Mücadelede Başkanın Acil Planı – PEPFAR, Başkanın Malarya Girişimi-PMI vb.) ve Afrika'ya önemli miktarda kaynak ayrıldı.

⁸ Douglas M. Gibler ve Steven V. Miller, "Comparing the Foreign Aids Policies of President Bush and Barack Obama", *Social Science Quarterly* 93, Sayı 5 (2012): 1203. Bush dönemindeki dış yardımlara dair ayrıntılı bilgi için bkz: "U.S. Foreign Aid by Country", USAID, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://www.explorer.usaid.gov/cd>

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

Bush'tan farklı bir vizyonla iktidara gelen Obama yönetimiye, selefinin PEPFAR ve PMI gibi girişimlerini sahiplenmesine rağmen, ikili ilişkilerde ast-üst ilişkisinin doğal bir sonucu olarak gördüğü dış yardımların rolünü azaltmayı, karşılıklı ticaretin rolünü ise arttırmayı planlamaktaydı.⁹ İlginçtir ki, Obama döneminde ABD'nin Afrika'yla olan karşılıklı ticareti azalma emareleri gösterirken, bu ülkenin kıtaya sağladığı dış yardımlardaki artış devam etti.¹⁰

Washington'ın kıtada terörün belini kırmak için takip ettiği üçüncü -ve tabiiyle en doğal- yöntem ise silaha silahla karşılık verecek şekilde askeri unsurların kullanılmasıydı. Bu doğrultuda, 2002 yılının sonlarında Birleşik Ortak Görev Gücü-Afrika Boynuzu'nun (CJTF-HOA) kurulmasıyla kıtada oldukça büyük bir Amerikan askeri gücü konuşlandırılan ve 2003 yılında Doğu Afrika ve Afrika Boynuzu için 100 milyon dolarlık bir terörle mücadele girişimini duyuran ABD yönetimi¹¹, kıtanın güvenliğini sağlamak gerekçesiyle Doğu Afrika Terörle

⁹ Alex Vines Obe, "Trade Not Aid: Obama's Africa Legacy", Chatham House, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/trade-not-aid-obama-s-africa-legacy>

¹⁰ United States Census Bureau, "Trade in Goods with Africa", Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://www.census.gov/foreigntrade/balance/c0013.html>, "U.S. Foreign Aid by Country", USAID, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://www.explorer.usaid.gov/cd>

¹¹ John Harbeson, "War on Terrorism in Africa", Council on Foreign Relations, Erişim Tarihi: 06.09.2020, https://www.cfr.org/content/thinktank/Lyman_chapter_Terrorism.pdf

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

Mücadele Girişimi (EACTI), Terör Karşıtı Yardım Programı, Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi, Pan-Sahil İnisiyatifi ve Trans-Sahra Terörle Mücadele Ortaklığı (TSCTP) gibi programları hayata geçirdi.¹² Bush döneminde Washington yönetiminin kıtada güvenliğini ve çıkarlarını garanti altına alabilmek adına attığı en tartışmalı adım ise 6 Şubat 2007 tarihinde ABD'nin Afrika'daki neredeyse bütün askeri faaliyetlerinin bünyesinde toplanacağı Birleşik Devletler Afrika Komutanlığı'nın (AFRICOM) kurulması oldu. Kıtada terörle etkili bir şekilde mücadele edilmesi başta olmak üzere enerji kaynaklarının ve enerji geçiş yollarının güvenliğinin sağlanması, kıta ülkeleri arasında patlak veren silahlı çatışmalara öncesinde veya sonrasında müdahale edilmesi, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı trafiğinin engellenmesi gibi çeşitli amaçlarla kurulan AFRICOM'un merkezinin kıta ülkelerinin kendi topraklarında böyle bir üsse yer vermeye yanaşmamaları – yandaşların ise kendi halkları tarafından yoğun protestolara maruz kalması- nedeniyle Afrika dışında bir yerde, Almanya'da, olması söz konusu komutanlığı “ölü doğmuş bir bebek” hüviyetine büründürdü.¹³

¹²US State Department, “Programs and Initiatives”, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <https://www.state.gov/j/ct/programs/index.htm#TSCTP>

¹³ Özdemir Akbal, “ABD'nin Afrika'ya Uzanan Eli: U.S. Africom”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Erişim Tarihi: 06.09.2020, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika->

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

Öte yandan AFRICOM, ABD emperyalizminin Afrika'daki uzantısı olduğu, terörist şiddetin tepkisini kıtaya çekebileceği, oldukça kafa karıştırıcı, şüpheli ve güvensiz bulunduğu gibi gerekçelerle gerek kıta içinden gerekse kıta dışından yoğun eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.¹⁴ İronik olarak, Bush yönetiminin başına buyruk politikalarını eleştirerek iktidara gelen Obama yönetiminin komutanlığı sahiplenmesi, bütçesini arttırması ve faaliyet alanını genişletmesi¹⁵ ise askeri yöntemleri eleştirerek iktidara gelmesine rağmen kapsamlı bir Afrika politikasına sahip olmaması nedeniyle kendisinin de askeri yöntemlere sarıldığı imajının -ve eleştirilerinin- ortaya çıkmasına neden olurken; ABD'nin Afrika'ya yönelik dış politikasının başkanların kişisel inisiyatiflerinden ziyade, bir devlet politikası olarak işlediğinin işaretlerini verdi.

arastirmalarimerkezi/2012/06/12/6636/abd-nin-afrikaya-uzanan-eli-u-s-africom, "United States Afrika Command Official Page", AFRICOM, Erişim Tarihi: 09.09.2020 <http://www.africom.mil>

¹⁴ Jeremmy H. Keenan, "Africa unsecured? The role of the Global War on Terror (GWOT) in securing US imperial interests in Africa", *Critical Studies on Terrorism* 3, Sayı 1 (2010): 27-47.

¹⁵ Daniel Volman, "AFRICOM: From Bush to Obama", Pambazuka News, Erişim Tarihi: 09.06.2020, <https://www.pambazuka.org/governance/africom-bush-obama>; Daniel Volman, "Obama Moves Ahead AFRICOM", Pambazuka News, Erişim Tarihi: 09.06.2020, <https://www.pambazuka.org/governance/obama-moves-ahead-africom>

11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası

Hasan Aydın

Günümüzde, el-kaide, IŞİD (DAEŞ), el-Şaab, Tanrı'nın Direniş Ordusu (LRA) ve Boko Haram gibi terör örgütlerinden muzdarip olan Afrika ülkeleri¹⁶ 11 Eylül sonrasında ABD'nin küresel olarak ilan ettiği terörle savaş doktrinine birbirinden farklı yaklaşmışlardır. Örneğin; terörist sarmalın ciddi manada etkilediği bölgelerden olan Batı Afrika ülkeleri ile uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile mücadele eden Sahel bölgesindeki bazı ülkeler Washington yönetiminin terörle mücadele politikalarını ve bu yöndeki doktrinini kolaylıkla benimserken, Kenya ve Güney Afrika gibi kıta ülkeleri güvenlik ile insan hakları arasında bir denge tutturmaya çalışmışlardır. Dönemin şartlarında iktidarda nispeten otoriter olarak kabul edilen hükümetlerin bulunduğu Etiyopya ve Moritanya gibi ülkeler ise terörle savaş doktrinini kendi baskıcı ve anti-demokratik eğilimleri için bir meşruiyet aracı olarak kullanmışlardır. Bu noktada en radikal yaklaşım ABD ile yıldızı pek de barışmayan Robert Mugabe'nin Zimbabve'sinden gelmiştir. Zira Mugabe yönetimi 11 Eylül'ün yarattığı güvensizlik ortamından faydalanarak muhalefeti terörist olarak yaftalamıştır.¹⁷

“

Nispeten otoriter olarak kabul edilen hükümetlerin bulunduğu Etiyopya ve Moritanya gibi ülkeler terörle savaş doktrinini kendi baskıcı ve anti-demokratik eğilimleri için bir meşruiyet aracı olarak kullanmışlardır.

”

¹⁶ Mithat Işık, “Afrika’da Terörizm ve Sessiz Savaşlar”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Tarihi: 09.06.2020, <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/afrikada-terorizm-ve-sessiz-savaslar-kose-yazisi-10033>

¹⁷ Harbeson, a.g.m., s. 2.

Sonuç

Ortaya çıkan tabloda 11 Eylül 2001 günü yaşanan trajedinin ardından Washington yönetimi Afrika'nın çeşitli ülke ve bölgelerinde dış yardımları, tatbikatları, asker sayısını ve askeri operasyonlarını arttırmış; kıta ülkeleri ise ABD'nin küresel terörle savaş doktrini kapsamında ortaya çıkan yeni dış politikasından kendi siyasi, ekonomik, askeri vb. amaçları doğrultusunda istifade etmeye çalışmıştır. Ne var ki, 11 Eylül'den bu yana geçen süre zarfında, kıtadaki terörist hareketliliği/faaliyetleri azalmak bir yana, ciddi oranda artış göstermiştir. Harcanan kaynakların ve gerçekleştirilen operasyonların askeri ya da siyasi olarak istenilen sonucu vermemesi ise Donald Trump yönetiminin Afrika'da terörle mücadeleye olan ilgisini nispeten yitirmesine ve AFRICOM'un kıtadaki personel sayısını azaltmasına yol açmıştır.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri

Ertuğrul Gökçekuyu*

11 Eylül olayları belki ikinci dünya savaşından sonra Avrupalıların toplumsal dokularını derinden sarsan, kişilerin ve Avrupa milletlerinin Avrupa Birliğine olan bakışlarını zedeleyen en belirleyici unsurlardan biridir. İkinci dünya savaşı Avrupa Birliğinin doğmasına neden olurken 11 Eylül olayları Avrupa da sosyal ve liberal ideolojilerin popülist ideolojilere karşı yenilmekte olduğunu anlatır. Hollanda'da Partij voor de Vrijdheid (PVV), Avusturya'da Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ), Belçika'da Nieuwe Vlaamse Alliantie (NVA), Fransa'da National Front (NF), Almanya'da Alternativ Für Deutschland (AFD) ve bu listenin gün geçtikçe uzadığı yeni bir Avrupa oluşmaktadır. Popülist aşırı sağ partilerin azınlıklar üzerinden yürüttükleri söylemler 11 Eylül öncesi üretilen Lewis ve Huntington söylemleri ile örtüşür.¹ Dolayısıyla, 11 Eylül vakası bir dönüm noktası olup Avrupa milletlerinin siyasal ve sosyal hayatlarını hala etkisi altında tutmaktadır.

* Doktora Öğretim Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ertugrul.gokcekuyu@gmail.com

¹ Ronald Inglehart en Pippa Norris, "Sacred and secular", *Religion and politics worldwide* 1 (2004): 133.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

İndirgemeci bir gözle bakıldığında 11 Eylül, tek kutuplu bir dünyada, liberal, seküler toplumun realist materyalist korkulara teslim olmasıdır. Bu çalışmada Atlantik'in bu tarafında kalan özellikle de Batı Avrupa ülkeleri üzerindeki etkilerinin son yirmi sene içerisinde kısaca hangi safhalardan geçtiği temaları üzerinde duracağız. Özellikle de Demokratik, liberal parlamenter söylemlerin bel kemiği olan insan hakları argümanının nasıl dejenere edildiğini ve sadece azınlıkların değil geriye kalan bir avuç liberalin de saklanmak zorunda kaldığı bir Avrupa'ya bakacağız. Batı'da varlığını sürdüren azınlıkların aşırı sağcı popülist akımlardan yansıyan tehditleri incelemek düşüncesi bu yazının ortaya çıkmasında başrolü oynamıştır. 11 Eylül olaylarının bir neticesi olarak ortaya çıkan toplumsal korku ve tehditler fiilen siyasî hayata yansıdığı gibi alışagelmış olan sosyal hayatın da kalitesini büyük ölçüde düşürmüştür. Ayrıca bu olumsuz gelişmeler ve siyasi tutumlar Batı'da yaşayan Müslüman bireyin kimlik gelişimini ve toplumsal olgunlaşmasını zedelemiş ve söz konusu azınlık bireylerinin yaşadığı Batı toplumlarında olumsuz ve çatışmacı kimliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Liberal Mirasın El Değişimi

Batı toplumları 11 Eylül sonrasına müteakip on dokuz sene içerisinde birçok endişe verici zincirleme sosyal ve siyasal olaya tanıklık etmiştir. Bunlardan bazıları sırf Batı Avrupa'ya bakacak olursak Madrid 11/3, Londra'da 7/7, Brüksel 22/3 terör saldırıları, yine Paris'te Charlie Hebdo, Amsterdam da Theo Van Gogh'un öldürülmesi gibi sosyal ve politik olaylar rölatif açıdan 11 Eylül'ün bilançosunu aratmayacak düzeyde olmuştur. Metamorfoz geçiren bu yeni Avrupa'da, teröre terör ile karşılık vermek isteyen kişi ve guruplar da oluşmuştur. Bu aşırı sağcı guruplar zamanla daha düzenle ve sistematik bir hal almışlardır. Belki bunun bilinen en canlı örneği 2011'de Norveç'te 69 kişiyi katleden Anders Behring Breivik'tir. Bu yazıyı kaleme aldığım bu günlerde ise İsveç'in Malmö şehrinde 'anti-İslam' gösterileri yer almakta ve Kuran yakma eylemleri yaşanmaktadır.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

Bunun yanı sıra dünya medya kanallarına yansımayan Hollanda gibi ülkelerde çok sayıda cami kundaklamaları, domuz başı bırakma, grafiti yazıları gibi artan ırkçılık olayları ve tabii Batı Avrupa hükümetlerinin aldığı Müslüman azınlıkların günlük hayatlarını yakından ilgilendiren hak ve özgürlüklerinin siyaset yolu ile, yani yasa değişiklikleri ile kısıtlanması bu oluşan toplumsal korkuların iyi bir yansıması olacaktır.² Bu politikalardan bazıları peçe yasağı, helal kesim yasağı, Müslüman ve Yahudiler tarafından uygulanan erkek çocukların sünnet edilmesi geleneğinin yasaklanmasıdır. Bunların yanı sıra azınlıkların iş ve staj bulma oranları ise yerli halklara göre çok daha düşüktür. Yine buna diğer bir örnek Hollanda'nın Lahey kentinde ağustos ayında COVID19 krizi devam ederken bir kısım azınlık gurubu gençlerin polis ile çatışmaları ve sokakları savaş alanına çevirmeleri, 2005'de Paris'te yaşanan ve haftalarca devam eden *Banlieus* ayaklanmalarını anımsatmıştır.

² Ed., "2016 Yılı Hollanda İnsan Hakları Raporu", 2016, https://www.izu.edu.tr/docs/default-source/kitaplar/iz%C3%BC-yay%C4%B1n-no-21---2016-y%C4%B1l%C4%B1-hollanda-insan-haklar%C4%B1-raporu---pdf.pdf?sfvrsn=aef6d690_2.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

“

11 Eylül sonrası oluşan bu yeni Avrupa'da azınlıkların sadakatleri ekonomide, eğitimde, siyasette ve sivil hayatta sorgulanmaktadır.

”

Belki burada bir duraksayıp yeni bir Avrupa'nın oluşum içerisinde olduğunu kabul etmek gerekiyor.³ Bu yeni oluşumun siyasi düzen açısından çok ümit verici olduğu söylenemez. 11 Eylül sonrası oluşan bu yeni Avrupa'da azınlıkların sadakatleri ekonomide, eğitimde, siyasette ve sivil hayatta sorgulanmaktadır. Paradoksal olan bir diğer nokta ise liberal değerlerin lafta kaldığı ve sadece argüman olarak kullanıldığı toplumsal tartışmalarda azınlıkların bu liberal değerleri tercih etmesi talep ediliyor. Diğer taraftan medyada çizilen Müslüman tiplemesinin değerleri lafta kalan liberal değerler ile örtüşemeyeceği için bir güvenlik tehdidi oluşturmakta. Avrupa da ve aslında küresel anlamda oluşan bu olumsuz imajı Avrupalının liberal ve medeni yaşam biçimi için bir güvenlik tehdidi bir korku kaynağı haline getirilmiştir. 11 Eylül öncesi toplumsal tartışma 'etnisite' kategorisine odaklaşırken, 11 Eylül sonrası toplumsal tartışma din temelli ve özellikle de 'İslam' kategorisi üzerinden devam etmiştir.⁴ Bu toplumsal tartışmada Müslüman uyumsuz, çatışmacı bir kimliğe sokulmuştur.

³ Tony Judt, 'Postwar', *A History of Europe since 1945*, 2005, 13. (Judt kitabında dünya savaşı öncesi eski Avrupa ve dünya savaşı sonrası yeni Avrupa'yı anlatır).

⁴ Khadijah Elshayyal, *Muslim Identity Politics: Islam, Activism and Equality in Britain* (Bloomsbury Publishing, 2018).

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

Kısaca, sosyal denklemin bu tarafında kalan 11 Eylül öncesi Türk, Faslı, Pakistanlı, Bangladeşli gibi etnik unsurlar, post-11 Eylül döneminde bilimsel literatüre bile naratif olarak 'Müslüman' kategorisinde yansımıştır. Böyle köklü bir değişime uğrayan kimlik imajı özellikle gençler üzerinde lüzumsuz sosyal ve psikolojik baskılar oluşturmuştur. Türk işçi ailesi değerleri ile Batı kültürleri arasında doğup büyüyen genç bireyler daha olgunlaşmamış kimlikleri ile bir arayış içerisinde iken şiddetli bir toplumsal eleştiriye maruz kalmışlardır. Bu toplumsal baskının etkisi ile sosyal ve siyasal kimliklerinin netleşmediği bu genç insanlar için sosyal hayatta kendilerini ispat etme yarışı başlamıştır. Özgür oluşmayan bu ucube kimlikler farklı aidiyetler arasına sıkışmış ve yaşanan fikir karmaşasından dolayı kimi zaman ev ortamında özümseven geleneksel değerleri silip atmış kimi zamanda bu değerlerin üzerine çatışmacı ve görüntü itibari ile Müslüman fakat içeriksiz dini kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa Birliği ve Faydaları

Avrupa Birliği kurumsal perspektiften bakıldığında Avrupa'da yeni bir dünya savaşının asla tekerrür etmemesi için kurulmuş elitist bir projedir. Hatta 2005 Maastricht görüşmeleri Avrupa Birliğini daha da çok entegre edecek bir Avrupa anayasası tasarlarken, Hollanda ve Fransa'da yapılan referandumların sonuçlarında halkın olumsuz tepki vermesi üzerine diğer üyeler referandumları iptal etmişlerdi.⁵ Belki Judt Postwar kitabında vermek istediği mesajlardan birisi de elit projelerin büyük zafiyetlerinin kriz durumlarında halkın desteğini çekmesidir.⁶ Kısaca 11 Eylül Avrupa Birliği'nin azınlıklar hakkındaki önyargılarını bir zafiyet olarak yüzeye çıkartmış ve popülizm canavarının Avrupa semalarında tekrar çirkin yüzünü göstermesini sağlamıştır. 11 Eylül Avrupa devletlerinin kendi inandıkları liberal değerler ile bir açıdan imtihanıdır aynı zamanda. İçinde yaşayan azınlıklar için yaşam kalitesi etnik temelli kimlikten din temelli kimliklere geçiş ve popülist akımlar tarafından atfedilen kötü-Müslüman imajı ile sekteye uğramıştır.

⁵ Judt, "Postwar", 716.

⁶ Ibid., 67.

11 Eylül: Düünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

Bu imaj değişim sürecinde 11 Eylül'ün inkâr edilemez bir etkisi olmuştur. Bu indirgemeci naratif ve tartışmaya açılan kötü Müslüman imajı bir *self-fulfilling prophecy* haline gelmiştir de diyebiliriz.

Kimlik üzerine bilimsel çalışmalar yapmış olan Avustralyalı Prof. Dr. Brewer bireylerin kendilerini özgür ve rahat ortamlarda birden fazla kimlik ile algılamasını bilimsel olarak açıklar. Bu kesişen olgunlaşmış kimlikler, zaman zaman belli değerleri paylaşır, belli değerleri de farkındalık içinde onaylamaz, fakat çokseslilik içerisinde müdahale etmez. Ve bu çoklu veya çok-katmanlı kimliklerin algılamalarının da toplumsal kriz ve baskılar haricinde genel manada barışçıl olduğunu ifade eder.⁷ Oysa 11 Eylül'ün getirdiği hâkim imaj Avrupa'da yaşayan azınlıkları sadece bir kategoriye indirgemiş, paraziter, çatışmacı, toplumsal kurumlara katılamayan ve iletişim kuramayan bir imaja bağlamıştır.

⁷ Marilyn B Brewer, Karen Gonsalkorale, en Andrea van Dommelen, "Social identity complexity: Comparing majority and minority ethnic group members in a multicultural society", *Group Processes & Intergroup Relations* 16, nr. 5 (2013): 542, <https://doi.org/10.1177/1368430212468622>.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

“

11 Eylül saldırıları 'Dinin' Fransız ihtilali ile başlayan toplumdan çıkartılıma ve kişisel alana geri itildiği bu liberal Batı toplumlarında dinin toplumsal alana geri döngüsünü temsil eder.

”

11 Eylül olayı başka bir paradoksa da imza atmıştır. 'Dinin' Fransız ihtilali ile başlayan toplumdan çıkartılıma ve kişisel alana geri itildiği bu liberal Batı toplumlarında dinin toplumsal alana geri döngüsünü de temsil eder. 11 Eylül seküler Batıda İslam dini ile din tartışmasını tekrar siyasi ve toplumsal sahaya geri getirmiştir. Yerden yere vururken, varlığını sorgularken istemediği bir etkiyi yaratmış ve ön plana çıkarmıştır ve bununla beraber ise erişilemez asimile edilemeyen adalar, gettolar da meydana çıkartmıştır. Son yirmi sene içerisinde Avrupalı sosyalist olan ve liberal olan seçmen popülist söylemlerin, nefret ve korkunun da etkisi ile insan hakları değerlerini süratle dejenere eden bir gerçeklik yaratmaktadır.

Bugün liberal, sosyalist blokların Avrupa genelinde küçüldüğü çok iyi anlaşılmalıdır. Bu siyasi elitler çaresiz seçmen kazanmak için popülist söylemleri benimsemektedirler. 2016 tarihinde Alternatif Für Deutschland Merkel karşısında dev bir kazanım göstermiş Merkel yeni seçimlerde kaybedeceğini tahmin edip sekiz ay boyunca hükümet oluşturamamış olması, buna rağmen yeni seçimlere gitmemesi ve yeşillere büyük tavizler vererek

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

hükûmet kurması bu tehlikenin varlığının göstergesidir. Burada Suriyeli göçmenler ile alakalı liberal politikaları da elbette belirleyici bir rol oynamıştır. Avrupa da yaşayan azınlıklar sosyal siyasi sahalarda kendilerine etkin ve özgün alan açmamışlardır. Avrupa Birliği eski ulus-devlet sınırlarına geri dönmek isterken, COVID19 krizi BREXIT'in yanı sıra ITALEXIT'i de doğurmuştur.

11 Eylül görünürde siyasete ve uluslararası ilişkilere teolojiyi ve '*Din'i*' Batı toplumlarındaki görünürlüğü ön plana çıkarsa da aslında George W. Bush (Irak işgali ile) ile gücünü yitirmekte olan tek kutuplu dünyanın çok kutupluluğa da geçişini simgeler. Bu küresel değişimler yer alırken Jocelyn Cesari, Müslüman kimliğinin siyaset alanında inkâr edilemez bir olgunluk gösterdiğini ve demokratik temsil biçimleri sentezlenmesinde atılımları olduğunu savunur. Avrupa'da azınlıkların siyasi varlıkları şüphe ile karşılanırken koalisyon parlamentolarında olumlu gelişmeler de mevcut. Hollanda bu açıdan ünük bir pozisyonda, zira Hollanda parlamentosunda DENK partisi bu siyasi olgunluğu yakalamış ve NIDA partisi ise özellikle yerel meclislerde aktif azınlık partileri halini almışlardır.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

Perde arkasında bu yeni Avrupa'da *Euro-scepticism* (Avrupa Birliği karşıtlığı) ile Avrupa siyasi ve ekonomik elitleri arasında büyük bir mücadele yaşanmaktadır. Avrupa Birliği kurulma gayesi itibari ile çok kültürlerden, dillerden, değerlerden oluşan ve farklı kimliklerin özgürlüklerinin korunduğu, yaşatıldığı ve desteklediği kapsamlı bir idealdir. Avrupa Birliği her ne kadar elitist bir proje olsa da barışı tesis etmek üzere hayata geçirilmiş ve birçok eskiden beri devam edegelen çatışmanın son bulmasında önemli bir rol oynamıştır. Katolik-Protestan ve Katalan- Bask çatışmalarının son bulmasında çok önemli bir rolü olmuştur.⁸ İspanya 2017'de Baskların Avrupa Birliği içerisindeki rollerine karışması ile Basklar ile hala devam eden yeni bir çatışma ortamına girmişlerdi. BREXIT ile gündeme gelen İrlanda sınır anlaşmalarında yine Avrupa Birliğinin barışı tesis ve muhafaza etme etkisini göstermektedir.

⁸ Neal G Jesse, *Identity and Institutions* (Ithaca, US: State University of New York Press, 2005), 107.

11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri Ertuğrul Gökçekuyu

Sonuç

Kısaca, popülistlerin Avrupa Birliğini bitirme hayalleri eski realist yapıya ulus-devlet sentezine, tek kültürlü, politik ulus romantizmine geri dönüşü anlatır. 11 Eylül bu anlamda popülist figürlerin ekmeklerine bal sürmüş, liberal çoğulcu toplumların kuvvetten düşmesini beraberinde getirmiştir. Yine Avrupa içerisinde olumsuz enerjinin birikmesine sebep olmuştur. Genel manada 11 Eylül Avrupa da birlik iklimini, liberal hümanist değerleri popülist hareketler ile dejenere etmiş, toplumları korkuya, şüphencilğe itmiştir. Azınlıkları din temelli bir güvenlik tehdidi haline getirmiş ve bununla da ulus-devlete dönüşü temsil eden bir kontra mücadeleyi başlatmıştır.

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık*

11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide tarafından Amerika'da gerçekleştirilen terör saldırıları sadece Amerika Birleşik Devletleri'ni etkilemekle kalmadı. Aynı zamanda Avrupa ülkelerini özellikle Müslüman göçmenlerin yoğun olduğu ülkeleri de etkileyerek toplumsal bazı dönüşümlere sebep oldu. Yaşanan terörist saldırıları sonrası başka ülkelerde bulunan azınlık gruplara karşı toplumsal algılarda ve bireysel davranışlarda keskin değişiklikler olduğu yapılan araştırmalar tarafından kanıtlanmıştır. Bununla birlikte Almanya gibi Müslüman nüfusun yoğun olarak bulunduğu ülkelerde bu durumun daha da karmaşık hale geldiği görülmektedir.

Tartışmalı bir kavram olan İslamofobi en genel anlamıyla Müslüman karşıtlığı, ayrımcılık ve ırkçılığı kapsamaktadır. Sosyolojik ve psikolojik boyutlarda etki alanını gördüğümüz kavram, etimolojik olarak iki kelimenin birleşmesinden daha ziyade İslam karşıtlığının ileri bir boyutunu ifade etmektedir.

* Doktora, Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, aysegulsumcalik@gmail.com

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları Ayşe Gülsüm Çalık

“

Milliyetçi sağ partiler ile kendilerine yer bulan İslam ve Müslüman göçmen karşıtlığını kapsayan fikirler, Müslümanları gözetleyen, denetleyen ve onları ulusun yaşamına tehdit olarak gören modern Avrupalı devlet mekanizmasına dâhil edildiler.

”

Hem akademik hem de gündelik hayatta kendine yer bulan bu kavram özellikle 11 Eylül olaylarından sonra Müslüman kimliğinin olumsuz olarak inşa edilmesinde kendine geniş kullanım alanları bulmuştur. İslamofobi söylemi zaman içinde “öteki” kavramının oluşturulması için gerekli olanları tanımlamada kullanılmaya başlanmıştır. İslam düşmanlığı, Müslümanlara düşmanlık ve Müslüman karşıtlığı gibi kavramları kapsayan genel bir terime dönüşmüştür. Özellikle Avrupa ülkelerinde İslami söylemi göçmen, yabancı Arap ve Türk terimleriyle eş anlamlı olarak günlük hayatta ve medyada sıklıkla kullanılmaktadır.¹

Avrupa kıtası genelinde İslamofobik örgütlenmelerde özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında artış olduğu görülmektedir. İslamofobik sokak hareketleri ve siyasi partiler özellikle son 10 yılda daha popüler hale gelerek etkinlik kazandılar. Bilhassa milliyetçi sağ partiler ile kendilerine yer bulan İslam ve Müslüman göçmen karşıtlığını kapsayan bu fikirler, Müslümanları gözetleyen, denetleyen ve onları ulusun

¹ Hakan Tosuner, “Germany The Media and Muslims in Germany”, 2014, https://www.ces.uc.pt/ces/projectos/tolerance/media/WP5/WorkingPapers%205_Germany.pdf

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları Ayşe Gülsüm Çalık

yaşamına tehdit olarak gören modern Avrupalı devlet mekanizmasına dâhil edildiler.

Belçika'daki "Vlaams Belang", "the Sweeden Democrats" ve Almanya'da "the Alternative" son birkaç yılda önemli bir destekle yüksek oylar alan partiler haline geldiler. Bununla birlikte fikirleri de Avrupa'daki merkez sağ partilerin retoriğine ve politikalarına etki eder hale geldi. Bu mekanizmanın temellerini sağlayan 11 Eylül saldırıları aynı zamanda Müslümanları ve İslam'ı, "Batı" ya uygarlık tehdidi olarak ayıran "teröre karşı savaş" başlığı altından yaygın İslamofobinin koşullarını da yarattı. Hem Avrupa'da hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni terörle mücadele politikalarının ezici bir çoğunlukla Müslümanları hedef aldığı görülmektedir. Aslında aynı bu sebeple de uluslararası alanda istikrarsızlığın ve artan şiddetin de temel kaynaklarından birisi haline geldiler.²

²Narzanin Massoumi, "Why Is Europe So Islamophobic?",
<https://www.nytimes.com/2020/03/06/opinion/europe-islamophobia-attacks.html>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları Ayşe Gülsüm Çalık

Arka arkaya gelen merkez sağ siyasi liderleri, “İslamcı terörizme” (Almanya Başbakanı Angela Merkel) ve Avrupa’nın “İslamcı ayrılıkçılık” değerleriyle (Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron) uyumsuzluğuna karşı ülke liderlerini ve toplulukları defalarca uyarmasına rağmen görülen son tabloda etkili ol(a)madıkları görülmektedir. Çeşitli kamusal alanlarda Müslüman örtünme biçimlerinin yasaklanması- Fransız okullarında başörtüsü yasağı ve Almanya’nın bazı bölgelerinde öğretmenler için kısıtlamalardan Danimarka, Belçika ve Fransa’daki kamusal alanlarda yüzü örten peçe uygulamasının tamamen yasaklanmasına kadar- bunun sonuçlarının nasıl olduğunu göstermektedir. Müslüman karşıtı duygular kapsamlı bir şekilde toplumun kenarlarında kalmış gruplardan hükümet politikalarına doğru etkili olmaya başlamıştır.³

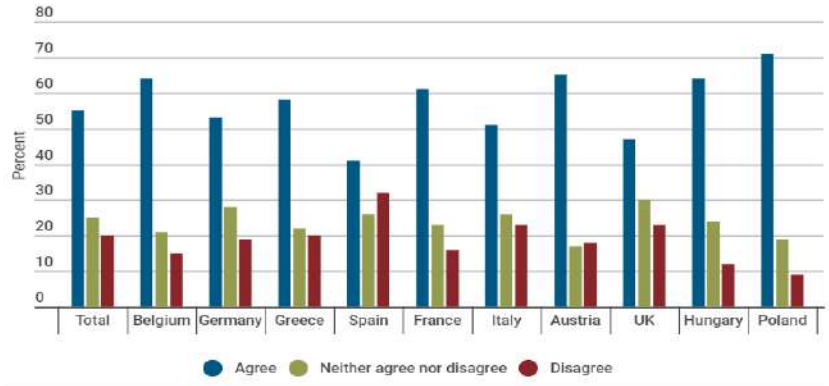
³ Matthew Goodwin, Thomas Raines and David Cutts, “What Do Europeans Think About Muslim Immigration?”, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration#>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları Ayşe Gülsüm Çalık

'All further migration from mainly Muslim countries should be stopped'

Source: Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration>

Share

CHATHAM
HOUSE
The Royal Institute of
International Affairs

Kaynak: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration#>

Müslümanların nüfus olarak hem göçlerle hem de doğum oranlarıyla diğer gruplardan hızlı artması da İslamofobinin Avrupa Kıtası'nda artmasında önemli bir nedendir. Chatham House tarafından yapılan ankette de Müslüman göçmen alımının durdurulması gerektiğini düşünen ülkeler sıralaması görülmektedir. Almanya ve İngiltere göçmen nüfusunun diğerlerine oranla fazla olması sebebiyle burada olumlu kısımda duruyor gibi gözükse de özellikle yapılan bazı özel anketlerde bu sonucun gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Almanya bu noktada ayrı bir inceleme alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

Almanya yaklaşık olarak 5 milyona yakın Müslümana ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebeple Fransa'dan sonra Avrupa'nın en büyük ikinci Müslüman nüfusuna sahip ülkedir. Almanya'da yaşayan Müslüman nüfusunu büyük çoğunluğunun 1960'larda iş bulmak için geldiği ve kaldığı bilinmektedir. Fakat yakın dönemlerde özellikle Suriye, Afganistan ve Irak'tan 1 milyondan fazla insan Almanya'ya çeşitli nedenlerden dolayı göç etmiştir. Bu sebeplerle Almanya İslamofobinin ve terör saldırılarının etkilerinin yoğun olarak yaşandığı bir ülke konumuna gelmiştir.⁴

11 Eylül saldırıları sonrasında "We are all New Yorkers" sloganlarıyla birlikte başlayan yürüyüşler, saldırıların gerçekleştiği günün ertesinde diğer Batı ülkeleri vatandaşları gibi Almanlarda da temelde 2 soruya neden oldu: 1-Neden onlar(teröristler) bizden (Batı'dan) nefret ediyor? 2- Kendimizi nasıl koruyacağız?

⁴ Engy Abdelkader, "A Comparative Analysis of European Islamophobia: France, UK, Germany, Netherlands, and Sweden", *Journal of Islamic and Near Eastern Law* 16, Nu 1 (2017), <https://escholarship.org/content/qt870099f4/qt870099f4.pdf>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

Alman televizyon kanallarında 2001 yılı boyunca komedi programlarından dizilere kadar İslami terörizm en yaygın tartışma konusu olarak en nihayetinde bu sorulara cevap aradılar.⁵

2001 yılında New York'ta yaşanan terör olaylarından sonra Almanya'da var olan İslam algısında olumsuz yönde değişimler olmuştur. Diğer taraftan bu olumsuz algılaşımın tek sebebi olarak 11 Eylül olaylarını göstermek yetersiz ve indirgemeci bir yaklaşım olmaktadır. Halihazırda Almanya'da var olan İslamofobinin yaşanan terör olaylarıyla artış kazandığı görülmektedir. Bunun en önemli yansıması ilk olarak hükümet politikalarında ve medyada kendini göstermektedir. Politikacıların derhal resmî açıklamalar saldırıların ardından tahmin edilebileceği gibi kasvetli ve Amerikan yanlısı oldu. Şansölye Schroder, saldırıların yalnızca Amerika'yı hedeflememekte daha ziyade medeni dünyaya karşı savaş ilanı anlamına gelmektedir diyerek Almanya'nın duruşunu belirlemiştir.⁶

⁵ Elliot Neaman and Elliott Neaman, "The War that Took Place in Germany: Intellectuals and September 11", *Berghahn Books Stable* 20, No. 3 (2 002):56-78.

⁶ The New York Times, Interview With Gerhard Schröder, <https://www.nytimes.com/2002/09/04/international/europe/interview-with-gerhard-schröder.html>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

“

11 Eylül saldırılarının 10. yılında Almanya’da gerçekleştirilen anketle olayların arkasında ABD yönetimi olduğunu düşünenlerin oranı %30 ile Avrupa genelinde en yüksek orandır.

”

11 Eylül 2007 tarihinde Alman Devlet kanalı olan ZDF televizyonunda yayınlanan “September 11,2001: What Really Happened” isimli belgeseli göstererek yaşananların arkasında olanları Amerikalı uzmanlara sorular sorarak araştırmıştır. Bu program ile altı yıl önce yaşanmış olan terör saldırılarının arkasındaki “gerçekleri” araştırdıklarını belirtmişlerdir. Programda özellikle 11 Eylül saldırıları hakkında komplo olduğu yönünde yazılan kitapların en çok satanlar raflarında yer aldıklarını belirtilerek insanların cevaplara ulaşmaya hakları olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu program ile gördüğümüz gibi Almanların büyük bir kısmının olaylara tam olarak inanmadığı açıkça ortadadır. Bununla birlikte terörist saldırıların 10. yılında Almanya’da gerçekleştirilen anketle olayların arkasında ABD yönetimi olduğunu düşünenlerin oranı %30 ile Avrupa genelinde en yüksek oran olmuştur. Fakat diğer taraftan yaşanan terör saldırısı sonrasında özellikle toplumsal boyutta değişimlerin etkisi günümüzde dahi gözlemlenebilmektedir.⁷

⁷ John Rosenthal, “America is Somehow to Blame: German Public Television on 9/11”, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/1242/america-is-somehow-to-blame-german-public-television-on-9-11>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

Almanya'da siyasi partilerle ilgili İslamofobik duruşa sahip olan parti söylemleri de artmaya başlamıştır. 2013 yılında kurulan ve özellikle Müslüman göçmen karşıtı söylemleriyle bilinen “the Alternative for Germany” Müslümanların varlığının Alman toplumunun en önemli tehdidi olarak parti politikasını şekillendirmektedir. Sağ partilerin parlamentoda sandalyelerinin artmasıyla aynı paralelde çeşitli araştırmalar, İslamofobinin Alman halkı arasında yaygın olduğunu göstermiştir. Friedrich Ebert Stiftung Vakfı, düzenli olarak Orta Almanya üzerine araştırmalar yapmaktadır. Vakıf tarafından 2017 yılında yapılan ankete katılanların %17,5'i İslamofobik önyargıları ifade etti. Bununla birlikte Münster Üniversitesi tarafından yürütülen bir araştırma, Alman nüfusundaki Müslümanların diğer dini azınlıkların üyelerine göre önemli ölçüde daha popüler olmadığını ortaya koydu. Tutumlarıyla ilgili soruya yanıt vermek Müslümanlara karşı, Batı Almanların %57,7'si ve Doğu Almanların %62,2'si bunun oldukça olumsuz veya çok olumsuz olduğunu söyledi. Buna karşılık aynı bölgede yaşayan Hinduların, Budistlerin veya Yahudilerin Müslümanlar hakkındaki olumsuz görüşleri %30-40 daha düşüktü.

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

Son olarak uluslararası karşılaştırmalara dayanan başka bir araştırma da İslam düşmanlığının Almanya'da diğer Avrupa ülkelerine kıyasla nispeten yaygın olduğunu doğruladı.⁸

Almanya'da hükümetin İslamofobinin toplum genelinde yayılarak toplumsal bir bölünmeye gidilmesinin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Fakat izlenen bu politika diğer taraftan Almanlar ve siyasiler arasında ayrı bir uyuşmazlığa sebebiyet vermektedir. Bu sebeple aşırı olan gruplar yukarıda da bahsedildiği gibi kendilerini popülist sağ partilerde temsil edildiklerini düşünmektedirler. Göçmen karşıtı politikalarıyla bilinen Alternative for Germany Partisi oy oranını 2014 eyalet seçimlerine göre iki katına taşıyarak 2019 eyalet seçimlerinde Angela Merkel'in partisinden bölgesel olarak daha yüksek oy oranına (%13,5) ulaşmıştır. Alternative Partisi'nin özellikle Doğu Almanya'da etkili olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle Almanya'da artan Neo-Nazi hareketleri, popülist grupların çoğalması ve Müslümanlara yönelik şiddetin artması ile aynı paralelde görülebilir.⁹

⁸Ehrhart Körting, Dietmar Molthagen and Bilkay Öney, "What is to be Done? Germany between Islamic Extremism and Islamophobia", 2017, <https://library.fes.de/pdf-files/dialog/14101.pdf>

⁹ Peter Stubley, Far-right AfD surge to second place in German state election, beating Merkel's party", <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/afd-germany-state-election-poll-latest-result-afd-merkel-thuringia-a9173746.html>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

2018 yılında toplam 950 İslamofobi kaynaklı suç işlendiği kayıt edilirken, kayıt altına alınmayan suçların sayısının da en az bu kadar olduğu belirtilmiştir. Yetkililer, suçların neredeyse tamamının aşırı sağcılar tarafından işlendiğini varsayıyor. Rapora göre camilere Nazi sembolleri spreyle boyanmış, tehdit mektupları gönderilmiş, sözlü hakaretler yapılmış, mala zarar verilmiş ve nefrete tahrik olmuştur. İçişleri Bakanlığı hasarın bedeli konusunda herhangi bir bilgi veremedi. Sol parti içişleri uzmanı Ulla Jelpke gazeteye verdiği demeçte: “İstatistikler bir buzdağının sadece görünen kısmı, çünkü Müslümanlara yönelik pek çok sıradan saldırı, hakaret ve ayrımcılık kaydedilmiyor bile.”¹⁰

Sonuç

Amerika’da 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırısının arkasında sadece İslam dininin olmadığı Almanlar tarafından çok iyi bilinse de yaşanan tüm terör olayları İslam’a karşı bir şekilde propaganda aracı olarak özellikle medya tarafından kullanılmaktadır.

¹⁰ Deutsche Welle, “Germany sees fewer attacks on Muslims and mosques in 2018”
<https://www.dw.com/en/germany-sees-fewer-attacks-on-muslims-and-mosques-in-2018/a-48156765>

11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları

Ayşe Gülsüm Çalık

Küresel terörizmi İslam ile özdeşleştirerek ülkelerine göçmen akımını durdurmayı ve hatta yurttaş olanların dahi geri dönmelerini sağlamak asıl amaçlardan biridir. Artan milliyetçi sağ hareketlerde konjonktür ile ilgili değişimlerin de etkisi olduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Kendisini Avrupa'nın en güçlü ülkelerinden biri olarak gören ve Amerikan hegemonyasına alternatif olacak şekilde politikalar yürüten Alman hükümeti, bu yönde Müslüman göçmen politikasını dengeleyici olarak kullanmaya çalışmaktadır. Fakat diğer taraftan Alman ulusunda ise bu yönün tersinde milliyetçi değerlerin öne çıkarıldığı ve göçmen karşıtlığının arttığı görülmektedir. Son durumda İslamofobi'nin kavramsal ve sosyal boyutlarda her iki kesim tarafından istenildiği şekilde kullanılan kullanışlı bir araç haline geldiği görülmektedir.

Medeniyetler atışması Tezine Göre 11 Eylül Saldıruları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar*

Terör kelimesi Latince *terror* kelimesinden, *terreo* fiilinden türemiştir. *Terreo* kelimesi "korkutuyorum" anlamına gelir. *Terror* ise "büyük korku veya dehşet" gibi anlamlara gelir.¹Literatrde siyasal şiddet kavramı ile bağdaştırılan terör, önüne çeşitli sıfatlar konularak da kavramsallaştırılmaktadır. Bunlardan biri de dini terördür. Dini terör, dini inanışları hayata geçirmeye terör yöntemlerinin kullanılması olarak ifade edilebilir. 21. yüzyılın başlarında dini boyutta terörün en önemli devlet dışı aktörü el-Kaide rgt ve onun lideri Usame Bin Ladin olduğu söylenebilir. Fakat bu iki aktörün ortaya çıkış tarihi 11 Eylül 2001 yılında gerçekleşen saldırılar sonrası değildir.

* Doktora, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, nurettintasar@hotmail.com

¹ Harper's Latin Dictionary, (ed.) Lewis&Short, s.v. terror.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

“Amerika’yı tehdit eden Usame Bin Ladin” teması çerçevesinde kitaplar 11 Eylül 2001 öncesi dünyada basılmaya başlanmıştı.²

Bu saldırıyı komplo düzeyinde değerlendiren önemli bir kitle de yok değildir. Bu kitlenin yaklaşımı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ortadoğu’ya müdahaleyi meşrulaştırmak için Dünya Ticaret Merkezi’ndeki ikiz kulelere ve Pentagon’daki Savunma Bakanlığına saldırı, üzerinedir. Bu söylemi oluşturanların temel dayanağı ise ABD ve İsrail izin vermeden dünyada yaprak kımıldamayacağı düşüncesidir.

Bu varsayımlara katılmak tarihi çok kısa zaman aralığında değerlendirmek yanılmasına düşmekle ilintili. Bir de zihinsel kolaycılığın ürünü. Bugün ABD, Irak ve Şam İslam Devleti’nin (DEAŞ) ABD topraklarına doğrudan bir saldırısı olmamasına rağmen Irak’ta ve Suriye’de Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ) ile mücadele ediyor/etti.

²Arapça talib (öğrenci) kelimesinin çoğulu Taliban (öğrenciler) el-Kaide örgütü, Afganistan’ın güneyinde Molla Ömer Ahund liderliğinde medrese öğrencileri tarafından kuruldu. Daha ayrıntılı bilgi için: <https://tr.euronews.com/2019/01/03/taliban-orgutu-nedir-nasil-ortaya-cikti-amaci-nedir-arkasinda-kimler-var>

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

“

Son 30 yıl değerlendirildiğinde Türk dış politikası 3 kırılma dönemi yaşamıştır: 1991 yılında Soğuk Savaş'ın son bulması, 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ve 2011 yılında ortaya çıkan Arap Baharı.

”

Bu çalışmada komplo teorilerine yer vermeden 11 Eylül saldırıları terör eylemi boyutunda değerlendirilecektir. Ayrıca çalışmada terör konusu David C. Rapoport'un modern terörizmi tarihsel olarak dört bölüme ayırdığı “dört dalga” teorisinde dördüncü dalgası olan, ilk olarak 1979'da başlayan ve 2020'lerin sonuna kadar devam edeceği tahmin edilen “Küresel Hilafeti” kurma amacıyla ABD, İsrail başta olmak üzere Türkiye dahil birçok ülkeyi hedef alan intihar saldırıları “Din Dalga”³’sı adı çerçevesinde değerlendirilecektir.³ Bu doğrultuda 11 Eylül terör saldırısının Türk dış politikasına etkisi tartışılacaktır.

Son 30 yıl değerlendirildiğinde Türk dış politikası 3 kırılma dönemi yaşamıştır: 1991 yılında Soğuk Savaş'ın son bulması, 2001 yılında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları ve 2011 yılında ortaya çıkan Arap Baharı.

³ David Rapoport, *The Four Waves of Rebel Terror and September 11*, Charles Kegley (ed.), *The New Global Terrorism*, (New Jersey: Pearson, 2003).

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

İlk kırılma Gramşiyen tabirle dünyada rızaya dayalı bir ABD hegemonyasının ortaya çıkmasını sağlarken, ikinci kırılma aslında rızayı uluslararası sistemdeki tüm tarafların göstermediğinin göstergesiydi. Ve bu iki kırılma küresel boyutta kırılmalardı. Üçüncü kırılma ise Ortadoğu ve Kuzey Afrika özelinde gerçekleşen fiziksel alan açısından bölgesel, etki açısından ise kısmen küresel yansımaları olan bir gelişmeydi. Bu çalışmanın kapsamına giren 11 Eylül saldırılarının Türk dış politikasına etkisi, Soğuk Savaş'ın bitişi ile temelleri hazırlanan, 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan dünya düzeninde yeni bir dönüşüm bölgesel göstergesi olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gerçekleşen Arap Baharı çerçevesinde incelenecektir.

Soğuk Savaş bitimi ile ideolojik savaşı kazanan ABD ve bu savaşın kaybedeni olan Sovyetler Birliği 1991 yılı sonrası, uluslararası sistemde yer alan ülkeleri kendi ideolojik ittifaklarına dahil etme kaygısı taşımadılar.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Bunun sonucu da 1947-1991 yılları arasında Soğuk Savaş etkisi ile geri planda kalan etnik ve dini farklılıklar başta Ortadoğu ve Balkanlar olmak üzere birçok ülkede ön plana çıktı.

Soğuk Savaş bitimi ile birlikte Samuel P. Huntington'ın ifadesiyle "halklar kendilerini dinle, dille, tarihle, kültürle, geleneklerle" tanımlamaya başladı.⁴ Bu çıkan sorunların çözümü için gönülsüz olan devletler, çatışmaların derinleşmesine sessiz ve etkisiz kaldı.

Sudan'da başarısız bir devlet örneğinin çıkması, Balkanlar'da ise binlerce insanın etnik ve dini çatışmalar neticesinde ölmesi, yeni düzende Westfalya sistemine dayalı seküler ulus devletlerin bazı bölgelerde başarısızlığının göstergesiydi. Bu yüzden merkeze dini alan devlet dışı örgütlenmeler toplumdaki büyük destek alır hale geldi.

⁴ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*, (New York: Simon & Schuster, 1996).

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Bu örgütler ve onların toplumsal tabanı yukarıda bahsedilen birçok ölüme sebep olan sorunların kaynağını Batı olarak gördüler. Bu yüzden 11 Eylül saldırısını gerçekleştirenlerin motivasyonu Müslümanların Batı tarafından yüz yıllardır ötekileştirilmesine yönelik bir cevap niteliğindedir. Saldırılar İslam'ın dini bir kesim tarafından politik bir ideolojiye dönüştürüldüğünün göstergesiydi.⁵ Bunlar 11 Eylül'e zemin hazırlayan dinamiklerdi.

O yüzden 11 Eylül saldırıları sonrası ortaya çıkan etki salt sadece ABD'ye gerçekleşen saldırılar sonrası ortaya çıkan kısa vadeli gelişmelerle incelenecek bir olgu değildir. Fakat konunun kapsamı dışında olduğundan bu çalışmada 11 Eylül saldırısının Türk dış politikasına etkisi Medeniyetler Çatışması tezi ile birlikte Arap Baharı karşılaştırmasıyla incelenecektir.

⁵ Usame Bin Ladin ve çevresinin radikalleşme konusunda Batı tarafından Sovyetler'e karşı teşvik edildiğini de akılda tutmak lazım.

“

11 Eylül'ün sabah saatlerinde 19 El Kaide üyesi tarafından kaçırılan dört uçağın ikisi Soğuk Savaş'ın ekonomik düzlemde kazananını gösteren ve neo-liberal ekonomik düzenin sembollerinden biri olan Dünya Ticaret Merkezi'ni hedef aldı.

”

11 Eylül Saldırıları

Tarih olarak 11 Eylül 2001 zaman olarak 24 saati kaplayan bir dilim olarak gözükse de dünya sistemi açısından önemli bir kırılmayı temsil eder. 11 Eylül'ün sabah saatlerinde 19 el-Kaide üyesi tarafından kaçırılan dört uçağın ikisi Soğuk Savaş'ın ekonomik düzlemde kazananını gösteren ve neo-liberal ekonomik düzenin sembollerinden biri olan Dünya Ticaret Merkezi'ni hedef aldı.

Bu uçaklardan üçüncü olan ise Soğuk Savaş'ın ABD tarafından zaferinin askeri sembolü olan Pentagon'da bulunan Savunma Bakanlığına çarptı. Soğuk Savaş'ın başarı karargâhı Beyaz Sarayı hedef olan son uçak ise hedefine ulaşmadan Pensilvanya yakınlarında düştü.

El-Kaide üyelerinin ölümcül saldırısından kurtulan Beyaz Saray “Bush Doktrini” kavramsallaştırmasıyla başta Ortadoğu'da olmak üzere “İslamcı” devlet dışı aktörlere karşı büyük bir mücadele başlattı.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Bu mücadelede öncüsü yeni muhafazakâr ideoloji ve önleyici savaş doktrini idi. Hedef ise el-Kaide liderinin bulunduğu Afganistan ve daha sonra Irak oldu. Örgüt lideri Usame Bin Ladin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Pakistan'da düzenlediği 2 Mayıs 2011 tarihindeki bir operasyonla öldürüldü. Fakat 11 Eylül saldırılarının küresel, bölgesel ve hatta yerel düzeyde etkileri son bulmadı. Devlet dışı bir aktör tarafından gerçekleştirilen bu eylem başta Müslüman nüfusu yoğunlukta olan ülkeleri had safhada etkiledi ve bu saldırılardan etkilenen ülkelere biri de Türkiye ve onun dış politikasıydı.

Tarihsel Bağlamda Türk Dış Politikası

Türkiye kurulduğu günden bu yana rasyonelliği merkeze alan bir dış politika tercihinde bulundu. Bu politikanın unsurları Batıcılık ve Statükoculuk idi. Kurulduğu yıllarda Batıcı bir kurumsal mekanizma inşa eden Türkiye, fiziki sınırların değişmemesi noktasında kısmen statükocu bir politika izledi.⁶

⁶ Türkiye Kurtuluş Savaşı ve sonrası o Misak-ı Milli çerçevesinde istisnai olarak revizyonist bir dış politika benimsemiştir. Bu kapsamda 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılımı revizyonist bir politikanın ürünü idi.

Medeniyetler atışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Batıcılık Osmanlı'nın son yıllarında Tanzimat, Jn Türk ve İttihat ve Terakki tarafından izlenen bir politika idi.⁷ Statükoculuk ise Osmanlı'nın son 100 yılında özellikle Abdülhamit dış politikası esintileri taşıyan bir siyaset biçimiydi. Cumhuriyet döneminde ise bunun kavramsallaştırması "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" söylemi, bu söylemin meali ise anti-revizyonizmdir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti politikalarını belirlerken etkilendiği unsurları i ve dış olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Osmanlı döneminde benimsenen statkoculuğun i unsuru devletin ekonomik gücünü kaybetmesiydi, dış unsuru ise gcszlğ neticesinde dönemin küresel aktörleri tarafından bölünme tehdidi idi.

⁷ Baskın Oran, Türk Dış Politikası: Temel İlkeler ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu zerine Notlar, 1996
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36395>

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Türkiye Cumhuriyeti döneminde benimsenen statükoculuktaki temel dinamikler ise Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girişinden alınan ders, devletin kapasitesi üstünde uluslararası sistemde bir güç aramasının verdiği zararın boyutu, revizyonist bir siyasetin çevre ülkeleri birleştireceği ve Sevr sendromu olarak ifade edilen bölünme kaygısı idi.

Tarihselci bir mantık ile değerlendirdiğimizde son 200 yılda Türkiye'nin yaşadığı gelişmeler Türk dış politikasının kimlik inşa etkilemiştir. II. Dünya Savaşı'na girmemek bu kimlik inşasının ürünü idi. 1947 yılında başlayan Soğuk Savaş'ta Batı kanadının yanında yer almakta Cumhuriyet elitlerinin oluşturduğu rasyonalitenin ürünüydü. Çünkü Kuzey'den yani Sovyetler Birliği'nden gelen bir tehdit/toprak talebi söz konusuydu. Bu tehdit 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan Sev Anlaşması'ndaki toprak kaybı paranoyasının Türk dış politika karar vericilerinin zihninde yeni bir yansımasıydı. Bu rasyonellik Soğuk Savaş sonrası büyük bir ekonomik kaybı kabullenip 2 Ağustos 1990'da başlayan ABD öncülüğünde Körfez Harekati'na destek verilmesini sağladı. Çünkü Türkiye'nin belirlediği kimlik batı ve onu tehdit eden değerler ötekiydi.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

11 Eylül saldırıları ile de Türkiye benzer siyaset okuması yaparak kendi tarihsel bağlamına uygun bir siyaset izledi.

11 Eylül Saldırıları Sonrası Türk Dış Politikası

Huntington, Türkiye'yi "parçalanmış ülke" (Torn Country) kategorisinde değerlendirmektedir. Yani Türkiye'yi başka bir kültürel gelişim süreci yaşamasına rağmen, bunun zıddı bir kültüre dahil olmak isteyen bir ülke olduğu çıkarımını yapmaktaydı. Bunun temel nedeni ise Türkiye'de yaşayan insanların önemli bir kısmının dini, gelenek, görenek ve kurumları İslam'a dayanmasına rağmen, kuruluş paradigması ve yöneticileri açısından Batıcı, modern bir devlet tasavvuruna sahip olmalarıydı.

Huntington'ın bu tezini bir olgu olarak kabul edersek, Türkiye parçalanmış bir devlet olması 11 Eylül saldırıları sonrası negatif bir unsur olarak algılanmadı. Aksine uluslararası sistemde pozitif bir imkân olarak değerlendirildi.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Fakat Türkiye'nin 11 Eylül saldırılarından ortalama 10 yıl sonra gerçekleşen Arap Baharı ayaklanmalarında Batı'nın söylemlerini benimsemek ve başta Müslüman Kardeşler örgütü olmak üzere İslamcı yapıları desteklemek arasında bir "parçalanmışlık" yaşadığını söylemek gerekir.

Başa dönersek, Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında jeo-kültürel çevresi ile entegre olmasını engelleyen Soğuk Savaş dinamikleriydi. Bu dinamiklerin gevşediği 1980'li yılların sonrası Türkiye toplumsal düzeyde iç çelişkiler, siyaset düzeyinde koalisyonlar ve ekonomik düzeyde yetersizlikler nedeniyle 2000'li yıllara kadar çevreyle kültürel anlamda sağlıklı ve kurumsal bir ilişki oluşturamadı. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye devlet dışı bir örgüt tarafından gerçekleşen saldırılar ise Batı ile ilişkisinde Körfez Savaşı ile pekişen Türkiye'nin, Soğuk Savaş döneminde sahip olduğu rol tekrar ön plana çıktı.

11 Eylül Saldırıları sonrası Türkiye'nin tutumu ABD önceliğinde başlayan küresel terörizme karşı savaşta "koşulsuz" destek verilmesiydi.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Fakat bu durum Türkiye'ye has bir durum değildi. ABD ile ilişkileri 1979 İran İslam Devriminden sonra alt düzeyde olan İran dahi bu süreçte ABD'ye tam destek verdi. ABD hegemonyası görüldüğü gibi hem zor gücüne sahipti hem de rıza üretebiliyordu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Afganistan müdahalesini desteklemesi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) bu tehditlere karşı yapısal olarak dönüşüp alan dışı müdahaleyi fiili olarak uygulaması bunun göstergesiydi. Sınırını ABD'nin çizdiği dünya düzeni sahnede idi. Şer eksenini (axis of evil) bu dönem ABD'nin insan hakları ihlallerinin ve Irak ve Afganistan'a müdahalesini meşrulaştırıcı bir kavram haline geldi.

Bu dönem ile mukayese edeceğimiz Arap Baharı'nın yaşandığı 2011 yılı ise Rusya Federasyonu'nun aktör olarak tekrar küresel sisteme dahil olduğu, AB içerisinde NATO harici farklı güvenlik mekanizmaları yaratabileceği tartışmalarının yapıldığı, Doğu Asya'da Çin'in bölgesel güç olarak küresel etki yaratmaya başladığı bir dönemdi.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

Türkiye o yüzden otonomisini artırma kaygısı içerisinde bölgesel düzlemde yön tayin edici bir rol oynamak istedi. İki eksenli parçalanmış bir devlet olarak ifade edilen Türkiye, kimliğinde 90 yıldır ertelenen din eksenli kültürel değerler Ortadoğu ve Kuzey Afrika jeopolitiğinde çıkan gelişmeler sonrası Türk dış politikasının temel dinamiği Arapların iç işlerine karışmama olmasına rağmen tekrardan ortaya konuldu. Türkiye'nin 2000'li yılların ortalarına kadar parçalanmış kimlikte Batı ve onun modernleşme önermesi ön planda iken, 2000'li yılların ortası ve İsrail ile 2008 yılında başlayan krizin tetiklemesiyle 2011 yılında geleneksel kimlik ön plana çıkartıldı. Ekonomik olarak yarı-çevre olmasının yanında Türkiye siyasal olarak da bir rol arayışına girdi.

Literatürde Arap Baharı sonrası Türk dış politikası geleneğinde bir sapma olduğu üzerine birçok değerlendirme yapılmıştı. Aktör düzeyinde devlet merkezli yapılan bu değerlendirmelerde sistem düzeyinde gelişmelerin göz ardı edildiğini söylemek gerekir. Soğuk Savaşın bitimi ile Gramşiyen hegemonyanın ABD eksenli bir realite olması nedeniyle, 2001 yılına kadarki süreçte Türk dış politikası geleneksel söylem ve pratiğini korudu.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

11 Eylül sonrasında da belli bir süre Soğuk Savaş dinamiklerine hâkim olan sistemde Türkiye'nin konumu buna dönük inşa edildi. Fakat ABD hegemonyasının başarısızlığı bölgesel düzeyde yeni güçlerin sisteme dahil olup etki etmesine neden oldu. O yüzden 11 Eylül sonrası Türk dış politikasını başta ABD hegemonyasının başarısızlığı neticesinde sisteme dahil olan yeni aktörleri göz ardı ederek tahlil edemeyiz.

Sonuç

Türkiye'yi aktör düzeyinde incelersek, Türkiye'nin batıcı kimliği ile toplumun Müslüman olması zıtlığı/farklılığı arasında 11 Eylül 2001'de bir eşgüdüm söz konusuydu. Çünkü hegemonya iddiasında güç olan ABD'nin hedefe koyduğu İslamcı gruplar dışında bir modele ihtiyacı vardı. 2011 yılının ilk günlerinde etkili olan Arap Baharı'nda ise Türkiye'nin yine iki kimliği ön plandaydı. Fakat Batıcı kimliğinin yanında İslamcı kimliği daha ön plana çıktı. Bu durum bölgede yeni bir düzen kurucu aktör oluşacağı kaygısı ile başta Ortadoğu olmak üzere bölgede yer alan geleneksel aktörler için bir tehditti.

Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi

Nurettin Taşar

11 Eylül saldırıları ile bölgede Türkiye'nin model olarak sunulması tehdit kategorinde değerlendirilmezken, Arap Baharı sonrası Türkiye algısı geleneksel yönetimler tarafından tehdit olarak değerlendirildi.

Arap Baharında Türkiye'nin model olmasının gerekçesi birçok başlık ile incelenebilir. Fakat sistem düzeyinde Türkiye'yi incelersek 11 Eylül ile Arap baharı mukayese edildiğinde şu ayırt edici unsurları ortaya koymak gerekir. 11 Eylül 2001 tarihi sonrası hegemonya olarak ifade edilen gücün etkisi, 2011 yılında aynı değildi. Sisteme yeni aktörler eklenmiş, Huntington'ın parçalanmış kimlik olarak ifade ettiği Türkiye, kendi iç dinamiklerinde olan İslam ve bu doğrultuda oluşan kültürünü dış ilişkilerini şekillendiren unsur haline getirmiştir. Bu verilerde sistemsel boyutta gelişmelerin Türkiye'nin dış politikasını belirleyicilik düzeyinin göstergesidir.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay*

Dünya tarihinde sahip olduğu etki bakımından dönüm noktası olarak görülen birçok hadise meydana gelmiş ve bu olaylar hem bölgesel hem küresel düzeyde birçok dengenin değişmesine neden olmuştur. Fransız İhtilali, 30 Yıl Savaşları, 7 Yıl Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları, 1856 Süveyş krizi, 1973 petrol krizi gibi küresel sistemi değiştiren bu önemli olaylara 2001 yılında bir yenisi eklenmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gerçekleşen terör saldırısının birçok ülkeye doğrudan siyasi, ekonomik ve sosyal etkisi olmuştur. İran örneği ele alınarak sınırlandırılan bu çalışmada öncelikli olarak saldırı sonrası ABD politikasının nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Devamında İran'ın ABD dış politikasındaki yerine değinilerek tarihsel bağlamda 11 Eylül'e kadar olan süreçten bahsedilmiş, sonrasında saldırının İran üzerindeki etkileri ile İran-ABD ilişkilerine yer verilmiştir.

* Doktora, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ortadoğu Çalışmaları, kizilay.eylul@gmail.com

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

11 Eylül 2001 Sonrası ABD

11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırısı uzun vadede etkileri olan ve uluslararası sisteme derinden etki eden bir dönüm noktası olma niteliği taşımaktadır. Kaçırılan dört uçağın ikisinin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine, birinin ABD Savunma Bakanlığı Pentagon'a çarpmasıyla meydana gelen olay ABD iç ve dış politikasında büyük dönüşümlere neden olurken, saldırıyı gerçekleştirenlerin Müslüman olması nedeniyle ülkede büyük bir Müslüman karşıtlığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda El Kaide lideri Usame bin Ladin'in olayı üstlenmesi ile ABD için "radikal İslam" tehdidi ortaya çıkmış, dolayısıyla bu durum Müslüman ülkelerle ve El Kaide bağlantısı bulunduğu düşünülen ülkelerle olan ilişkilere önemli derecede etki etmiştir.

Dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un büyük tepki gösterdiği saldırı sonrası alınan bir dizi kararla ABD tarafından uluslararası terör, terörizmle mücadele ve güvenlik konularının merkeze alındığı bir dış politika izlenmeye başlanmıştır.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

“

11 Eylül saldırıları sonrası “şer eksenini” olarak tabir edilen güçlerle mücadele etmek için uluslararası hukuka uyulmayacağını ifade eden Amerikan İstisnacılığı ve “Ya bizimlesiniz ya karşı tarafla” söylemi doktrinin öne çıkmıştır.

”

Söz konusu dış politika 2002 yılında Ulusal Güvenlik Stratejisi¹’nde duyurulmuştur. Keskin ve sert ifadelerin yer aldığı belgede ABD, Ortadoğu’da tehdit olarak görülen ülkelere karşı ön alıcı savaş konsepti gereği politika uygulayacağını ve gerekli gördüğünde harekete geçileceğini belirtmiştir. Yeni tehdit algısı kapsamında ABD’nin izleyeceği politikalar Bush Doktrini adıyla anılmıştır. Herhangi bir tehdide karşı tehdidin saldırıya dönüşmeden harekete geçilmesi kapsamında ön alıcı saldırı, “şer eksenini”² olarak tabir edilen güçlerle mücadele etmek için uluslararası hukuka uyulmayacağını ifade eden Amerikan İstisnacılığı ve “Ya bizimlesiniz ya karşı tarafla” söylemi doktrinin öne çıkan unsurları olmuştur.

ABD’nin uygulamaya koyduğu bu yeni politikasından etkilenen ülkelere biri olarak İran, 11 Eylül sonrası süreçten, ABD ile ve bölge ülkeleriyle ilişkileri, iç ve dış politikası kapsamında hem olumlu hem olumsuz şekilde payını almıştır.

¹ Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi tam metni için bkz. <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/nsc/>.

² Bush Doktrini’nde yer aldığı üzere Irak, İran ve Suriye gibi teröre destek veren ve kitle imha silahlarına sahip olmaya çalışan devletler oluşturdukları tehdit sebebiyle “şer eksenini” ya da “şer güçleri” olarak adlandırılmışlardır.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

Bu etkilere geçmeden önce İran'ın ABD açısından önemine ve iki ülke ilişkilerinin tarihsel boyutuna kısaca değinmekte fayda görülmüştür.

ABD Dış Politikasında İran

Tarihi Safevi ve Kaçar Hanedanları'na dayanan İran, sahip olduğu petrol zenginliği ve jeostratejik konumu ile büyük güçlerin mücadele alanlarından biri olagelmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz-Sovyet rekabetinin yaşandığı bir ülke olan İran, çift kutuplu sistem hakimiyetindeki Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin komünizm karşıtı politikası hasebiyle yeni bir mücadele alanı haline gelmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Ortadoğu'da yayılmasının önüne geçilmesi konusunda İran'ın ABD nezdindeki önemi artmış ve bu dönemde İran'a askeri destek verilmiştir.³

ABD ile İran arasında 1950'li yıllardan itibaren devam eden ikili olumlu ilişkiler 1979 yılında İran'da meydana gelen İslam Devrimi ile son bularak tam tersi bir yöne evrilmiştir.

³ Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD, Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 268.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

Devrim sonrasında bütün diplomatik ilişkilerin dondurulduğu İran'ı ABD, 1984 yılında uluslararası terörizmi destekleyen devletler listesine eklemiştir.⁴ 1979 itibariyle anti-Batıcı ve anti-Amerikancı bir politik çizgi oluşturan İran, ABD için tehdit haline gelmiştir. ABD ise SSCB'nin yıkılmasının ve I. Körfez Savaşı'nın ardından bölgedeki etkisini artırmış, güç dengesini sağlamak adına İran ve Irak'ın askeri ve ekonomik gücü sebebiyle oluşturdukları tehdide karşı bu ülkelere yönelik çifte çevreleme politikası izlemiştir. Bu politika kapsamında ülkeye ekonomik yaptırımları öngören DE' Amato yasası 1995 yılında ortaya çıkmıştır. İran'ın nükleer çalışmaları, bölgeye yönelik Şiileştirme ve rejim ihracı politikası, Hizbullah ve İslami Cihad gibi örgütleri desteklemesi ABD'nin tehdit algısını artıran unsurlar olarak öne çıkmıştır.⁵

Çifte çevreleme politikasıyla birlikte İran'a yönelik bir adım da uygulanan ticari ve ekonomik ambargodur. Ambargonun etkileri konusunda olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bakış açısından bahsedilmektedir.

⁴ Benan Kepsutlu, *ABD'nin Ortadoğu Politikası*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2016), 180.

⁵ Arı, a.g.e., s. 270.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

Ambargonun olumlu etkisi olduğunu iddia edenler ABD'nin ticari çıkarlarının zarar görmesi üzerinde dururken, olumsuz etkilediği görüşünü savunanlar ise dışarıdan silah alımlarındaki düşüşü, uluslararası örgütlerin İran'a borç vermek istememesi, petrol altyapı yatırımlarının maliyetinin artması konularına değinmiştir.⁶

İran'da 1997 yılında Muhammed Hatemi'nin (1997-2005) cumhurbaşkanı olmasının ardından ABD ile ilişkilerde görece ılımlı ve daha yumuşak bir sürece girildiği görülmüştür. 2000'li yıllara gelindiğinde 11 Eylül saldırısı ve ABD'nin Ortadoğu politikaları kapsamında İran ile yeni bir döneme girilmiştir.

⁶ Jahangir Amuzegar, "Iran's Economy and the US Sanctions", *The Middle East Journal* 51, No: 2 (1997): 193.

11 Eylül Saldırılarının İran'a Etkileri

11 Eylül saldırılarının ve devamındaki gelişmelerin ABD iç ve dış politikasındaki etkisi kuşkusuz çok büyük olmuştur. Aldığı kararlar ve attığı adımlar ile ABD yalnızca iç politikasında değil küresel düzeyde birçok ülkenin politikasını ve geleceğini etkileyen ve dönüştüren bir öneme sahip olmuştur. 1979 İslam Devrimi ile yöneldiği farklı politikalarla ABD'nin karşısında yer alan İran'ın saldırıya verdiği tepki ilk aşamada insani boyutta olmuştur. Dönemin İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi 11 Eylül saldırısı sonrası yaptığı açıklamada çok sayıda masum insanın ölümüne sebep olan bu terörist saldırıyı kınadığını belirtmiştir. Aynı zamanda ABD'nin El Kaide ve Taliban'a savaş açma kararını ABD'ye lojistik destek sağlama teklifiyle desteklemiştir. 1989-1997 yılları arasında Cumhurbaşkanlığı yapan Haşimi Rafsancani ise yaptığı açıklamada iki ülke arasındaki farklılıklara rağmen, ABD şemsiyesi altındaki bir terör karşıtı koalisyonunda İran'ın da yer alabileceğini ifade etmiştir.⁷

⁷ Kashif Mumtaz Ghumman, "Iran-US Relations in The Post 9/11 Days: Problems and Prospects", *Strategic Studies* 22, No 3 (2002): 173-174.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

İran'ın bu yaklaşımı dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un ifade ettiği ve kendi ismiyle anılan doktrinde de yer alan “şer eksen” tabiriyle iyimserliğini kaybetmiş ve ABD karşıtlığı katı bir şekilde devam etmiştir.

Bush Doktrini'nde belirtildiği üzere “şer eksen” olarak nitelendirilen İran, Irak, Kuzey Kore ve Suriye ile birlikte, saldırının El Kaide bağlantısı nedeniyle Afganistan, ABD'nin hedef haline getirdiği ülkeler olmuştur. ABD'nin bu dönemde uyguladığı politikaların İran üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde güvenlik ve nükleer çalışmalar olmak üzere iki dinamiğin öne çıktığı görülmektedir. Bu dinamiklere rejim tehdidi konusu da dahil edilebilmektedir. İran'ın temel politikası olan ve Irak, Suriye, Lübnan ekseninde etkinlik kurmak anlamına gelen Şii Hilali stratejisi, bölge ülkeleri nezdinde olduğu kadar ABD için de bölge politikaları ve müttefiklerinin güvenliği açılarından tehdit olarak değerlendirilmiştir.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

Güvenlik bağlamında iki boyut söz konusudur. Birincisi; İran'ın algıladığı güvenlik tehdididir. 11 Eylül sonrasında ABD tarafından 2001 yılında Afganistan'a ve 2003 yılında Irak'a yönelik gerçekleştirilen işgaller, İran'ın güvenlik kaygılarını artırmış ve ciddi endişeler yaşamasına neden olmuştur. İşgaller öncesinde İran'ın Afganistan sınırının güvensizliği, terörizm, Taliban'ın ülkedeki Şiileri düşman olarak görmesi konuları nedeniyle güvenlik tehdidi hisseden İran'ın endişeleri, ABD'nin Afganistan işgali sonrasında farklı bir boyutta varlığını sürdürmüştür. Afganistan'da ve Irak'ta güvenliği açısından tehdit olarak gördüğü rejimlerin devrilmesi ve bölgesel güç haline gelmesi İran için olumlu bir gelişme olmuş⁸ fakat diğer yandan ortaya çıkan yeni düzende İran kendisini kuşatılmış olarak görmüştür. İşgallerle birlikte ABD'nin Orta Asya'da kurduğu iyi ilişkiler, Kırgızistan, Özbekistan ve Gürcistan'daki askeri üsleri, İran'ın hissettiği güvenlik endişelerini artırmıştır.⁹

⁸ Bilgehan Alagöz ve Ekber Kandemir, "11 Eylül Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik ve İran'ın Afganistan Siyaseti", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 2, Sayı 2 (2015): 119.

⁹ Ersin Çelikkanat, "11 Eylül Sonrası ABD-İran İlişkileri ve Siyasi Boyutta Türkiye'ye Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3, Sayı 6 (2007): 128.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

ABD'nin bölge politikası açısından İsrail'in güvenliğinin önemi, 11 Eylül'ün İran'a olan etkisindeki ikinci güvenlik boyutudur. İran'ın İsrail'i "küçük şeytan"¹⁰ olarak nitelendirmesi ve düşman olarak görmesi, ABD ile ilişkilerine de olumsuz olarak etki etmektedir. İsrail'in güvenliği konusu ABD'nin Ortadoğu politikasının temel esasıdır. Kurulduğu yıldan bugüne İsrail, hem bölgedeki en önemli müttefik olması bakımından hem de Yahudi Lobisi'nin ABD politik yapısındaki etkisi dolayısıyla, ABD için dikkate alınan ve güvenliğinin elzem olarak görüldüğü bir statüdedir. Dolayısıyla İran'ın İsrail ile ilişkileri ve ona karşı oluşturduğu politikalar, ABD'nin İran'a yönelik tavrını etkilemiştir. İran'ın "şer eksenini" devletler içinde anılmasında ABD'nin "terörist" olarak gördüğü örgütlerin İran için "kurtuluş hareketi" anlamına gelmesi de etkili olmuştur. İran'ın İsrail'e karşı mücadele eden Hizbullah ve Hamas'a destek vermesi, ABD açısından teröre destek vermek olarak görülmeyle birlikte Filistin-İsrail barışını da olumsuz etkilediği düşünülmüştür.¹¹

¹⁰ ABD ise "büyük şeytan" olarak görülüyor.

¹¹ Giray Saynur Bozkurt, "11 Eylül Sonrası Amerika-İran İlişkileri", TASAM, Erişim Tarihi: 02.09.2020, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3996/11_eylul_sonrasi_amerika-iran_iliskileri

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

11 Eylül sonrası ABD politikalarının İran üzerindeki etkisinin ikinci boyutunu İran'ın 1950'li yıllarda, Şah Muhammed Rıza Pehlevi döneminde başlattığı nükleer çalışmalar oluşturmaktadır. ABD-İran ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde başlanan nükleer faaliyetlerin 1979'dan sonra hem ABD'nin hem de ABD'nin bölge müttefiklerinin -özellikle İsrail- güvenliğini tehdit eder boyuta gelmesinden endişe edilmiştir. Teröre destek vermekle ve Ortadoğu barışını tehdit etmekle suçlanan İran, 2002 yılında nükleer çalışmaları dolayısıyla nükleer silahlar üretmekle de suçlanmıştır. Nükleer programlarına İran ekonomisini katalize eden endüstriyel ihtiyaçlar için enerji arzını yönlendirmek amacıyla başlayan İran bu dönemlerde iyi ilişkiler kurduğu ABD tarafından desteklenmiştir. İki ülke arasında Nükleer İşbirliği Anlaşması imzalanmış, İran, devletlerin nükleer girişimlerini barışçıl amaçlara yöneltmek için 1957 yılında BM öncülüğünde kurulan Uluslararası Atom Enerji Ajansı'na (IAEA) da üye olmuştur.¹²

¹² Riki Rahman vd., "Nuclear Issues in the Iran-United States Relations: From Friends to Foes," *Tamkang Journal of International Affairs* 23, Nu 3 (2020): 13-14.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

İran'ın söz konusu nükleer faaliyetlerini geliştirmesinde İsrail'in de etkisi olmuştur. İsrail'in Körfez'deki etkisi ve nükleer silahlara sahip olduğu düşüncesi İran'ın ulusal güvenlik kaygılarını artırmıştır. İran güvenliğini güçlendirmek için İsrail'e karşı önleyici bir çabayla nükleer programa yer vermiştir. İslam Devrimi'nin ardından ABD ile ilişkileri bozulan İran'ın, söz konusu çalışmaları ise tehdit olarak görülmüş ve "şer eksenli" kapsamına alınmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte ABD tarafından 2001 yılında İran'ın nükleer program geliştirmesine yardımcı olan Çin firmalarına kısıtlamalar getirilmiştir. 2005 yılında Mahmut Ahmedinejad'ın iktidara gelmesinin ardından uranyum zenginleştirme çalışmalarına başlayan İran'ın bu hamlesi, nükleer çalışmalarında barışçıl amaçlar gütmeye izlenimini oluşturmuştur. Nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanmak, nükleer silah yayılımını engellemek amacıyla 1968 yılında imzaya açılan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nı (NPT) da imzalamış olan İran'ın faaliyetleri uluslararası barış ve güvenliğine ciddi tehdit olarak görülmüştür.¹³

---

¹³İbid.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

Uranyum zenginleştirme çalışmaları yapan İran, 2004 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Daimî Üyeleri ve Almanya (P5+1) ile yaptığı anlaşmayla bu çalışmalarını askıya almış, 2005 yılında ise bu anlaşmadan çekildiği için yaptırımlara maruz kalmıştır. Söz konusu anlaşmalarda İran'ın uranyum zenginleştirme çalışmaları yapıp yapmayacağı konusu görüşülürken, 2008 yılına gelindiğinde zenginleştirme oranı görüşülmeye başlanmış¹⁴ dolayısıyla uranyum zenginleştirmesini kabul ettirmesi bakımından İran kazançlı çıkmıştır.¹⁵ 2000'li yılların başından günümüze dek ABD ile İran arasında bir sorun olarak süregelen nükleer çalışmalar konusu 11 Eylül sonrası ABD politikalarının günümüz uluslararası ilişkilerine olan etkisini göstermektedir.

1979-2015 yılları arasında ABD ile Avrupa Birliği (AB) ve BM ülkeleri tarafından ekonomik yaptırımlar ve ambargo uygulanan İran'ın, petrolden elde ettiği gelir düşmüş, ekonomisi zamanla kötüleşmiş iken 2015 yılında dönemin

¹⁴ 19 Temmuz 2008 tarihinde, Cenevre'de P5+1 görüşmeleri gerçekleşmiş ve Ortak Eylem Planı yapılması kararlaştırılmıştır. 20 Ocak 2014'te uygulanmaya başlanan Ortak Eylem Planı kapsamında müzakereler yapılmış, sonuç olarak İran açısından yaptırımlar azalırken ABD açısından ise İran'ın nükleer programı yavaşlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Jane, İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi, ANKASAM, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Ekim 2017, İran Özel Sayısı, 1 (2), s.268.

¹⁵ A.g.e., s. 266.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

ABD Başkanı Barack Obama, İran ile Nükleer Anlaşma imzalamış, bu durum İran-ABD ilişkilerine kısmen ılımlı bir hava vermiştir.¹⁶ Fakat bu ılımlı hava uzun sürmemiş, 2017'de ABD başkanı olan Donald Trump bir yıl sonra anlaşmadan çekilerek İran'a yönelik yaptırımların devam edeceğini belirtmiştir.

2001'den sonra uluslararası terörle ve şer güçlerle mücadele kapsamında gerekli bütün adımların tek tarafı olarak atılması politikasını izleyen ABD için İran; Afganistan ve Irak'tan sonra kuşatılması gereken ülke olarak öne çıkmıştır. İran tehdidinin ortadan kaldırılması rejim değişikliğine bağlanmış, bölgedeki etkisini kırmak adına uygulanan yaptırımlarla kısıpaca alınmaya çalışılmıştır. ABD'nin bu politikaları karşısında İran ise Rusya ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bölge ülkeleri üzerinde nüfuzunu artırma politikaları, Rusya ve Çin'le olan münasebetleri İran'ı bölgesel güç olma konusunda tetiklemele birlikte ABD'nin tepkisini çekmekte ve ABD'yi İran'a olan baskıyı artırma politikalarına yönlendirmektedir.

¹⁶ Kepsutlu, a.g.e., s. 247.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

“

Güvenlik ikilemi konseptiyle eş değer şekilde İran'ın İsrail'den tehdit algılamasıyla artırdığı nükleer çalışmaları da bölge ülkeleri ve ABD için tehdit anlamına gelmiş ve 11 Eylül sonrası açıklanan Bush Doktrini'nde belirtildiği üzere mücadele edilmesi gereken ülkeler arasına alınmıştır.

”

Böylece her alanda taraflar arasında güvenlik ikilemini artıracak adımlar atılmakta bu da iki ülke arası ilişkilerdeki uçurumu derinleştirmektedir.

Sonuç

İran, Ortadoğu'nun en eski ve köklü geleneğine sahip ülkelerinden biri olarak, stratejik konumu, bölge statüsü ve politikalarıyla hesaba katılması ve dikkate alınması gereken bir ülke olma özelliğini her daim korumuştur. 1979'daki İslam Devrimi'ne kadar görece olumlu ilişkiler içerisinde olduğu ABD'ye yönelik karşıt politikalar içerisinde girmiş ve ABD'nin bölge müttefikleri açısından tehdit oluşturmuştur. 11 Eylül 2001 yılında yaşadığı terörist saldırısının şokunu uzun yıllar hisseden ABD, terör örgütü olarak gördüğü yapılara olan desteği, nükleer çalışmaları, rejim ihracı politikası, Ortadoğu barışı adına oluşturduğu tehdit nedeniyle İran'ı mücadele edilmesi gereken şer güçler eksenine dahil etmiştir. Bush Doktrini kapsamında oluşturulan politikaların bir yansıması olarak sert ve askeri gücün uygulanmadığı İran'a, politik ve ekonomik yönlerden yaptırımlar uygulanmış ve İran açısından oldukça olumsuz sonuçlara neden olmuştur.

11 Eylül 2001 Saldırılarının İran'a Etkisi

Şeyma Kızılay

ABD'nin 11 Eylül'ün ardından gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak işgalleri İran'ın rahatsızlık duyduğu rejimlerin ortadan kalkması nedeniyle olumlu bir gelişme olarak görülmele birlikte, ABD'nin bölgedeki artan etkisi ve geliştirdiği ağlar İran'ın kuşatılmış duygusunu artırmıştır. Ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algıladığı bu durumun üzerine bölge ülkelerinden İsrail ile olan düşmanlığı ve İsrail'in nükleer gücü de İran'ın tehdit algısını şekillendiren bir unsur olmuş ve nükleer çalışmalar yapmasına etki etmiştir. Güvenlik ikilemi konseptiyle eş değer şekilde İran'ın İsrail'den tehdit algılamasıyla artırdığı nükleer çalışmaları da bölge ülkeleri ve ABD için tehdit anlamına gelmiş ve 11 Eylül sonrası açıklanan Bush Doktrini'nde belirtildiği üzere mücadele edilmesi gereken ülkeler arasına alınmıştır. Bu iki dinamikle birlikte 11 Eylül'ün İran'a etkisi kapsamında ABD politikalarını şekillendiren bir unsur da İran'ın rejim ihracı politikasından hissedilen tehdit algılaması olmuştur. Sonuç olarak 11 Eylül'ün İran'a etkisi, ABD'nin şiddetini artırdığı sert güç politikaları kapsamında günümüze uzanan boyutlara sahip olan bir nitelik taşımaktadır.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı*

11 Eylül saldırıları, 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne(ABD) iki farklı noktada, el-Kaide tarafından düzenlenen terör saldırıları olarak bilinmektedir. Bu saldırıların etkileri farklı bölgelerde uzun yıllar hissedilmiş ancak en yoğun ve yıkıcı olarak Ortadoğu'yu etkilemiştir. Saldırlardan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu politikaları "bölgeyi demokratikleştirme" ve "teröre karşı savaş" başlıkları altında yeni şeklini almıştır ancak günümüzde Ortadoğu'nun ve özellikle Irak'ın durumuna baktığımız zaman, durumun böyle olmadığını söylemekte hiçbir sakınca olmayacaktır.

11 Eylül saldırılarından sonra birçok ülkenin Ortadoğu'ya özellikle Irak'a olan politikaları değişmiş, bölge kendi içerisinde dış devletlerin de müdahaleleriyle önemli değişimler geçirmiştir.

* Yüksek lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları, nurhelvali@gmail.com

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

Bölge dışı devletler tarafından yapılan işgaller, devletlerarası çatışmalar, iç savaşlar, yeni terör gruplarının ortaya çıkışı, eylemlerinin artışı ve büyük ölçüde istikrarsızlık oluşmuştur. Ortadoğu'da 11 Eylül saldırılarının bedelini en ağır ödeyen ülkelerden bir tanesi Irak olmuştur. Irak devleti yapısal olarak etnik-mezhepsel ve dini farklılıklardan oluşan bir topluma sahiptir. Irak devletinin kurulmasıyla beraber ülkede bulunan farklı kimlikleri Iraklılık kimliği altında toplayarak toplumda birliktelik sağlamaya çalışılmıştır. Ancak ülkede yaşanan birçok silahlı ve siyasal olaylarla bu çok mümkün olmamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra işgale uğrayan Irak'ta toplum Şii Araplar, Sünni Araplar ve Kürtler olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştır. Bu üç ana grup arasında da yönetimde en fazla söz hakkına sahip olmak için çatışmalar başlamıştır.

11 Eylül saldırılarından sonra Irak, ABD tarafından uzun yıllar tehditler almıştır. Irak'ta farklı gruplar arasında alevlenen çatışmalarla Kürt ulusçuluğu da artış göstermiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Irak'ta uygulanan ambargolarla daha rahat hareket etmeye başlayan Iraklı Kürtler, Irak yönetiminde söz sahibi olabilmek için kendi bağımsızlıklarını hedefleyen yeni bir yol haritası benimsemişlerdir.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

Irak'ta artışta olan Kürt ulusçuluğu, Kürt nüfusuna sahip olan sınır devletler tarafından tehdit olarak algılanmaya başlanmış, bağımsızlıkları için artan eylemleri sonucunda da Irak'a Türkiye tarafından sınır ötesi operasyonlar düzenlenmiştir. Yapılan bu operasyonlar hem merkezi Bağdat yönetimi hem de Irak'taki Kürt Bölgesel Yönetimi tarafından kınanmış ve durdurulması istenmiştir.¹

Irak'ın 11 Eylül saldırılarından sonra tecrübe edindiği en yıkıcı ve ülkeyi tamamen değişime uğratan olay 2003 Irak Savaşı olmuştur. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD Başkanı George W. Bush sürekli olarak dünyayı Saddam Hüseyin'in artmakta olan tehlikesine karşı uyardı ve müdahalenin gerekliliğini vurgulamıştır. Irak, Amerika Birleşik Devletleri tarafından, 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El-Kaide militanlarını barındırmak ve kitle imha silahları bulundurmakla suçlanmıştır. ABD'nin "şer eksenini" olarak tanımladığı ülkeler arasında bulunan Irak, ABD tarafından, koalisyon gleriyle birlikte 2003 yılında doğrudan işgal edilmiştir.

¹ Burak Bilgehan zpek, "En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu", *Ortadoğu Etütleri*, 2012: 1-35.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

Bush yönetimi işgalden önce yaptığı Ulusal Güvenlik Stratejisi konuşmasında, ABD'nin terörizmle ve kitle imha silahlarıyla baş edebilmesi için bunlara ev sahipliği yapan ve barındıran diktatör devletlere karşı doğrudan müdahale edilmesi gerektiğini ima etmiş ve gerçekleştireceği işgali meşrulaştırmaya çalışmıştır. Kitle imha silahlarının Irak'ta bulunduğu iddiaları diğer ülkelerin Irak'a karşı politikalarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Irak'ta kitle imha silahlarının var olup olmadığı Birleşmiş Milletler tarafından denetlemeye başlandığı zaman ülkede güvenlik açıkları oluşmuş ve ülkenin egemenliği büyük ölçüde sarsılmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Irak'a yapılan denetimlerde görev alanların birçoğunun ajan olduğu ve 2003'te başlayan savaş sırasında topladıkları bilgileri ABD ve koalisyon güçlerine sızdırdıkları iddia edilmiştir.

ABD'nin işgali karşısında Saddam Hüseyin yönetimi beklenenden çok daha hızlı gücünü yitirmiştir. Saddam'ın çok fazla direnememesinin temelinde genel olarak Irak halkından destek alamayışı olmuştur. Saddam yönetiminde olduğu süreçte özellikle Şii Araplara ve Kürtlere karşı oldukça baskıcı politikalar izleyip işkence ve zulümlerde bulunmuştur.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi Nur Helvalı

1980'li yıllarda Şii din adamlarının idamı, 10 bine yakın Barzani aşiret mensubunu katletmesi, Halepçe'yi bombalayarak yüzlerce insanın ölümüne sebebiyet vermesi ve daha birçok kez kendi halkına ettiği zulümlerden dolayı destek alamadığı gibi, yer yer Amerika'ya da destek verildiği de görülmüştür.²

ABD ve İngiltere işgal için her ne kadar Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğunu savunmuş olsa da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yaptıkları incelemeler sonucunda ülkede herhangi bir biyolojik silaha rastlanmadığını açıklayarak işgale onay çıkarmamıştır. Ancak, ABD ve koalisyon güçleri Birleşmiş Milletler'in onayını almaksızın Irak'ı işgal etmişlerdir. Bush yönetimi, Saddam Hüseyin'in ülkeyi terk etmesini söyledikten iki gün sonra işgale başlamıştır. İşgalden sonra Irak'ta ABD tarafından "Geçici Koalisyon Yönetimi" kurulmuş, yönetimde bulunacak olan politikacılar etnik kökenlerine göre seçilmiştir. Burada yapılmak istenen hükümette Şii Arapları, Sünni Arapları ve Kürtleri bir arada bulundurmak olmuştur.

² Emine Zeynep Daban ve Cihan Daban, "Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve ABD'nin Irak'a Müdahalesi", *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2018.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

“

***Irak'ta kimyasal silahlar
bulundurulduğunu
iddia eden ABD ve
İngiltere, ülkeye
demokrasi yerine savaş
ve terör getirmiştir.***

”

Geçici Koalisyon Yönetimi Baas yönetimini tamamen dağıtmayla işe başlamıştır. Öncelikle kamuda ve askeriyede bulunan Baas Partisi üyeleri görevlerinden alınmış ve çalışmaları yasaklanmıştır. Uzun yıllar bürokrasi ve askeriyede görev almış tecrübeli askerler ve bürokratlar işlerinden edilmiş olmayla birlikte büyük bunalıma girmiş ve gelecek kaygıları başlamıştır. Sahip oldukları statülerini ve hayat standartlarını kaybetmenin vermiş olduğu öfkeyle, ülkeyi savaşa sürükleyen dış güçlere ve yönetimi ele geçiren Şii Araplara karşı nefret söylemleri artmıştır. İlerleyen zamanlarda da kaybettikleri maddi ve manevi imkanları onlara geri vermeyi vaat eden Irak-Şam İslam Devleti (DEAŞ) terör örgütüne katılarak ülkede, bölgede ve dünyada büyük saldırılar düzenlemişlerdir. DEAŞ'ın bölgede ve dünyada hızlı yükselişlerinin ve aktif saldırılarının önemli sebepleri arasında, örgütün eski Baas üyelerinin tecrübelerinden oldukça faydalanmış olması yer almaktadır.

Irak'ta kimyasal silahlar bulundurulduğunu iddia eden ABD ve İngiltere, ülkeye demokrasi yerine savaş ve terör getirmiştir. Ekonomik, politik ve sosyal anlamda büyük kayıplar yaşayan Irak'ın altyapısı onarılması çok güç zararlar

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

görmüştür. Sözde “Özgürlük Operasyonu” adı verilen Irak işgali, ülkede farklı gruplar arasında mezhepsel savaşları başlatıp, terör eylemlerini de tetiklemiştir. Aralık ayına gelindiğinde ise, Saddam Hüseyin doğduğu Tikrit şehrinde yakalanmıştır. 2004 yılında Geçici Koalisyon Yönetiminin lağvedilmesiyle 2005 yılında yapılan seçimlerde Şii Araplar yönetimi kazanmışlardır. Seçimlerden sonra federal anayasa kabul edilmiş ve Kürtlere “Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi” adı altında merkezi Irak yönetimi içerisinde özerklik elde etmiştir. Aynı yıl parlamento seçimlerinde Irak'ta Kanun Devleti Komisyonu, El Irakiye Listesi ve Irak Ulusal İttifakı olmak üzere 3 farklı grup meclis grubu oluşturmuştur. İslami Devlet Partisi'nin lider olan Nuri el-Maliki 2006 yılında Sünni Araplara sınırlı temsil vererek, Şii Araplar ve Kürtler arasında kurduğu koalisyonla kendi hükümetini kurmuştur. Ülkede bulunan farklı mezhepler arasındaki kargaşalar zamanla yönetimi ele geçirmek ve bir diğerinin üzerinde baskınlık kurmak için alevlenmiş ve 2006 yılında Şii imamlarının bulunduğu mezarlığın havaya uçurulmasıyla iç savaş resmen başlamıştır.³

³ Serhat Erkmen, “Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri”, *Ortadoğu Etütleri*, 2010.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

Saddam Hüseyin'e gelince 3 yıl yargılanmasının ardından 30 Aralık 2006'da Bağdat'ta idam edilmiştir. Irak'ta çatışmalar şiddetli bir şekilde devam ederken, ABD tarafından Irak'a ek asker gönderilmiştir. Nuri el-Maliki ise 8 yıl süren görevinde ülke mezhep savaşlarından ve terör saldırılarından dolayı kan gölüne dönmüştür. Hayatta kalmak için birçok Iraklı başka ülkelere göç etmek durumunda kalmış ve mülteci krizleri ortaya çıkmıştır. Irak Sağlık Bakanlığı'nda alınan verilerle yapılan bağımsız çalışma raporlarına göre, 2003 işgalinden sonra Irak'ta 200,000'e yakın sivilin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir⁴.

Saddam Hüseyin döneminde Şii Araplara ve Kürtlere yapılan zulümler, Nuri el-Maliki döneminde de Sünni Araplar karşı yapılmıştır. Nuri el-Maliki'nin Irak'ta Sünni Araplara karşı uyguladığı dışlayıcı politikalarından ötürü, birçok Sünni Araplar DEAŞ'a katılmıştır. 11 Eylül saldırılarının sonra, ABD işgaline ve DEAŞ terör örgütüne karşı ülkenin uzun süre direnemeyişinin önemli sebeplerinden bir tanesi farklı grupların birbirlerine karşı kışkırtılması olmuştur.

⁴ Haydar Karaalp, "ABD'nin Irak'ı İşgalinin 16. Yılında Ülkede Savaş İzleri Sürüyor", Anadolu Ajansı, 2019.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

1979'da yönetimi eline alan Saddam Hüseyin Sünni Arapları başa getirmeye çalışırken, aynı şekilde 2006 yılında yönetime geçen Nuri el-Maliki'de Şii Arapların baskınlığını sağlamaya çalışmıştır. Yönetimden kaynaklanan dışlayıcı politikalar yüzünden ortak bir zeminde buluşamayan Irak halkı birbirlerine karşı düşmanlaşmış ve kargaşalarla mücadelede zayıf kalmıştır.⁵

11 Eylül Saldırılarının Sonra ABD'nin Ortadoğu Politikaları ve Irak

2001 yılında ABD'de başa gelen George W. Bush, kendisinden önceki Clinton yönetimini başarısız bulmuş ve ABD'nin Ortadoğu politikalarını yeniden şekillendirme çabalarına girmiştir. ABD bu dönemde kendi küresel hegemonyasını oluşturmaya niyetlenmiş ve bunun için gerekirse askeri gücünü de kullanma yetkisine sahip olabileceğini iddia etmiştir.

⁵ Jacop Olidort, "Hilafet Sınıfının İçinde", *The Washington Institute For Near East Policy*, 2016: 8-32.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

Ortadoğu, zengin petrol kaynaklarıyla ABD için çok önemli bir bölgedir. Nitekim ABD'de Bush yönetimi başa geldikten sonra Ulusal Enerji Politikaları Geliştirme Grubunun bir raporunda dışarıdan alınacak petrole olan ihtiyacın artacağı ve Körfez'de bulunan petrolün bu ihtiyaç için önemli bir kaynak olabileceği belirtmiştir.⁶ Bununla birlikte, ABD hegemonyası için önemli olabilecek başka bir husus, ABD'nin Ortadoğu'da düşen etkisini tekrar arttırmaktadır. ABD, bölgede istikrarsızlığa sebep olarak gösterdiği ülkelere müdahalelerde bulunarak istikrarı sağlayabileceğini ve böylece kendi liderliğini oluşturabileceğini düşünüyordu. 11 Eylül saldırıları bu politikaları gerçekleştirmek için ABD tarafından fırsat olarak görülmüştür.

ABD bu politikalarını ilk ve en etkili şekilde Irak'ta gerçekleştirerek Ortadoğu'da itibarını geri kazanmayı planlamıştı. Irak'a girerken Irak'ta oluşabilecek demokrasinin tüm Ortadoğu'da örnek olabileceğini ve bölgede domino etkisi yaratarak zamanla diğer ülkelerinde demokrasiye dönüşebileceğini düşünüyordu.

⁶ Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken", *Ortadoğu Etütleri*, 2009: 7.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

Ancak işgal sonrasında Irak'ın durumuna bakıldığı zaman, durumun bu şekilde olmadığını, hatta tam anlamıyla ülkenin içinden çıkılamayacak bir savaş meydanına dönüştüğünü söyleyebiliriz. ABD'nin işgaldeki tek başarısı Saddam Hüseyin'i devirmek olmuştur. 11 Eylül saldırıları gerekçe gösteriler gerçekleştirilen işgalin hem ABD hem de Irak için çok ağır sonuçları olmuştur. Irak'ın alt yapısı alt üst olmuş, Iraklı 1 milyonun üzerinde sivilin ve 500 bine yakın ABD'li askerin hayatını kaybetmesiyle birlikte, ABD'nin ekonomisi 3 trilyon dolara yakın zarara uğradığı tahmin edilmektedir⁷. Ayrıca daha önceden de belirtildiği gibi ülke de radikal köktendinci gruplar ortaya çıkmıştır. ABD'nin bu işgal sonunda beklentileri karşılanmadığı gibi Irak'ı iç savaşla baş başa bırakmıştır. Bush'tan sonra Obama yönetiminde ise Bush politikalarını değiştirip ABD'ye olan düşmanlığını değiştirmeye yönelik politikaları izleyeceği söylenmiştir.⁸

⁷ Tunç Satıroğlu, "ABD'nin Afganistan ve Irak Savaşlarının Maliyeti", Kanal Finans, 2016.

⁸ Altunışık, *a.g.e.*, 1-13.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

Nur Helvalı

“

ABD her ne kadar Kitle İmha Silahlarını bahane ederek Irak'a girmiş olsa da asıl sebepler arasında ülkede bulunan zengin petrol, kimyasal ve tekstil kaynakları olduğu açıkça söylenebilir.

”

ABD her ne kadar kitle imha silahlarını bahane ederek Irak'a girmiş olsa da asıl sebepler arasında ülkede bulunan zengin petrol, kimyasal ve tekstil kaynakları olduğu açıkça söylenebilir. Nitekim müdahaleden sonra Irak'ta herhangi bir kimyasal silaha rastlanmamıştır. ABD işgalinden sonra ülkede ekonomik, politik ve kültürel yapı alt üst olmuştur. Irak'ta vaat edilen demokrasi yerine terör eylemleri ve etnik-mezhepsel çatışmaların artmasıyla ülke adeta kan gölüne dönmüştür. Irak'ın hem toplumsal hem de siyasal yapısı artık kontrol edilemeyecek duruma gelmiştir. Saddam'ın iktidarda bulunduğu süreçte izlediği otoriter politikalar sonucunda karşısında ülkeyi Saddam'dan sonra kontrol edebilecek bir yönetimin de olmamasına yol açmıştır. Irak'taki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık diğer ülkelere de sıçramış ve bölgede büyük bir güvenlik açığı oluşmuştur.

Sonuç

11 Eylül saldırılarından sonra Irak'ta finansal, politik ve kültürel anlamda oluşan istikrarsızlık günümüzde de etkisini devam ettirmektedir. Aradan 19 yıl geçmiş olmasına rağmen Irak'ta 11 Eylül saldırısının etkileri hala devam etmektedir.

11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi Nur Helvalı

Ülkede etnik-mezhepsel ve dini sorunlarından hala devam etmekte, radikal köktendincilerin yer yer eylemlerini gerçekleştirmekte, ülkenin alt yapısından kaynaklanan elektrik ve su gibi temel ihtiyaçları hala karşılanamamaktadır. Irak'ta kurulan hükümetler olaylara çözüm getirememiş, protestolarla karşılaşmış ve ülkede uzun yıllar hükümet boşluğu yaşanmıştır. Son olarak 2020 yılının Mayıs ayında eski Irak Ulusal İstihbarat Servis Başkanı Mustafa el-Kazimi Irak Temsilciler Konseyi'nde güvenoyu olarak hükümetini kurmuş ve Irak Başkanı olarak seçilmiştir. Ancak Irak'ta 19 yıl boyunca kurulan hükümetlerin akıbetleri göz önünde bulundurulunca, Kazimi'nin de Irak'taki olaylara çözüm getirip getiremeyeceği merak konusudur olarak devam etmektedir.⁹

⁹ Benan Kepsutlu, "Irak'ta Kurulan Yeni Hükümet İstikrar Getirir mi?", Independent Türkçe, 2020.

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

ISBN:978-625-00-9945-2

11 EYLÜL DOSYASI

1. 11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Anlayışı
2. Bush Doktrini: 11 Eylül'ün Gölgesinde Amerikan Dış Politikasındaki Mutlak Hegemonya Araçları
3. 11 Eylül Saldırılarının Doğu Asya Bölgesine Etkileri
4. 11 Eylül Terör Saldırılarının Güneydoğu Asya'ya Yansımaları
5. 11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası
6. 11 Eylül: Dünden Bugüne Avrupa'da Etkileri
7. 11 Eylül, İslamofobi ve Almanya Yansımaları
8. Medeniyetler Çatışması Tezine Göre 11 Eylül Saldırıları ve Arap Baharı'nın Türk Dış Politikasına Jeopolitik Düzeyde Etkisi
9. 11 Eylül'ün İran'a Etkisi
10. 11 Eylül Saldırılarının Irak'a Olan Etkisi

EYLÜL 2020